153

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

ґен Маланюк: Лист 769
„ „ Квітень . . . 769
рнард Шов: Свята Іванна . . 770
р Філярет Колесса: Поезії Ів. Франка, складені за ритмічними взірцями українських народніх пісень 785
еволод Заморський: Вашінґтон 788
ирослав Гоца: Слово живе і мертве 792
Р. О.: Нова книжка Андре Жіда про СССР 799
Дм. Донцов: Авіронове насіння . 803
Павло Граб: Демократія за роботою 830
Р. О.: Як до того прийшло? . . 832
Ич: Полювання на „радянських письменників“ 835
М. Л.: З пресового фільму . . 837
Бібліоґрафія 841
Від Адміністрації 845

ИНИК V
КА 11

ТОМ IV
ЛИСТОПАД

1937

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
Чекове конто П. К. О. 500·371.

Відновляйте передплату

на

ВІСТНИК

Передплата на „ВІСТНИК“

в краю виносить:
квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23 **платні згори.** Ціна окремої книжки — зл. 2.20.
Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті.

Квартальника Вістника

4 книжки в ціні від зл. 1 до зл. 2.
Річна передплата виносить зл. 4 платних згори.
Для закордону зл. 5.
Річна передплата „Квартальника“ для передплатників „Вістника“ виносить половину.

АДРЕСА: **Львів, Чарнецького 26 м. 21.**
ЧЕКОВЕ КОНТО **500.371.**

З початком грудня с. р. вийде у бібліотеці „Наша Книга“ третий (останній) том широкозвісної „Волині“

У. САМЧУКА п. н.

„Батько і Син“

17 арк. друку вел. формату. Ціна **тільки в передплаті** 3·50 зл., з пересилкою 4 зл.; від 1 грудня с. р. 4·50 зл., з пересилкою 5 зл. Гроші слати складанками П. К. О. для **Кооп. Банку „ДНІСТЕР“,** число Конта **143961** з **виразною дискою** на середній частині складанки:

„Вкл. 18016 Волинь“

Умовини передплати важні тільки до 30 листопада с. р.
За видання відповідає **Василь Рудко**
Письменні зголошення й запити слати на адресу:
„Напередодні“, Львів, Міцкевича 11 (для В. Рудка)

З нагоди 20-х роковин революції на Великій Україні

в перших днях листопада вийде 4-е число *Квартальника Вістника*

отам. Тютюнник:

Спогади з великої доби

ц. 1.50 зл.

П III 12531/1937
Р. 5 кн. 11

39437

Євген Маланюк

Лист

Так. Без Тебе повільна, нестямна загибіль,
Батьківщино моя, Батьківщино німа!
Навіть гіркість в чорствому щоденному хлібі
Мстить, нагадуючи, що Тебе нема'.

А пусті, нескінчéнні, бездонні ночі,
А ворожі, навіки вже страчені дні,
Коли марно палаєш, а ворог регоче,
А доба ось гремить у залізі й вогні.

І от знову дощі. Не дихнеш, не промовиш
Крізь завісу просторів у скудний мій день
Ані леготом піль, ані квітом любови,
Ані шумом топіль, ані вітром пісень.

Та у муках ночей, під нещадними днями,
За безкрилим треванням цих згублених літ
Виростає ось мудрість, важка наче камінь,
— Одинокий безрадісний плід.

Квітень

Перший подув весни — і Твій віддих вже знову зі мною,
Перший вітер дихне — і Твоя широчінь у очах.
За чужий горізонт, за цією чужою весною
Двиготить Твоя даль, Твоя зваба, Твій біль і Твій жах.

Дальний гомін росте, мов гарматний заобрійний гуркіт . . .
І враз пісня, як хвиля, ударить: Ой, гук, мати, гук!
То кіннота весела, мушкети, здобуті ще в турків,
Прапори, як вітрила, над лісом піднесених рук.

А за нею кольони — піхота струнка й легкостопа,
Ген полки за полками . . .
І ось повертається все.

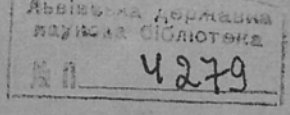
Львівська державна наукова бібліотека
№ П 4279

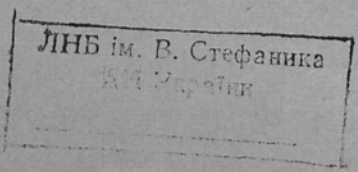
ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Так встає Несмертельність. Чи бачиш, днедавня Европо,
Марш Поляглих, марш Мертвих? То співи їх вітер несе.

Розцвітають їх рани. Їх кров переквітла на маки.
О, святий Пантеле́ймон їм сцілив калічні тіла.
І на лицях їх — сонце, на грудях — невидані зна́ки
І під стопи дзвінкі їм покірна земля попливла.

1937

Бернард Шов

СВЯТА ІВАННА

(Переклала з анґлійського Ганна Чикаленко).

(Зміст розділів, що в попередніх книжках: Іванну, дівчину з Дом Ремі, на її жадання, припроваджують до дофіна Карла, що ледви тримається перед інвазійною армією анґлійського короля. Маючи — як вона каже — доручення від Бога спасти Францію, Іванна зєднує собі дофіна і військо, визволяє обложений анґлійцями Орлеан і допроваджує до коронації Карла в Реймсі. Духова і душевна вищість Дівчини над її окруженням, збуджує заздрість і нехіть до неї при дворі і в деяких церковних колах. Відступає від неї і Карл, втомлений війною, який гадає, що по коронації не потребує вже Іванни. Змова інтриґантів віддає її на суд інквізіції).

Крізь лукові двері, що за ослоном обвинувачених, варта з анґлійських вояків вводить Іванну, сковану по ногах. За ними входить кат і його помічники. Вартові ведуть її до ослону, здіймають кайдани і стають самі позад неї. Вона вбрана в чорний одяг пажа. Довге увязнення і втома від слідчих допитів, залишили свій слід на ній, але її житєва сила ще не покинула її. Вона стає перед судом незалякана, без сліду того побожного страху, на який очевидно розраховувано, улаштовуючи урочисту формалістику суду, потрібну, здається, для повного успіху процесу.

ІНКВІЗІТОР *(ласкаво)* Сідай, Іванно. *(Вона сідає на ослоні обвинувачених).* Ти сегодня дуже бліда. Чи ти нездужаєш?

ІВАННА Дякую красно, я досить добре себе почуваю. Тільки епископ прислав мені трохи коропа, я ззїла і була заслабла.

КОШОН Дуже жалую. Я велів, щоб допильнували, аби риба була свіжа.

ІВАННА Ви бажали як найкраще, я знаю, тільки короп

— риба, яка мені шкодить. Анґлійці думали, що ви хочете мене отруїти...

КОШОН } *(разом)* Що!
СВЯЩЕННИК } Ні, владико.

ІВАННА *(далі)* Анґлійці постановили спалити мене мов відьму і тому прислали свого лікаря, щоб лічив мене. Тільки йому заборонено було пускати мені кров, бо дурні люди думають, що відьомська сила відходить від відьми, як пустити їй кров. Тому він тільки налаяв мене поганими словами. Нащо ви залишаєте мене в руках анґлійців? Я повинна бути в руках Церкви. І нащо мені ноги прикували до колоди? Чи ви боїтеся, що я полечу?

Д'ЕСТІВЕ *(остро)* Жінко, не ти маєш допитувати суд: ми маємо тебе допитувати.

КУРСЕЛЬ Коли тебе лишили без кайданів, чи ти не пробувала втекти, зіскочивши з шістьдесять стіп високої вежі? Коли ти не вмієш літати як відьма, якже ти зосталася ще живою?

ІВАННА Думаю тому, що вежа тоді не була така висока. Відколи ви почали допитувати мене про неї, вона щодня все висшає та висшає.

Д'ЕСТІВЕ Чого ти зіскочила з вежі?

ІВАННА Звідки ви знаєте, що я зіскочила?

Д'ЕСТІВЕ Тебе знайшли, як ти лежала в рові. Чому ти втекла з вежі?

ІВАННА Чому втікають з вязниці, коли є нагода?

Д'ЕСТІВЕ Ти пробувала втекти?

ІВАННА Авжеж, і то не вперше. Як відчинити дверці клітки, пташка вилітає.

Д'ЕСТІВЕ *(встає)* Вона признається до єретицтва. Звертаю на се увагу суду.

ІВАННА Він се називає єретицтвом! Чи я тому єретичка, що пробувала втекти з вязниці?

Д'ЕСТІВЕ Запевне, якщо ти в руках Церкви і самовільно вириваєшся з її рук, тим тікаєш з лона Церкви, а се єретицтво.

ІВАННА Се велика нісенітниця. Немає такого дурня, щоб сьому повірив.

Д'ЕСТІВЕ Ви чуєте, владико, як мене ображає ся жінка при виконуванню моїх обовязків. *(Сідає обурений).*

КОШОН Я вже попереджав тебе, Іванно, що такими зухвалими відповідями ти собі лиш пошкодиш.

ІВАННА Алеж ви не хочете розмовляти зо мною до речі. Я розсудлива, аби тільки ви схотіли бути розсудливі.

ІНКВІЗІТОР *(вмішується)* Се ще не впорядку. Ви забуваєте, що розправа формально ще не відкрита. Перш треба,

щоб вона присягла на Євангелії, що говоритиме всю правду, а тоді щойно ставити питання.

ІВАННА Ви мені се кажете кождого разу. А я знов і знов кажу, що скажу вам усе, що торкається сього суду. Тільки всю правду я не можу вам сказати: Бог не дозволяє говорити всеї правди. Ви й не зрозумієте, як я вам сказалаб її. Се стара приказка, що той, хто говорить за богато правди — напевно повисне. Мені обридла ся суперечка: ми вже десять разів про те саме сперечалися. Я вже стільки разів присягала, що досить, більше присягати не буду.

КУРСЕЛЬ Владико, її треба взяти на тортури.

ІНКВІЗІТОР Чуєш, Іванно? Отщо роблять з упертими. Подумай перш, аніж відповідаєш. Чи їй показували знаряди?

КАТ Вони вже приготовані, ваша милость. Вона бачила їх.

ІВАННА Хочби ви мене на шматки рвали, заки розлучите душу з тілом, не добєтеся нічого від мене крім того, що я вже сказала. Щож ще зосталося сказати такого, що ви зможете зрозуміти? А до тогож, я не зношу мук: коли почнете мене катувати, я скажу все, що схочете, щоби устав біль. Але потім я все відкличу, отже, яка з того користь?

ЛЯДВЕНІ Велика. Ми поступатимемо милосердно.

КУРСЕЛЬ Алеж тортури є в звичаї.

ІНКВІЗІТОР Не треба їх вживати легковажно. Якщо обвинувачена добровільно признається, то катування не можна усправедливити.

КУРСЕЛЬ Алеж се нечуване і противне правопорядкові. Вона відмовляється присягати.

ЛЯДВЕНІ *(з несмаком)* Чи ви хочете катувати дівчину для самої приємности?

КУРСЕЛЬ *(збитий з пантелику)* Алеж се не приємність: такий закон, звичай. Так развраз робиться.

ІНКВІЗІТОР Ні, пане, се не так. Хіба, що допит роблять люди, які не знають своїх законних приписів.

КУРСЕЛЬ Алеж ся жінка єретичка. Запевняю вас, що так завжди робиться.

КОШОН *(рішучо)* Сегодня ми сього не робитимемо, хіба, що буде в тому потреба. Покінчимо, отже, сю суперечку. Я не хочу, щоб говорили, що ми судимо на підставі вимушеного признання. Ми доручили нашим найкрасшим проповідникам і богословам благати сю жінку й заклинати її вратувати свою душу й тіло від пекельного вогню. Ми не доручимо тепер катові, щоб зіпхнув її туди.

КУРСЕЛЬ Владика, безперечно, милосердні. Але се велика відвічальність відступати від звичайного поступовання.

ІВАННА З тебе рідкий туман, паничу. Робити так, як роблено було в останній раз — таке твоє правило, що?

КУРСЕЛЬ *(підскакує)* Ти непотрібе, ти смієш називати мене туманом?

ІНКВІЗІТОР Стрівайте, пане добродію, стрівайте. Боюся, що хутко будете пімщені, і то страшним способом.

КУРСЕЛЬ *(бурчить)* Туман, аякже! *(Сідає дуже невдоволений.)*

ІНКВІЗІТОР Тимчасом не даймо вивести себе з рівноваги шорсткому язикові чабанки.

ІВАННА Я зовсім не чабанка, хоч і допомагала коло овець, так, як і всі робили. Я вмію робити всяку жіночу роботу в хаті — прясти чи ткати, не гірш, аніж яка молодиця в Руані.

ІНКВІЗІТОР Тепер не час чванитися, Іванно. Ти находишся у великій небезпеці.

ІВАННА Я знаю: хіба я вже не покарана за свою порожність? Якби я, дурна, не вбрала на себе в бій парчеву опанчу наопашки, той бурґундський вояк ніколи не стягнувби мене ззаду з коня, і я не булаб тут.

СВЯЩЕННИК Коли ти така спритна до жіночих робіт, чомуж ти не сиділа коло них вдома?

ІВАННА На те є богато инших жінок, а до моєї роботи немає нікого!

КОШОН Годі! Ми тратимо час на дрібниці. Іванно, тепер поставлю тобі дуже поважне питання. Уважай, як ти відповідатимеш, бо життя твоє і спасіння душі твоєї залежать від того. Чи про все, що ти казала й робила, добре, чи зле, однаково, чи приймеш ти постанову Господньої Церкви на землі? А особливо про всі слова і вчинки, які тобі закидає позовник в сім трибуналі? Чи ти піддаєш свою справу осудові Богом натхненої Воюючої Церкви?

ІВАННА Я слухняна дочка Церкви. Я скорюся Церкві...

КОШОН *(повний надії нахиляється наперед)* Скоришся?

ІВАННА ...якщо Церква не накаже чогось неможливого.

Кошон падає назад в своє крісло, глибоко зітхаючи. Інквізітор нахмурюється і затискає вуста. Лядвені похитує жалісно головою.

Д'ЕСТІВЕ Вона приписує Церкві помилки і безумство жадати неможливого.

ІВАННА Якщо ви мені наказуєте заявити, що все, що я досі казала й робила, всі обявлення і видива, які я мала, були не від Бога, то се неможливо: я сього не заявлю нізащо в світі. Що мені Бог велів робити, я від того не відступлю; і що Він мені наказував або накаже зробити, я зроблю те, не дивлючися нінакого в світі. Ось що для мене неможливе. І коли Церква вимагатиме, щоб

я робила щось всупереч приказам, що маю від Бога, то я не згоджуся на те, щоб то не було.

АСЕСОРИ *(вражені й обурені)* О! Церква всупереч приказам Бога! Що ви на се скажете? Отверта єресь. Се переходить усякі межі.

Д'ЕСТІВЕ *(кидає свій сувій на стіл)* Владико, чи вам ще треба більш, аніж се?

КОШОН Жінко, того, що ти сказала, досить, щоб спалити десять єретиків. Невже ти не даси перестерегти себе? Невже ти не зрозумієш?

ІНКВІЗІТОР Якщо Воююча Церква каже тобі, що твої обявлення і видива були наслані діяволом, щоб спокусити тебе на згубу, невже ти не повіриш, що Церква мудріша від тебе?

ІВАННА Я вірю, що Бог мудріший від мене, і Його накази я виконуватиму. Все, що ви називаєте моїми злочинами, я робила з Божого наказу і нічого иншого сказати не можу. Якщо який духовний говоритиме наперекір, я на нього не зважатиму: я зважатиму лише на Бога, якого наказів я завжди слухаю.

ЛЯДВЕНІ *(ревне умовляючи її)* Ти не знаєш, — що говориш, дитино. Чи ти бажаєш собі смерти? Слухай, тиж віриш, що ти підлягаєш Божій Церкві на землі?

ІВАННА Авжеж, колиж я се заперечувала?

ЛЯДВЕНІ Добре. Се значить, — правда? — що ти підлягаєш нашому Святому Отцеві Папі, кардіналам, архієпископам та епископам, яких владика тут сьогодня всіх заступає?

ІВАННА Насамперед треба Богові служити.

Д'ЕСТІВЕ То твої голоси велять тобі не коритися Воюючій Церкві?

ІВАННА Мої голоси не кажуть мені нічого про те, щоб не слухатися Церкви, але Богові треба служити насамперед.

КОШОН І про те судити маєш ти, а не Церква?

ІВАННА Чиїмиж осудами можу я керуватися, як не моїми власними?

АСЕСОРИ *(згіршені)* О! *(Не находять слів)*

КОШОН Своїми власними устами ти засудила себе. Ми намагалися вратувати тебе, самі майже впадаючи в гріх; знов і знов відчиняли ми тобі двері, а ти затріснула їх перед нашим лицем і перед лицем Божим. Насмілюєшся, по всьому тому, що ти казала, запевняти, що стоїш в ласці Божій?

ІВАННА Якщо не стою, то хай Бог візьме мене під Свою ласку; якщо стою — хай Бог тримає мене в Своїй ласці.

ЛЯДВЕНІ Се дуже добра відповідь, владико.

КУРСЕЛЬ Чи ти стояла в ласці Божій, як вкрала архієрейського коня?

КОШОН *(схоплюється розлючений)* Чорт забравби архієрейського коня і вас разом з ним! Ми тут розглядаємо випадок єретицтва і насилу дійшли до коріння справи, як дурні, які ніначім, крім коней, не розуміються, знов збивають нас на манівці. *(тремтючи від люти, примушує себе сісти)*

ІНКВІЗІТОР Панове, панове, чіпляючися сих дрібниць, ви стаєте найкрасшими оборонцями дівчини. Я не дивуюся, що владика стратив терпець з вами. Що каже позовник? Чи він настоює на тих дрібницях?

Д'ЕСТІВЕ Мій уряд примушує мене настоювати на всьому, але коли дівчина признається до єресі, яка мусить стягнути на неї відлучення від Церкви, яке значіння має, чи вона також завинила і в дрібних провинах, які наражають її на менші кари? Я цілком поділяю нетерпеливість владики що до сих дрібних обвинувачень. Але, з вашого дозволу, я мушу підкреслити ще два дуже тяжкі й блюзнірчі злочини, які вона не заперечує. Поперше, вона знається зі злими духами, отже тому сама є чарівницею. Подруге, вона носить мужеське вбрання, а се непристойно, протиприродно й огидно. Незважаючи на наші найсуворіші докори й прохання, вона не хоче передягатися навіть до св. Причастія.

ІВАННА Чи свята Катерина — злий дух? А свята Марґаріта? А святий Архангел Михаїл?

КУРСЕЛЬ Звідки ти знаєш, що дух, який тобі зявляється є Архангел Михаїл? Чи він не зявлявся тобі нагий?

ІВАННА Невже ви думаєте, що Бог не має звідки справити йому одяг?

Асесори не можуть стриматися від сміху, особливо тому, що жарт направлено проти Курселя.

ЛЯДВЕНІ Дуже добра відповідь, Іванно.

ІНКВІЗІТОР Се справді добра відповідь. Але ніодин злий дух не буде таким дурним, щоб зявлятися молодій дівчині у вигляді, який може згіршити її, коли він хоче, щоб вона мала його за післанця від Найвисшого. Іванно, Церква навчає тебе, що ті видива були нечисті духи, які хотять погубити твою душу. Чи ти приймаєш поучення Церкви?

ІВАННА Я приймаю Божого післанця. Як може той, хто вірить у Церкву відректися від нього.

КОШОН Нещасна жінко, знов питаю тебе, чи ти знаєш, що ти говориш?

ІНКВІЗІТОР Ви надаремне боретеся з діяволом за її душу, владико — вона не хоче вратувати її. Тепер щодо сеї справи з мужеським убранням. В останнє питаю, чи

скинеш з себе оте безсоромне вбрання і чи одягнешся — як пристало твоїй статі?

ІВАННА Ні.

Д'ЕСТІВЕ *(вмішується)* Гріх непослуху, владико.

ІВАННА *(розпачливо)* Але мої голоси велять мені одягатися як вояк.

ЛЯДВЕНІ Іванно, Іванно, чи се тобі не доказ, що твої голоси, то голоси злих духів? Чи можеш ти дати нам хоч один доказ, чому янгол Господній дававби тобі таку безсоромну пораду?

ІВАННА Авжеж, що може бути простіше й зрозуміліше? Я була вояком і жила поміж вояками. Тепер я полонена під охороною військової варти. Якби я одягалася по жіночому, вони думалиб про мене як про жінку, а тоді: що булоб зі мною? Коли я одягаюся по військовому, вони думають про мене як про вояка і я можу жити з ними, як я живу вдома з моїми братами. Ось чому свята Катерина велить мені не вдягатися по жіночому, аж поки вона мені не дасть на те дозвіл.

КУРСЕЛЬ Колиж вона дасть тобі той дозвіл?

ІВАННА Тоді, коли ви візьмете мене з рук анґлійських вояків. Я вже вам казала, що я повинна бути в руках Церкви, а не зоставатися день і ніч з чотирма вояками ґрафа Уоріка. Чи вимагаєте від мене, щоб я носила спідницю, живучи з ними?

ЛЯДВЕНІ Владико, те, що вона каже, Бог свідком, дуже зле і згіршаюче, але в нім є зерно здорового розуму і моглоб здаватися правильним недоумкуватій дівчині з села.

ІВАННА Якби ми були такі самі недоумки на селі, як ви у ваших дворах та палацах, то швидко не булоб пшениці на хліб для вас.

КОШОН Се подяка вам, брате Мартине, за ваші зусилля вратувати її.

ЛЯДВЕНІ Іванно, ми всі намагаємося вратувати тебе. Владика старається вратувати тебе. Інквізітор не бувби справедливішим до тебе, навіть якби ти була його рідна донька. Але страшна зарозумілість і самопевність засліпили тебе.

ІВАННА Чому ви кажете таке? Яж нічого злого не сказала. Я не можу зрозуміти.

ІНКВІЗІТОР Святий Опанас твердить в своїм Визнанню віри, що тих, хто не зможуть зрозуміти, засуджено буде на вічні муки. Не вистарчає бути недоумком. Не вистарчає навіть бути тим, кого прості люди називають добродушним. Простота затьмареного розуму не красша за недоумство звіряти.

ІВАННА В простоті звірят є богато мудрости, дозвольте

мені вам сказати, тоді, як в мудрости вчених є часом богато безглуздя.

ЛЯДВЕНІ Ми се знаємо, Іванно, ми не такі безглузді, як ти думаєш. Спробуй не піддаватися спокусі давати нам задиркуваті відповіді. Ти бачиш того, хто стоїть за тобою *(показує на ката)*?

ІВАННА *(повертається і дивиться на нього)* Ваш кат? Алеж епископ сказав, що мене не будуть катувати.

ЛЯДВЕНІ Тебе не будуть катувати, бо ти призналася у всьому, що було потрібне, аби тебе засудити. Але той чоловік не лише катує, він також виконує смертний присуд. Кате, нехай Дівчина чує твою відповідь на мої запити. Чи в тебе все готове, щоб спалити сьогодня єретика?

КАТ Готове, пане.

ЛЯДВЕНІ Чи кострище готове?

КАТ Готове. На ринку. Анґлійці наклали його так високо, щоб я не міг підійти і полекшити смерть. Буде се люта смерть.

ІВАННА *(перелякано)* Алеж ви не будете мене тепер палити?

ІНКВІЗІТОР Нарешті ти зрозуміла.

ЛЯДВЕНІ Вісімсот анґлійських вояків чекає, щоб одвести тебе на ринок в тій хвилині, коли твої судії вимовлять присуд про твоє відлучення від Церкви. За кілька коротких хвилин тебе чекає ся доля.

ІВАННА *(розпачливо озирається навколо)* О, Господи!

ЛЯДВЕНІ Не впадай в розпуку, Іванно. Церква милосердна. Ти можеш вратувати себе.

ІВАННА *(повна надії)* Так, мої голоси обіцяли мені, що мене не спалять. Свята Катерина веліла мені бути сміливою.

КОШОН Дівко, чи ти зовсім здуріла? Чи ти не бачиш, що твої голоси одурили тебе?

ІВАННА О ні, се неможливо.

КОШОН Неможливо! Вони довели тебе впрост до відлучення від Церкви і до кострища, яке на тебе чекає.

ЛЯДВЕНІ *(настоює переконуючо)* Чи вони дотримали хоч одну обіцянку, відколи тебе взято в полон під Компієнем? Діявол зрадив тебе. Церква простягає до тебе свої руки.

ІВАННА *(безнадійно)* О, правда, правда, мої голоси одурили мене. Діяволи насміялися з мене. Віра моя зламана. Я насмілювалася і насмілилася, але дурень хіба тільки піде у вогонь. Бог, який дав мені здоровий розум, не може того від мене вимагати.

ЛЯДВЕНІ Слава Тобі Господи! Він уратував тебе в останню годину! *(Спішить до порожного місця коло писар-*

ського столу, хапає аркуш паперу, сідає і починає пильно писати.)

КОШОН Амінь!

ІВАННА Що я маю зробити?

КОШОН Ти мусиш підписати врочисте відречення від твоєї єресі.

ІВАННА Підписати? Поставити моє імя? Я не вмію писати.

КОШОН Ти підписувала вже богато листів.

ІВАННА Так, але хтось тримав мою руку і водив пером. Я вмію поставити мій знак.

СВЯЩЕННИК *(який прислухувався з чим раз більшою трівогою та обуренням)* Владико, чи ви маєте на думці дозволити сій дівчині вислизнутися з наших рук?

ІНКВІЗІТОР Закон мусить мати свій перебіг, пане де Стоґембер. А виж знаєте закон.

СВЯЩЕННИК *(підскакує червоний від люти)* Я знаю, що французам не можна довіряти. *(зчиняється галас, який він покриває своїм криком)* Я знаю, що його Еміненція кардінал вінчестерський скаже, коли почує про се. Я знаю, що ґраф Уорік зробить, як довідається, що ви намірюєтеся зрадити його. Коло воріт стоять вісімсот вояків, які допильнують, щоб сю кляту відьму спалили наперекір вам.

АСЕСОРИ *(в міжчасі)* Що таке? Що він сказав? Він обвинувачує нас в зраді! Се переходить всяку міру. Не довіряти французам! Чи ви таке чули? Незносьний хлоп! Хто він такий? Чи се такі анґлійські священники? Він мусить бути божевільний, або пяний!

ІНКВІЗІТОР *(встає)* Тихо, прошу! Панове, прошу о спокій! Пан-отче, отямтеся на хвилину, пригадайте свій священничий стан — хто ви, і де ви. Я вимагаю від вас, щоб ви сіли.

СВЯЩЕННИК *(схрестивши на грудях руки, впертий, завзятий вигляд, обличя конвульсивно здрігається)* Я не сяду.

КОШОН Пане Інквізіторе, сей добродій вже не вперше називає мене зрадником у вічі.

СВЯЩЕННИК Бо ви і є зрадник. Ви всі зрадники. Продовж всеї судової розправи ви тільки те й робили, що навколішках благали сю прокляту відьму, щоб вона покаялася.

ІНКВІЗІТОР *(спокійно сідає на своє місце)* Ну, коли не хочете сідати, то мусите стояти, от і все.

СВЯЩЕННИК Я не хочу стояти! *(сідає з розмахом на своє місце)*

ЛЯДВЕНІ *(встає з папером в руці)* Владико, осьде текст відречення для Дівчини, щоб вона підписала.

КОШОН Прочитайте їй.

ІВАННА Не турбуйтесь. Я і так підпишу.

ІНКВІЗІТОР Ти повинна знати, що ти підписуєш своєю рукою. Читайте їй, брате Мартине, а решта всі мовчіть.

ЛЯДВЕНІ *(поволі читає)* »Я, Іванна, на прізвище »Дівчина«, нікчемна грішниця, признаюся в своїх тяжких гріхах, а саме: я заявляла, що мала обявлення від Бога, янголів і святих та вперто відкидала перестороги Церкви, що сі видива були діявольськими спокусами. Я тяжко згрішила тим, що наперекір Святому Письму і законам Церкви, носила неприсгойне вбрання, а також обтяла собі волося на мужеську подобу. Всупереч всім обовязкам, які роблять жіночу стать особливо приємною на небі, я взяла в руки меч, проливала навіть людську кров, підбурювала людей вбивати оден одного, взивала злих духів, щоб ошукували їх і, вперто й по блюзнірськи, приписувала всі сі гріхи Всемогучому Богові. Я признаюся до гріха підбурення, до гріха ідолопоклонства, до гріха непослуху, до гріха пихи та до гріха єретицтва. Від всіх сих гріхів я тепер відрікаюся, відмовляюся і відкидаюся і дякую уклінно вам, доктори й маґістри, за те, що знов навернули мене до правди і ласки Божої. Я ніколи не поверну до своїх помилок, але зостануся в звязку з нашою Святою Церквою і в послуху нашого Святого Отця Папи Римського. На се все я присягаю Всемогучим Богом та Святими Евангеліями, на доказ чого підписую своє імя під сим відреченням«.

ІНКВІЗІТОР Чи ти се зрозуміла, Іванно?

ІВАННА *(байдужо)* Се досить ясно, пане.

ІНКВІЗІТОР І чи се правда?

ІВАННА Може бути й правда. Якби не було правда, кострище не булоб готове на ринку.

ЛЯДВЕНІ *(беручи перо і книгу, йде до неї швидко, щоби вона знов себе не зрадила)* Ходи, дитино, дай я водитиму твою руку. Візьми перо. *(Вона бере і вони починають писати, підклавши під папір книгу)* І-в-а-н-н-а. Так. Тепер постав сама твій знак.

ІВАННА *(ставить свій знак і вертає йому перо, тимчасом, коли її душу роздирає бунт проти її розуму й тіла)* Нате!

ЛЯДВЕНІ *(поклавши перо на стіл, з уклонами віддає Кошонові відречення)* Хвала Богові, браття, ягня навернулося до отари. Пастир радий їй більш, аніж девятьдесять девятьом праведникам. *(вертається на своє місце)*

ІНКВІЗІТОР *(беручи папір від Кошона)* Сим актом ми оголошуємо тебе звільненою від небезпеки — що тобі грозила — бути виклятою. *(кидає папір на стіл)*

ІВАННА Дякую вам.

ІНКВІЗІТОР Але за твою пиху, і за твій гріх перед Богом і Святою Церквою, і для того, щоб ти могла покаятися

в своїх провинах в самотнім роздумуванні, та щоб оборонити тебе перед спокусою повернутися до гріхів, ми, для добра твоєї душі і як покуту, яка може змиє твої гріхи і приведе тебе незаплямленою до Престолу Милосердного, — засуджуємо тебе їсти хліб журби і пити воду печалі до кінця твоїх земних днів в довічній вязниці.

ІВАННА *(схоплюється вражена і страшенно розгнівана)* В довічній вязниці. То мене не випустять на волю?

ЛЯДВЕНІ *(трохи вражений)* На волю, дитино, по всіх твоїх беззаконіях! Та ти в сні? Що ти собі думаєш?

ІВАННА Дайте мені сюди те письмо. *(кидається до столу, хапає папір і дре його на шматки)* Запалюйте ваші вогні! Ви думаєте, я їх так боюся як життя щура в норі? Мої голоси були правдиві.

ЛЯДВЕНІ Іванно! Іванно!

ІВАННА Авжеж! Вони казали мені, що ви блазні. *(се слово викликає велику образу)*, та щоб я не слухала вашої гарної мови і не покладалася на ваше милосердя. Ви обіцяли мені життя і збрехали. *(обурені виклики)* Ви думаєте, що не бути мертвою мов колода, се вже значить жити. Я не хліба й води боюся: я можу жити на самім хлібі — хіба я коли вимагала більше? І воду не тяжко пити, аби була чиста. Їсти хліб — то мені не журба, пити воду — то мені не печаль. Але замкнути мене, щоб я не бачила небесного сяйва, щоб мої очі не оглядали ні нив, ні квіток; скувати мені ноги, щоб я ніколи більше не могла їздити верхи з вояками, ані драпатися на гори; щоб я дихала гнилу, вохку темряву; сховати від мене все, що наверталоби мене до любови до Бога, тоді, коли ваша злоба й недоумство спокушувалиб мене ненавидіти Його — се ще гірше за ту піч з Біблії, в якій сім раз напалювано. Я прожилаб без мого бойового коня: я вже волочилаб спідницю за собою; я вже змоглаб дивитись як лицарі й вояки, з прапорами та сурмами, минають мене й лишають позаду, як инших жінок — аби тільки я могла ще чути вітер в деревах, жайворонка в соняшнім сяйві, блеючих ягняток в свіжому морозному повітрі, і любі, любі церковні дзвони, які посилали до мене на крилах вітру мої янгольські голоси. Без сього всього я не можу жити. Тому, що ви хочете забрати се мені, або якійсь иншій людській істоті, я тепер знаю, що ваші поради від діявола, а мої від Бога.

АСЕСОРИ *(у великому замішанню)* Блюзнірство! Блюзнірство! Вона одержима. Вона каже, що наші поради від діявола. А її від Бога. Неймовірно! Діявол між нами.

Д'ЕСТІВЕ *(перекрикує гомін)* Вона наворотна єретичка,

запекла, нерозкаяна, цілком негідна того милосердя, яке ми їй показали. Я вимагаю для неї відлучення від Церкви.

СВЯЩЕННИК *(до ката)* Запалюй твої вогні, чоловіче. На кострище з нею.

Кат і його помічники вибігають з салі на подвіря.

ЛЯДВЕНІ Нечестива дівчино: якби твої накази були від Бога, хіба Він не визволивби тебе?

ІВАННА Його шляхи — не наші шляхи. Його воля, щоб я перейшла через вогонь на Його лоно, бо я Його дитина, а ви неварті того, щоб я жила поміж вами. Се моє останнє слово до вас.

Вартові хапають її.

КОШОН *(встає)* Ще ні.

Вони чекають. Настає мертва мовчанка. Кошон повертається до Інквізітора з мовчазним запитом в погляді. Інквізітор потакує, киваючи головою. Вони урочисто встають і проголошують присуд, затягаючи приспівом почерзі.

КОШОН Заявляємо, що ти наворотна єретичка.

ІНКВІЗІТОР Вигнана з церковної спільноти.

КОШОН Відлучена від її тіла.

ІНКВІЗІТОР Заражена проказою єретицтва.

КОШОН Союзниця Сатани.

ІНКВІЗІТОР Оголошуємо, що ти мусиш бути відлучена від Церкви.

КОШОН А тепер ми виклинаємо, відкидаємо, і полишаємо тебе світській владі.

ІНКВІЗІТОР Поручаючи тій світській владі, відносно смерти й четвертування тіла, лагідно чинити присуд. *(сідає)*

КОШОН Коли вона виявить щире покаяння, дозволити братові Мартинові причастити її.

СВЯЩЕННИК У вогонь з відьмою! *(кидається до неї і допомагає вартовим вивести її)*

Іванну виводять на подвіря. Асесори встають в безладі, йдуть слідом за вартовими, за винятком Лядвені, який затулив обличя руками.

КОШОН *(сідає і нагло підводиться)* Ні, ні, се неправильно. Тут повинен бути представник світської влади, щоб прийняти її від нас.

ІНКВІЗІТОР *(теж встає)* Той анґлієць непоправний дурень.

КОШОН Брате Мартине, подивіться, щоб все зробили згідно з законом.

ЛЯДВЕНІ Моє місце коло неї, владико. Мусите вжити вашої власної поваги. *(вибігає)*

КОШОН Ті анґлійці неможливі; вони просто пхають її у вогонь. Дивітся!

Він показує на подвіря, звідки видко заграву і блимання вогню, що його червоне сяйво перемагає денне світло травня. Епископ та Інквізітор залишилися самі в салі.

КОШОН *(хоче йти)* Мусимо се спинити.

ІНКВІЗІТОР *(спокійно)* Так. Але не поспішайте, владико.

КОШОН *(спиняється)* Тут не можна стратити й хвилини.

ІНКВІЗІТОР Наше поступовання йшло в повнім правопорядку. Якщо анґлійцям довподоби робити помилки, не наше діло їх направляти. Похибки в судовій процедурі можуть пізніше придатися; неможна знати. А чим швидше тепер все скінчиться, тим красше для тої бідної дівчини.

КОШОН *(заспокоюється)* Се правда. Але, здається, ми мусимо приглядатися тому страхіттю до кінця.

ІНКВІЗІТОР Можна призвичаїтися. Звичка — також щось варта. Я звик до вогню: хутко кінчиться. Але страшна річ — дивитися, як така молода й невинна істота розтрощується поміж сими могутніми силами: Церквою і Законом.

КОШОН Ви називаєте її невинною?

ІНКВІЗІТОР О, цілком невинною. Що вона знає про Церкву й Закон? Вона й слова не зрозуміла з того, що ми казали. Бідна простенька, що терпить. Ходімо, бо спізнимося на кінець.

КОШОН *(виходить з ним)* Мені не буде шкода, коли спізнимося; я не призвичаєний, як ви.

Виходять, коли саме їм назустріч входить Уорік.

УОРІК О, я перешкодив. Я думав, все скінчилося. *(робить рух, ніби хоче вернутися).*

КОШОН Зоставайтесь, мільорде. Вже по всьому.

ІНКВІЗІТОР Страчення не в наших руках, мільорде, але бажано, щоб ми були присутними до кінця. Так що, з вашого дозволу... *(вклоняється і виходить на подвіря)*

КОШОН Повстали сумніви, чи ваші люди дотримали приписи закону, мільорде.

УОРІК Мені сказали, що істнують сумніви, чи ваша влада законна в сім місті. Се не ваша епархія. Проте, якщо ви відповідаєте за те, я відповідаю за решту.

КОШОН Обидва ми мусимо відповідати перед Богом. Прощайте, мільорде.

УОРІК Прощайте владико.

Хвилину глядять один на одного з незахованою ворожнечею. Тоді Кошон йде слідом за Інквізітором. Уорік розглядається довкола. Бачучи, що він сам, кличе свій почет.

УОРІК Агов! Служба! *(мовчанка)* Агов! До мене! *(мовчанка)* Агов! Брайян, ти, мале ледащо, де ти? *(мовчанка)* Варта! *(мовчанка)* Всі пішли дивитись, як палять, навіть той хлопчина.

Мовчанку перериває чиєсь хлипання й ридання.

УОРІК Що до чорта...?

Священник ввалюється, заточуючися, знадвору, мов божевільний, з обличям, залитим сльозами; з тим жалісним хлипанням, що Уорік щойно почув. Він йде, спотикаючись

до ослона обвинуваченої і паде на нього з розриваючим серце риданням.

УОРІК *(йде до нього і плеще його по плечу)* Що сталося, отче Іване? В чім річ?

СВЯЩЕННИК *(хапає його за руки)* Мільорде, мільорде, ради Христа, моліться за мою нещасну, грішну душу.

УОРІК *(заспокоює його)* Авжеж, авжеж, розуміється, я помолюсь. Помалу, спокійно...

СВЯЩЕННИК *(жалісно хлипає)* Я не погана людина, мільорде.

УОРІК Ні, ні, зовсім ні.

СВЯЩЕННИК Я не бажав нічого злого. Я не знав, як воно виглядатиме.

УОРІК *(твердіше)* О! То ви дивилися на те?

СВЯЩЕННИК Я не знав, що я робив. Я запальний дурень і тепер буду до віку за се проклятий.

УОРІК Дурниця! Велике потрясення, без сумніву, алеж не ви то робили.

СВЯЩЕННИК *(лементує)* Я допустив до того. Якби я знав, я вирвавби її з їх рук. Ви не знаєте; ви не бачили. Як не знаєш, то так легко говорити. Доведеш себе до шалу словами; не зважаєш на спасіння своєї душі, бо почуваєш себе героєм, доливаючи олії в пекельний вогонь свого власного запалу. Але, коли се торкнеться тебе так близько, коли побачиш, що наробив; коли воно засліпляє тобі очі, забиває тобі дух, вириває серце, тоді... тоді... *(падає навколішки)* О, Господи, забери від мене образ сего видовища! Христе Боже, визволь мене з того вогню, що палить мене! Вона кричала до Тебе з вогню: Ісусе! Ісусе! Ісусе! Вона в Твоїм лоні, а я навіки в пеклі.

УОРІК *(зводить його без церемонії на ноги)* Вставайте, вставайте, чоловіче! Мусите взяти себе в руки, а то ціле місто про се балакатиме. *(пхає його не дуже лагідно на стілець коло столу)* Якщо не маєте нервів приглядатися тим річам, чому не зробили так, як я, чого пхалися туди?

СВЯЩЕННИК *(розгублено й слухняно)* Вона попросила, щоб їй дали хрест. Вояк дав їй два патики, звязані навхрест. Хвала Богу, се був анґлієць! Я мігби те зробити, але не зробив — я полохливий пес, скажений пес, божевільний! Але він теж був анґлієць.

УОРІК Дурень! Вони спалять і його, як попадеться попам до рук.

СВЯЩЕННИК *(тремтить як в корчах)* Дехто з натовпу сміявся з неї. Вони сміялисяб з Христа. То були французи, мільорде, я знаю, то були французи.

УОРІК Чш! Хтось йде. Опануй себе.

Лядвені вертається з подвіря, праворуч від Уоріка,

в руках у нього епископський хрест, який взяв з церкви. Він дуже поважний і спокійний.

УОРІК Довідуюся, що все вже скінчилося, брате Мартине.

ЛЯДВЕНІ *(загадково)* Не знаємо, мільорде. Може саме лиш почалося.

УОРІК Що се означає?

ЛЯДВЕНІ Я виніс сей хрест з церкви для неї, щоб вона бачила його до останньої хвилини, в неї були лиш два навхрест звязані патики, які тулила до грудей. Як полумя наблизилося до нас і вона побачила, що й я сам згорю, як триматиму хрест перед нею, вона перестерегла мене і сказала, щоб зліз і вратував себе. Мільорде, дівчина, яка в таку хвилину могла думати про небезпеку другого, не натхена діяволом. Коли я був примушений взяти хрест зперед її очей, вона стала дивитися на небо. І я не думаю, щоб небо було порожне. Я твердо вірю, що її Спаситель зявився тоді їй в своїй найніжнішій славі. Взиваючи Його, вона вмерла. Для неї се не кінець, але початок.

УОРІК Боюся, що се матиме поганий вплив на нарід.

ЛЯДВЕНІ Мало, мільорде, на деяких. Я чув сміх. Вибачте мені, коли скажу, що сподіваюся і вірю, що се був англійський сміх.

СВЯЩЕННИК *(схоплюється, як навіжений)* Ні, неправда. Там був один лише анґлієць, що вкрив соромом свою країну, і то був скажений пес Стогембер. *(вибігає з несамовитим криком)* Катуйте його! Паліть його! Я піду молитися на її попіл. Я не кращий за Юду! Я повішуся!

УОРІК Швидше, брате Мартине, йдіть за ним: він ще заподіє собі щось. За ним, швидше.

Лядвені спішить за ним, Уорік підганяє його. Кат входить в двері позаду крісел судів і Уорік, повертаючися, стає вічнавіч з ним.

УОРІК А ти, хлопче, що за один?

КАТ *(з гідністю)* Мене не називають »хлопче«, мільорде. Я головний виконавець присудів міста Руана — се дуже кунштовне, мистецьке ремесло. Я прийшов сказати вашій милості, що ваш наказ виконано.

УОРІК Прошу вибачити, пане майстре, я подбаю про те, щоб ви нічого на тім не стратили, що не матимете реліквій на продаж. Отже я маю ваше слово, що нічого не зосталося, ні кісточки, ні нігтя, ані волосинки?

КАТ Серце її ніяк не горіло, мільорде. А все, що лишилося лежить тепер на дні річки. Ви чуєте про неї в останнє.

УОРІК *(криво усміхаючись, думаючи про те, що сказав Лядвені)* В останнє? Гм! Побачимо!

(докінчення буде)

Д-р Філярет Колесса

Поезії Ів. Франка, складені за ритмічними взірцями українських народніх пісень

(*Продовження*)

До тої самої ґрупи Франкових віршів, що визначаються складом народніх пісень, належать ще декілька його поез з инших збірок:

7) Розвивайся, | ти високий дубе,
Весна красна буде!
Розпадуться пута вікові,
Прокинуться люде.
(*З вершин і низин* 74 з датою 17 III 1883)

Франко зложив сю поезію очевидячки під мельодію знаної народньої пісні:

Розвивайся, | а ти сухий дубе, | завтра мороз буде
(Лисенко: *Збірн. укр. пісень* I ч. 11),

з якої перейняв не тільки віршевий розмір 4+6+6, але й заспів; мабуть бажав, щоби ся його поезія, співана під енерґійну маршову мельодію згаданої народньої пісні, поширилася в народніх масах і стала народнім гимном*).

Замітна річ, що Франко майже ніколи не повторює одного народньо-пісенного взірця (подібно як Шевченко — за виїмком улюбленого коломийкового розміру). У перечислених поезіях Франко не тільки формою вірша, але й стилем, подекуди навіть мотивами наближується до народніх пісень, як показують апострофи до улюблених у народній поезії дерев і кущів (калина, явір, дубочок); такі заспіви характеризує Потебня дуже влучно, як розгін співця, щоби піднятися до предмету, зразу недоступного.

Впадає в вічі, що Франко дуже рідко користується 14-складовим, т. зв. коломийковим віршем 4+4+6, який так дуже вдомашнився був в українській поезії ще перед Шевченком. Тут можемо вказати на один з ранніх його віршів:

8) Розвивайся | лозо борзо,
Зелена діброво!
Оживає | помертвіла
Природа на ново.
(*З вершин і низин* 14)

Отсим розміром зложені також *Нові співомовки*: *Цехмістер Куперян***), *Майстер Свирид*, *Як там у небі* (*Semper Tiro* 1922 55-68). Сама назва „співомовки“ та їх жартливий тон показує, що Франко ішов тут за взірцями Ст. Руданського.

---

*) У тому звязку годиться згадати, що Франко сам підібрав мельодію до гимну *Не пора*, перейнявши її з одної старонімецької пісні.

**) Ремісницьку пісню про цехмайстра Куперяна подав Лисенко у *Збірн. укр. пісень* III ч. 40.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

До обговореної ґрупи довелосяб ще причислити й деякі поезії, зложені 8-складовим віршем з цезурою посередині 4+4, хоч вони своїм змістом, поетичними образами й висловом далеко відбігають від народньо-пісенних взірців:

а) Суне, суне | чорна хмара,
наче військо | із полудня.
Короговки | сонце вкрили,
за горою | бубни бубнять.
(*Із днів журби* 1900 „В плен-ері“ IV)

б) Ой що в полі | за димове?
Чи то вірли | крильми бються?
Ні, то Доля | грядки копле,
Красу садить, | розум сіє,
Промовляє, | приспівує.
(*З вершин і низин* 18)

в) Вийшла в поле | руська сила,
Корогвами | поле вкрила.
Корогви, як | мак леліють
А мечі як | іскри тліють
Не так тліють, | іскри крешуть,
А лисиці | в полі брешуть.
(*Semper Tiro* 1922, 87)

Розмір 4+4 дуже поширений в українській народній поезії, подибується й у піснях, записаних від І. Франка: *Ой попід гай зелененький* (про Довбуша), *Плине качур по Дунаю* (Лисенко *Збірн. у. п.* IV чч. 5 α β і 34), *На городі біла глина* (Квітка *Етн. Зб. П.* ч. 529); та 8-складові вірші Франка під ритмічним оглядом ріжняться від народньо-пісенних зразків: одні — правильною трохеїчною сканзією (а, в), инші — занеханням строфової будови (б) та недодержуванням цезури, напр.:

Ой ідуть, ідуть тумани
наддністровими лугами,
наче військо з корогвами,
а передом отамани.
(*Із днів журби* „В плеп-ері“ VI)

(Отсей приклад показує, що більшескладові слова, підходячи під трохеїчний ритм, одержують крім головного ще й побічний наголос; таким другорядним наголосом визначаються навіть слівця, ненаголошувані у звичайній мові: ой, а, та, із і т. ин.) Все те — літературні форми 8-складового вірша, що в українському письменстві має свою давню традицію, яка сягає до XVII в.

V

Подаючи отсей огляд, я свідомий того, що він не є повний і вичерпний; всеж таки дає він підставу до деяких висновків. Отже маємо невеличку ґрупу поезій Франка, зложених за взірцями, перейнятими з народніх пісень. Се по більшій части поезії з пізнішої доби його творчости. Не без підстави можемо догадуватися, що Франко складав сі вірші під мельодії звісних йому народніх пісень. Всі перечислені зразки мають форму пісень, визна-

чаються правильним складочисленням і строфовою будовою.

Їх віршевий склад такий самий, як у текстах народніх пісень, що хоч відірвані від мельодії, носять на собі виразні сліди музичної ритміки.

Мельодія накидає текстові свою ритмічну схему; одноцільним фразам мельодії відповідають у підходячому тексті такіж одноцільні ґрупи сілябічні, що можуть обіймати 3-7 складів, залежно від числа ритмічних вартостей у відповідній фразі мельодії. Павзи, віддихи, мертві інтервали, що відділюють фрази мельодії, ведуть за собою цезури й віддихи в тексті, які розмежовують вірші і ґрупи сілябічні.

Оттимто усі строфи й вірші даної пісні, перейшовши через одну мельодію, виявляють однакову, дуже докладно переведену сілябічну схему; складочислення (Silbenzählung) виходить тут автоматично, в залежності від пісенної мельодії.

Як кожна фраза мельодії творить про себе заокруглену частину музичної думки, так і підходяча ґрупа сілябічна замикає в собі сінтактично заокруглену частину речення.

Музичному паралєлізмові ритмічних рядків відповідає сінтактичний паралєлізм підходячих віршів: оттимто в текстах народніх пісень ніде не подибуємо т. зв. enjambement-ів, себто переносів з одного вірша до другого частин речення, що виявляють тісне сінтактичне сполучення; речення ніколи не кінчиться й не починається в середині вірша.

Все те веде за собою сіметричну дуже прозору будову вірша і строфи, що є найбільш характеристичною признакою народніх пісень і віршів складаних за народньо-пісенними взірцями.

Вірші і ґрупи з однаковим числом складів у декляміції виповнюють приблизно однаковий час. Нерівномірні вірші, що нераз чергуються у строфі, вирівнюються віддихами й павзами при кінці, що зазначуються відповідною інтерпункцією.

Наголос має означене місце правильно в закінченні віршів (а дуже часто також перед цезурою у закінченні довших 4-7 складових ґруп); се т. зв. римовий наголос, що сходиться з протяжними, каденційними тонами мельодії. Звісна річ, що в народніх піснях рима являється часто також посередині вірша та сполучує піввірші, ба навіть сілябічні ґрупи серед вірша:

А я гаю | не рубаю | через ліщиноньку,
А я дома | не ночую | через дівчиноньку.

В середині віршів і ґруп наголоси розміщені доволі свобідно. Часами ритм мельодії веде за собою трохеїчну або анапестичну чи дактилічну сканзію в тексті — одначе се явище припадкове: воно не дається звести до якоїсь норми.

Можемо розглянути якунебудь із Франкових поезій обговореної ґрупи, а переконаємося, що вони зложені в цілому за отсими принціпами народньо-пісенної ритміки, відріжняються від народніх пісень тільки тенденцією до тонізації,

що подекуди переходить у правильне визначування тонічних стіп*).

Булоб великою похибкою, відріжняти тільки наголошені й ненаголошені склади у ритмічній схемі Франкового віршу: щодо сили наголосу доводиться відтінювати бодай три ступні притиску чи експіративности, (поминувши ріжноманітність і широку скалю інтонаційних наголосів). У більшескладових словах видвигаються відповідно до ритмічної схеми також другорядні наголоси; се діється часами наслідком ритмічного паралелізму двох сусідніх рядків, що приводить за собою т. зв. реторичну риму, себто анальоґічне, щодо синтактичного звязку, розміщення слів у рівнобіжних рядках:

Отсе тая | стежечка | ізвивається,
А у мене | серденько | розривається (*З. Л.* 60)
Чорнії очи, | пишна врода,
Гордая мова, | непогода. (*З. Л.* 49)

Ґрупою поезій, яку ми вище обговорили, показав Франко, що користування з віршевих форм і строфіки українських народніх пісень не конче мусіло бути побрязкуванням у струни Шевченкової кобзи. Бож оріґінальність поета залежить не стільки від віршевих форм, якими послугуються ріжні поети ріжних часів, як спільним добром, — скільки від того, чи поет умів створити собі свій окремий вираз, свою поетичну мову, свій індівідуальний стиль, як напр. Шевченко. З того погляду Франкові поезії обговореної ґрупи, особливож з циклю *Зівялого листя*, можемо назвати новим словом у нашій літературі. По нашій думці богатство народньо-пісенних ритмів, на яке вказав Шевченко, не було належно й своєчасно використане пізнішими ґенераціями наших поетів**).

25-28 V 1936

Всеволод Заморський
(Вашінґтон-Ню-Йорк)

Вашінґтон

(*Закінчення статті тогож автора в X кн.*)

„Вашінґтон — місто чудових віддалень" — отак не без причини називають пишну столицю Вуйка Сема! Вашінґтон — антітеза Ню-Йорку, Шікаґа чи Дітройту. Се пульс, що надає життя міліонам, кермує просторами, які годі переїхати, від Атлянтику по Паціфік. Однак, який спокій та рівновага у мешканців! Все „слов" та „слов" (slow — поволі)... Наш шофер

*) Отсей тип версіфікації обговорює проф. Олександер Колесса у праці *Ukraińska rytmika ludowa w poezyach Bohdana Zaleskiego* Львів 1900.

**) Покищо я торкнувся тільки віршевої форми тої ґрупи Франкових поезій, що виявляє звязок з народніми піснями; та з тогож погляду требаби ще розглянути поетичну мову, стиль і тематику Франкових творів.

чи „таксідрайвер“ — се джентельмен. Він з рутиною довголітнього музейного кустоса, пояснює докладно кожду стрічну річ подорозі. Нині неділя і ціла федеральна машина спить у золотих проміннях полудневого сонця. Та все таки нам вдається оглянути велике число державних будинків знадвору, бо в середину в неділю вступ замкнений.

„Вайт Гавз“ (Білий Дім) постійна резіденція президента Злучених Держав, ціла оповита зеленню. На дасі в легких трепотах вітру повіває зоряний прапор Вуйка Сема. Знак, що президент Френклін Діляно Рузвелт вернув з обїздки по стейтах. Цілковита відсутність якоїсь сторожі бентежить нас. Деж так! Щоб президента такої великої держави ніхто не беріг? — Своїми увагами скоро ділюся з шофером, який по дитинячому сміється:

— О, пане, попробуйте зробити найменьший підозрілий рух, а на вас з усюду кинеться хмара детективів!

— Деж вони є? — питаю.

— На кождому місці, мій пане, — тільки звичайно, вони не ходять на видному місці, бо се й не потрібно. Наш президент не має богато ворогів...

Могутній бльок Конґресової Палати робить імпозантне враження. Все нове, з білого мармору та збудоване по американськи: як найвисче.

Тут зараз є т. зв. „Конґрешіонал Лайбрері“ (Конґресова Бібліотека), одна з найбільших на цілому світі...

Переїздимо горбками вкритими парками, і маємо враження, що се якийсь райський сад, мальований нам, коли в нас ще цвіла діточа уява. Тільки мости й легкі серпентини. Евені та вулиці дуже довгі та числа на домах неймовірно високі. В центрі міста недалеко від „Лінкольн Меморіял“, (величезний білий бльок на взір грецького Партенону, підпертий 48-ома колюмнами, символ 48-стейтів), де збудовано памятники т. зв. „чужинецьким героям“, які боролися разом з Джорджом Вашінґтоном проти Анґлії у XVIII столітті, м. и. Ля Фаєт, фон Штейбен та ин.

Ще дальше, видніє високий „Вашінґтон Монюмент“, який глядить на Монт Вернон, рідне село Вашінґтона. Лежить воно вже в другому стейті Вірджінія, тоді коли сама столиця належить до т. зв. „Дістрікт оф Колюмбія“. Там зорґанізовано музей Вашінґтона та зібрано всі предмети звязані з собою американського революціонера. На жаль, не можемо скочити туди.

Далеко на узбіччу Вашінґтона синіє Арлінґтонський військовий цвинтар, де спочивають воїни 1774-1776 років. Пригадую собі оповідання о. Понятишина з Ню-Йорку, колито управа сього цвинтаря позволила була українській делеґації у Вашінґтоні (1919 року) зложити вінець на самому гробі Вашінґтона, хоч з правила нікого не пускали на самий його гріб. Великий вінець був переплітаний нашими національними барвами.

Вже кілька годин ми переїздимо сі „сплендід дістенсис“, і чаруємося красою Вашінґтону. Ніде ні фабричних гудків ні гамору. Все спокійно пливе й тоне в розцвілих черешнях. А Вашінґтон знаний з того, що має прегарні черешні. Його рівнож називають містом цвітучих черешень. Ось переїздимо прегарним яром, і при одній віллі, наш шофер задержує мотор:

— Тут жив великий американець, якого ви певно добре знаєте в Европі?

— Хто? — питаємо.

— Вудров Вільзон, се його вілля.

Певно, що неодна рефлєксія насувається, коли глядіти на дім, де мешкав і працював основоположник великої фікції: Союз Народів. Та якуж спадщину лишив нам, сей великий і наївний демократ? Чи не Бульвар Вільзона в Женеві? Мабуть ще якийсь майдан, охрещений його іменням в Парижі чи де інде... І тільки.

Коли ми вїхали на славну 16-ту вулицю, то наш шофер поспішно інформує нас, що сю вулицю називають „вулицею амбасад“. Тут приміщуються у більшості всі чужинецькі посольства та амбасади. Ось минаємо італійську амбасаду, та численні посольства держав Полудневої Америки.

Вже сонце почало сідати за зелені горбки, коли ми вїхали в дільницю „кольорових“. Се переважно служба з залізниць, трамваїв, таксівок. Се одинокі бідні люди у Вашінґтоні, а решта се уряднича федеральна еліта. Проте, вона дуже чемна. Ось в ресторані „Чайлс“ (розповсюднена фірма по цілій Америці), коли ми засіли до вечері, нас інтерпелюють симпатичні „леді“, питають про Україну. Їх повага та серіозність з якими випитують нас, дивує нас, і ми також відносимося до них дуже ввічливо та щиро.

Підчас XIX Конвенції УНС-за у Вашінґтоні відбувся поширений в американців та всіх инших народів, що живуть в Америці, бенкет. Се найбільш поширена форма більших принять і товариських забав серед українців. Його уряджують при ріжних нагодах, як конвенції, зїзди, річниці, більші національні маніфестації, і пр. Також і на Конвенції у Вашінґтоні відбуто такий великий бенкет з участю біля чотириста осіб. Був він замітний ще й тим, що на ньому говорило богато членів вашінґтонського конґресу, сенаторів і членів конгресу. Безперечно орґанізатори бенкету мали на думці найважнішу ціль: пропаґанду, що й сталося. Треба було подивляти „товстместра“ бенкету, д-ра А. Кібзея, коли він представляв гостям бенкету по одному політикові. Та ще більше труду мав з тим адв. Михайло Пізнак з Ню-Йорку. Знаний дуже добре у вашінґтонських кругах, він про кождого сенатора чи конґресмена скаже не тільки кілька компліментів, але також і кілька дотепів... Ось він представив конґресмена Д. Бойлена з Ню-Йорку, сенатора Роял С. Ковпленда, який тепер кандидує на посадника міста Ню-Йорку (проти Ля Ґвардії), сенатора Ґофі

з Пенсильвенії і пр. Инші делеґати також користаючи з знакомства американських політиків, привели їх на бенкет, як напр. інж. Малєвич представив конґресмена Мекґраті (Каліфорнія), адв. Р. Смук — А. Сабата з Шікаґо, предсідник Конвенції, Гр. Герман — конґресмена Дуї В. Джансона з Міннесоти, і богато инших. Кождий з американських гостей зложив привіт та сказав щось ориґінального, торкаючися нашого положення в Америці та рідному краю.

Крім промовців, яких викликує по черзі „товстместер", підготовано ще инші точки програми як виступ українського хору з Балтімори, Ма, пописи танцюристів і солістів. У Вашінґтоні є також українці, переважно молоді, які мають федеральні посади та працюють при центральному уряді. На бенкет прийшло їх богато, бо вичитали з вашінґтонських ґазет про Конвенцію. Є навіть один старшина з американської армії, поручник Теодор Калакута, який заледви знає кілька слів по українськи, однак прийшов привітати своїх „brothers Ukrainians" (українських братів). Приходять також студенти, панночки з бюр, деякі з них заміжні за американцями, приводять своїх мужів, і пр. Всі творять велику українську родину. Розуміється, що українська мова переважає як на бенкеті, так і при столах. Молодь, спеціяльно говорить по українськи, а ті, що добре не знають, з похиленою головою слухають промов конґресменів, що треба „вчитися мови своїх батьків, пізнавати їх культуру, традиції" і пр.

Після бенкету, коли скінчилися довгі та церемоніяльні промови гостей-американців, твориться більш рідна атмосфера, стрілецькі пісні, дуети і т. д.

Такі бенкети мають певне пропаґандивне значіння.

Вашінґтонська преса широко розписувалася про Конвенцію. Вона щиро і точно інформувала не тільки про саму Конвенцію, але також про нашу історію, національно-політичні змагання і культуру. Се куди лекше зробити у Вашінґтоні, де преса обсаджена американцями, аніж в Ню-Йорку, де переважно її обслуговують жиди, отже хочби й як важні новини про нас требаб було подати в пресі, прим. *Ню-Йорк Таймс*, то їх фільтрується в нечуваний спосіб.

Члени пресової комісії редактор *Свободи* О. Ревюк та д-р С. Демидчук і другі подбали про те, щоб до преси були розіслані відповідні інформаційні дані. Відтак вони головно д-р Демидчук та О. Ревюк відбули довші інтервю з поодинокими представниками преси. *Вашінґтон Пост* принесла найдовші звідомлення та знимки. Також українська преса широко писала про Конвенцію.

Большевики старалися, після своєї виробленої тактики, розбити Конвенцію. Вони вже наперід писали сензаційні відомости про майно *Союза*, про „фашизм", „гноблення працюючих українською буржуазією (!)", і т. и. Цілий тиждень конвенційних нарад, вони надсилали цілі стоси *УЩВістей* з відпо-

відно препарованими репортажами, щоб впливати на членство. Ось такі „сензаційні“ та крикливі надписи в цій комуністичній рептильці: „Ми є фашисти — заявив В. Душник, — на реакційному кокусі УНСоюзових делеґатів“, „Фашист Герман — головою Конвенції“, або: „Чорна реакція бере провід в У. Н. Союзі“, або: „Найвірніші слуги Гітлера проти українського робітника“, або: „Майно найбільшої української інституції — на жир українським фашистам“, і так без кінця... Крім того, большевики видали летючки в справі „народного фронту“, та розкинули їх у великій скількости. Инші українські часописи, здебільша орґани других запомогових орґанізацій, як *Америка* (Провидіння), *Народня Воля* (УРоб. Союз) та *Народне Слово* (УНПоміч) — приносили малі згадки.

Приємно в Вашінґтоні, хоч після Ню-Йорського муравлиська, все видається райським та дещо монотонним. Ось ще маємо милий „сюпрайз“. У вході готелю „Вашінґтон“ наші товаришки пізнають заступника президента Злучених Держав, Дж. Гарнера, що якраз висів з авта. Скоро отвираються фотоґрафічні апарати, і наші дівчата вже просять віце-президента позувати з нами до спільної знимки. Він радо годиться та ще й жартує з ними. Вони його інформують, „We are delegates for Ukrainian Convention“.

Се нас вдоволяє ми дякуємо другому по Рузвелтові чоловікові в Злучених Державах, і він скоро, без асисти „Джі-Мен“ (G-Men, Government Men — Федеральна Поліція) летить ліфтом у свої апартаменти.

А за годину, „бистроногий рапід“ ніс вже нас з шаленою скорістю напівніч, в Ню-Йорк.

Мирослав Гоца

Слово живе і мертве

(*Докінчення*)

V Люди і сноби — Фанатизм чину і фанатичний ексгібіціонізм

Маса мусить мати свого провідника, якому підчиняється беззастережно. Зле діється — коли такого немає. Він мусить бути, коли гурт є в небезпеці, коли треба скорих децизій і коли треба комусь брати відповідальність на себе за цілість. Макс Вебер зве такого провідника вождом з Божої ласки. Є се людина сильної волі, вся перейнята справами своєї спільноти і здібна брати на себе кождої хвилини відповідальність за цілість і долю гурту.

Тому кождий творець має маси визнавців, воїнів чи чолобитників, не з снобізму. Він здобуває, опановує, оволодіває

їх душами, запалює їх тими емоціями, тими ідеями що має в своїй душі. Се змушує їх інтелекти і їх мязи здійснювати сі ідеї, працювати для того, чому він служить. Вони не мусять і найчастіше не розуміють свого вожда, але вони його відчувають. Се ірраціональні визнавці, фанатики, се вояки свого вожда. Але і між тими — находяться і снобі. Се ті, сказатиб, кандидати в ґенерали... Ті не відчувають а, як їм здається, розуміють його. В тім зрозумінні криється велика небезпека. З хвилиною, якщо комусь здається, що щось зрозумів, починає се легковажити. Се є початок всякої маніякальности. Починає родитися безліч самозванчих „вождів" на тлі даної стихії, які хочуть на ній їхати. Всі такі, ріжних мастей і відтінків, кандидати в вождів намагаються чимось відріжнитися, причепити собі, якусь кокарду. Сі типи не люблять свого учителя і тихцем бурмотять на нього, якого учнями, офіційно (обовязково!) подаються. Хоч признають йому „богато рації", все вважають його несовершенним. Совершенности не вказують офіційно, але ви се скоро відчитаєте з їхньої фізіономії, де вона ніби находиться.

Се є своєрідний тип меґальоманів, яких манія міститься в самопониманню „незалежности" духа чи „особовости" (про особовість, мають теж тільки формальне і зелене поняття). Тимчасом ся незалежність є цілковитою залежністю від чужих думок і плодів чужої думки, якими вони годуються і з яких беруть цілими пригоршами, „витинають" се, що їм здається „мудре", з причин, самозрозумілих, не подаючи джерела. Але оті чужі думки в їх руках і анемічній та плитонькій душі не є думками, не сентенціями з їх духовим і сутнім сенсом, а лише формальними „мислями". Сі мислі не здібні перебратися через грубу шерсть їхнього мозку до дна духа і вироджуються у фрази. Фразерство стає тоді пошестю. Се все фатум, „приємне товариство" всякого, хто вогнем своєї стихійности заражує, пориває: він стає популярним. Ся популяризація є рівнозначна з вульґаризацією. І кілько раз ваше вухо мусить відвернутися від такої спопуляризованої якоїсь вартости „взірця". Хіба сей „взір" є так недоступний і так далекий „публіці", що є для неї нудним, як музика Ваґнера для просвіченого навіть т. зв. інтеліґента, який, скоро, як тільки зявиться вона, затикає рот радієвого голосника і шукає за циганською або за Штравсом. Штравс? — мій Боже, — бідний Штравс і благословлений Штравс!

Але ся їжа нестравна в мізерних клітинах мозку отих „незалежних ґеніїв". І відси сей їхній біль, ся ненависть до творця овоча, до якого їх смак невідповідний. Плоди творця є заказаним овочем для Адамових з Еви синів. Але вони такі привабливі і так легко Змій, антипод творця спокушує Адамових синів їх вкусити. Зрештою, тоді коли вкусять, викривить їм губу квасота овоча, якого смак не є питомим їх язи-

кові, — не дивно, що Змій склонює їх до бунту і до зненависти, якою горять їх бундючні і самопевні розуми.

Є два типи фанатизму: фанатизм помітний щойно post factum, по чинах, і — фанатизм, що відноситься до фактів, яких ніхто ніколи не оглядатиме. Сей другий — се певна форма ексгібіціонізму, самообнажування. Люди того типу се типові демаґоґи дрібної мірки. Кілько знаю таких типів, всі роблять враження нехлюйства так духового як і фізичного. На лиці тільки і в вимахах та язиці стільки горіння у них, що спочатку, коли ви не обізнані, страшно приступати до них, бо здається, що коли вже раз вибухне їх горіння, — зжахнеться весь світ. Але, тільки глянете на них бистріше, зараз бачите у такого індивіда написано на чолі, хто він і який він. Вибуху перестаєте боятися, бо сі незвичайно меткі чоловічки і разом неймовірно нехлюйні, виладовують своє горіння постійно в вереску і фразерстві. Часом тільки позитивно можна їх вжити в виїмкових випадках для вимахів і розмахів, які нікому не шкодять, але бодай сповняють оттаку ролю, як жид, що його расовий запах дразнить і побуджує до вереску всіх дооколичних собак.

І. Коровицький[1]) вказує на свого рода такий примітивізм у неофітів. Се звичайне явище, що патріотичні неофіти виладовують свій патріотизм візуальним способом. Сі оба явища демонстративности і неофітичного примітивізму подібні в дечім до себе, але є се річи зовсім ріжні. Там де являється демаґоґія і її невідкличний товариш — самообнажування, там твориться цілковита волево-чуттєва (змістом) порожнеча, а її обявом є неймовірне нехлюйство. Такі люди починають всім нехтувати. Все для них є „річи малі", чують покликання тільки для „річей вищих". При тім звичайно тратять почуття дійсности. Ся форма ексгібіціонізму вже входить у ділянку психопатольоґії і годі її зрозуміти. Лишається тільки чудуватися і здвигати плечима. Коли йде про конкретні приклади, всюди їх найдете. Вкінці відлам сього рода „еліти" намагається зорґанізувати. Людський снобізм та наївність не знають меж, а душа — напричуд гнучка і знаменито приноровлюється до свого „я". Такі люди вірять у маґію форми. Наслідують других формально, спеціяльно в ділянці жестів і міни, присягають голосно й солідно „вірно служити" і не зрадити (!) ідеї чи даного фронту[2]).

Там, де є демонстрація і самообнажування, там завсіди є фактична порожнеча. Там, де провідники присягають „не зрадити", там є можливість зради. Там, де патріоти захоплюються річами другорядними і самозрозумілими, їх патріотизм не вийшов ще поза гістеричні самовияви.

Коли любите девізи, то варто затямити собі девізу лю-

---

[1]) *Вістник* 1936 стор. 417.
[2]) *Перемога* (Звіт з конгресу ФНЄ) 1936 ч. III стор. 20.

дини муравлиної праці, Джона Стюарта Міля: not to be demonstrative! (не обнажуй себе). Ся девіза відноситься до всякої праці, до всього нашого чинного життя

Експериментальні досліди над волею доводять правдивість повисшої засади: доказують, що сі люди додержують постанов і мають волю, які постійно тямлять про свої постанови, — ніколи ті, що роблять постанови з мінами Марсів, з галасом і грюком (Johannes Lindworsky).

Є люди чистої породи, „безрефлєксійні", сказатиб. Се може найчистіші расові примірники; люди, яких життя є вічним здійснюванням, вічно чинним. Їх чини і дух не перецідджуються взаїмно крізь фільтр розумових розважань і вагань. Се люди стихійні. Не ґенії вони, не великі творці, але ті, яких психічна будова не скалічена, не нарушена. Таку масу найдете їх між нашим селянством і не дивно, що рівень його культури так високий. У таких людей істнує гармонія між духом і розумом, і — чинами. Се люди, які не мудрують про життя, а просто — живуть. „Звірята" — скаже якась розмягчена толстовська баба. Хай буде — звірята, природні істоти, діти природи, чистої породи. Як дивні сі люди і незрозумілі в своїй простоті і безрефлєксійнім „фанатизмі", і як „плиткі" і „глупенькі" вони видаються вічним мудрителям і мудрувателям; як чужий є їм тип анґлійського вояка, що стоїть на стійці без одної рефлєксії, без одної з мислей: „нужно-лі?", „навіщо?", „життя є вічна мука...", які травлять все безвольну толстовську сидуху. Стоїть на стійці, бо се є в даній хвилі зміст всього його життя — обовязок; і вмирає без штучної екстази, витвореної у мудрителя рефлєксією смерти. Але смерть отого вояка є шляхетна, є актом, що здібний поривати инших на такі „нерозумні" акти, захоплювати. Якщо сі люди жалують життя, то тому, що не зможуть вже працювати для цілі, що їй служать, а жах перед смертю не викривить їм лиця. Такі випадки, як останній процес большевицької центральної шайки, де „товариші", бувші революціонери, ті які самі апробували тисячі вироків смерти, плювали самі собі в лице перед жахом тої смерти — такі випадки є просто немислимі у людей чистої породи. Сі люди, їх психольоґія є просто незрозуміла західній людині, де навіть звичайний бандит не вміє сам собі плюнути в очі. Якщо тиха смерть перших поривае, звичайно галаслива смерть „толстовців" родить тільки обридження, жах і в найкращім та найдеструктивнішім випадку — жаль.

У людей чистої породи саме життя-буття є одним здійснюючимся актом творчим. Їх можнаб прирівнати до електричної іскри, що вічно здійснюється, виконує працю, до якої запряжена і вічно є собою. Сі люди ніколи не беруться до діла з гістеричним патосом, ані не героятся. Зернувши щасливо з якогось тяжкого моменту тішаться і не завидують товаришам, які здобули лаври.

Достоєвський, що один з росіян відчув найкраще мос-

ковську психіку, в *Бесах* наводить тип „одставного штабскапітана“ Лєбядкіна. Сей Лєбядкін „стіхотворитъ“ і посилає свої „стіхі“ до обожаної Елізавети Ніколаєвни. Уривок того письма наведу тут як характеризуючий такий тип людей:

Милостивая государыня!

Всѣхъ болѣе жалѣю, что въ Севастополѣ не лишился руки для славы, не бывъ тамъ вовсе, а служилъ всю кампанію по сдачѣ подлаго провіанта, считая низостью...

Що за ангельська істота, що за геройські пориви! Але Лєбядкін є трус, і Лєбядкін є звір і катує свою несповна розуму сестру, якої „пенсію“ забирає і пропиває. Достоєвський знав психіку москаля.

Зовсім противні типи находимо на Заході. Сей тип природний, не принижується і не героїться. Коли приймає добровільно якусь функцію (не дуже то так хапається її, без фурії), або хвиля накине її йому як обовязок, він далі є собою, та сама людина, ніякі психічні переверти з ним не виправляються. Він не задумується над почесністю і гонором функції, не бігає і не галасує безпотрібно, а як „у себе дома“, так і на фронті, той сам настрій, той сам, по змозі, і спосіб життя. Тільки рід „зайняття“, праці змінився. Виконує її без стогнань в году чи негоду. Коли в негоду, не родиться в самопониманню рефлєксія тої негоди. Коли такі люди виконають свої завдання, яке часом таке велике і безприкладне, як прим. полк. Льоренса, вертають охотно домів і радіб найскорше вернути. Льоренс не „встидається“ признатися, що „По кількох днях побуту в Каїрі“ (де перший раз по довгім часі викупався і добре виспався) „мій шеф ...дав мені приказ вертати до Арабії... Не припало мені се до серця і я намагався викрутити з сеї функції, переконуючи, що до неї не надаюся, що ненавиджу відповідальности... і що я через ціле життя ставив річи над особи, а ідеї над річи, що отже обовязок давати собі раду з людьми і вживати їх до ріжних цілей булоб для мене подвійно тяжким. Я не був вояком з крови і кости, отже я ненавидів вояцьке зайняття“[3]). Але Льоренс в практиці був безприкладним вояком і вождом, що „уживає людей до ріжних цілей“, і свої функції виконував так солідно з таким самозапертям, як толстовська сидуха плекає свої власні індивідуальні ґеніяльні“ витвори і домашні справи. Сі люди вертають домів охотно, не обігши ринку тричі з мінами побідоносця, тріюмфатора, не строять себе в павині пера, не накидають себе функціям, не хочуть щоб до них хто мав які вимоги, і самі до нікого не мають ніяких претенсій. Перед ніким і перед нічим не роздзявлюють рота і не люблять, щоб хто перед ними його роздзявлював, але — люди, які захоплюються ідеями, переладовані енерґією і перейняті до глиби тим що виконують, чи творять. Люди незалежні, але обовязкові..

[3]) T. E. Lawrence — *Revolt in the Desert* (польський перекл. *Bunt Arabów str. 54*).

Якщо сноби є люди череди, але анархістичні і еґоцентричні... Праця з галасом не погоджуються. „Бо — як каже Ґете, — з завеликої діяльности ніщо не робиться, або також, може, діються річи відразливі“.

Се не тільки, коли йде про вояків — се відноситься і до апостолів. Ексгібіціоністи свого „горіння“ духа, се гістерики. Правдивий зміст душі виявляється не потребою демонстрації, для звернення на себе уваги инших: „як се моя душа горить“ і для викидання иншим: „ваша не така палка!“ Правдивий зміст душі не виявляється в потребі самовідкривання, а в потребі конкретізації його, так сказати, чином тихим, не галасливим. Христос говорить до учнів: „Отсе я посилаю вас, як овечок між вовки; тим бувайте мудрі, як вужі, и тихі як голуби, та стережіться людей“... (*Мат. X 16, 17*). А про себе, як сказано в пророків: що „не змагатиметься, и не кричатиме, и голосу його ніхто не чутиме по вулицях“ (*Мат. XII 19*).

——

Доба історичного матеріялізму, та не тільки історичного в політичних доктринах, але у всіх ділянках людського творення мала свою причину. „Демократизація“ знання, поширення правд створених обняло широкі круги преріжних мудрців меншої і більшої міри. Вік пари і електрики, могутній розвиток техніки і промислу запаморочив примітивні душі. Віра в чистий розум і холодну його калькуляцію, віра в техніку, як ніби його найбільш показний твір запамороки посунула до найдальших меж. Людина почала себе уважати теж за ніщо більше як за механізм, свого роду неудуховлену машину, технольоґічну. Такий самий погляд і був на суспільство, до якого почали прикладати теж механістичні мірила і рецепти, якої кульмінаційною точкою являється доктрина Маркса. А вже Спенсер трактував суспільство не ак механічне зборище одиниць, а як орґанізм, щоправда теж — механічно. Світ здавалося належатиме в цілости ученим і технікам. Ученим і мудрцем не так тяжко було стати, щоб одержати ступінь доктора не треба було аж щось створити. Наплодилась незлічима маса учених і „умних“. І „умним“ не так тяжко було стати. Звульґаризована наука стала не духовою справою, не „інтимною“, так сказати, а розумовою, „обєктивною“ правдою. Створити першу машину, запрягти електричну струю до праці треба було акту творення. Створити механістичну доктрину, напружити життя Заходу в лук, натягнутий Руссом — треба було творця і акту творення. Але, вивчившись математики і законів механіки, створених довгими і множественними актами творення, ще від Архімеда почавши, і збудувати машину на первовзорі її першого творця, чи на заложенню механістичнім Русса про громадянство, вимудровувати як **найдальші консеквенції** і „творити“ доктрини — до того не треба творця, ані акту творення. Се є питоме запамороченим умам „ломання лука“, чим являється розумна (— ідеальна, прек-

расна! — як захоплюються тупі буржуа, охкаючи, „чому ми не ангели?“ і тому „тяжко її перевести в життя“) доктрина Маркса. Не диво, що тупі умники доходять і дорозумовуються до таких фіксів. Вони світа не відчувають і тому не розуміють. Вони тільки про нього поверховно мудрують. Бо коли приглянемося творцеві механістичної доктрини, Ж. Ж. Руссові, ми не находимо там того запаморочення, що у офіційних демократичних мудрців. Вона удуховлена. Читаючи Русса, ми бачимо як він змагався з своїм духовним образом, відчуттям світа і життя, і як хотів помістити в тім ідею загальної волі, ідею, що влада належиться не виродженим одиницям, а всьому народові, і як се тяжко було сконкретизувати, та перекинути оту відповідальність за долю цілости, долю держави на всіх. Ідея, як бачимо майже на сто відсотків здійснена в націоналізмах нинішної доби, тільки як відмінно від первовзору поруссівського — ліберально-демократичної держави. Ми, читаючи Русса, бачимо яку кольосальну енерґію зужила конкретизація, виклад того, чим жив духово, що відчував. І тому сей найбільш впливовий свого часу творець був так суґестивним, перебудував майже все життя. Писав і кидав сі ідеї, якими горіла його душа. До якої міри був суґестивним, можемо завважити хочби з того факту, що по виданню його книги про виховання *Еміль*, за його вказівкою матері почали кормити діти на публичних місцях, в театрах, що колись булоб немислиме, бо дітей віддавано мамкам. Твори його були палені на кострищах і проклинані. Руссо не доходить до таких фіксів як пізніші і сучасні умні демократи. Він ясно бачить небезпеку тзв. народного правління, і він є, як звичайно кожда стихійна людина, напогляд, суперечний.

Життя, як розвиток дитини, має свою ритміку, фази. Доби чергуються — одна по одній. Раз життя спружується в один бік поки його не зломлять або не розпружать, раз в другий. По епохах „розумних“, механістичних, приходять епохи стихійні, емотивні — епохи духа. Можемо тут завважити певну позірну парадоксальність. В добі тзв. раціоналістичній, людина вірить у себе, в непомильність свого розуму і в свою абсолютну вартісність. Вірить, що тільки розум і машина творить всякі вартости. А се доба, в якій вона нічого не плодить, нічого не творить, ніякого життя, а тільки споживає і мудрує. Вона тоді стає еґоцентричною, еґоїстичною і найбільше „тужить“ та балакає про публичне добро і супремацію загального інтересу над індивідуальним, як прим. соціялісти і демократи — найбільш зізвірячений тип людини.

По таких добах слідує епоха, в якій людина тратить віру в свою совершенність і в розум. Інтерес ґатунку стає фактом, втягає своєю пресією кождого індивіда і скорює його. Побожних і моралізаторських корупціонерів і гандлярів „загальним інтересом“ та своєю політичною „непорочністю“-дівицтвом — нищиться. Одиниця з еґоцентричної стає невід-

ривною частинкою ґатунку, зникає в нім. А се є доба, коли одиниця починає творити.

На наших очах лук напняли нові творці великої міри. Минула на довгі століття доба розуму — слідує доба духа. В гарних часах живемо. Життя зігнуте ще Руссом і притягнене в тойже бік за вульґаризаторами аж до зломання Марксом, перегнулося у противну сторону. Три сили, як звичайно в таких часах — борються. Грядуща доба згинає лук у свій бік. Тому противляться старі марксівські деґенерати, втягнувши на поміч від останнього конґресу Комінтерну отих вульґарусів, що їх життя є ниткою — розпруженим луком (лінива, безконфліктова звіряча веґетація — ідеал вульґарусів). В тім є сенс по стороні марксістів. Колиб їм при помочі вульґарусів (хочуть використати їх силу інерції) вдалося знищити нову противну їм нагинаючу силу, вони розігнулиб лук. Потім, як звичайно, виціділиб кров з лібералів і зломилиб лук по своїй стороні легко. У себе вже, себто в СССР вони тих вульґарусів винищили безпощадно. Вони ненавидять їх, як ненавидів Ленін, потрактувавши їх як жертвенних ослів, з яких їх гидку кров вицідив на жертву російській потворі.

Та можемо бути певні, що такого розігнення лука не буде. Він вже має досить пружкости, щоб викидати вбійчі стріли і творчі. Найшлися творці великої міри, творці здібні дати слово живе. „Умні“ — оті, що позасідали на сідалах, злітають з них стрімголов, щоб бути втягненими одною з воюючих сторін у *Великий бенкет*, про який говорить д-р Донцов у Х-тій кн. *Вістника* (1936 р.); і щоб на тім бенкеті сповняти ролю жертвенного барана.

Бо, повторюю слова Шілєра: нині все як за старих часів, коли розрішала сила. Тої сили не шукати нам у тзв. холодних розумів.

Р. О.

Нова книжка Андре Жіда про СССР

По Істраті, по Смітсі, по Селіні, — ось новий акт обжалування проти Сталінівської діктатури. Тим цікавіший, що вийшов зпід пера вчорашнього беззастереженого прихильника большевицької Росії. Маю на увазі свіжу книжку А. Жіда — *Retouches à mon retour de l'URSS.*

Ясно, що всі совітофіли у Франції — совітофіли з наказу чи з глупоти — окричали Жіда зрадником, наймитом фашізму і пр. Без обурення, але дотепно відповідає їм автор *Поправок:* „робак ховається в глибині овоча. Але коли я вам сказав: се яблоко робачливе, ви закинули мені, що я зле бачу

— або що я не люблю яблок"... Закинули авторові і брак компетенції, але щойно тоді, коли він посмів критикувати СССР. Перед тим — ніхто з совітофілів браку компетенції йому не закидав.

Перша частина книжки — назверх може найменьш цікава, є страшним ударом для совітської господарки. Зложена вона — як і деякі частини книжок П. Істраті — з витягів з самоїж російської большевицької преси. Сі витяги, і сі — навіть *ін плюс* спрепаровані цифри — свідчать про катастрофальний занепад комуністичної економіки. Сторінка за сторінкою автор безжалісно здирає маску з усіх совітських „досягнень", відслонює кольосальну брехню совітської реклями: про „зріст совітської продукції", про „гіґієнічні" умови життя совітського робітника, про „знищення простітуції", про „відсутність безробіття", про „пошановання людської гідности" в СССР, про „ліквідацію неписьменности" і т. и. Спеціяльно брехливо представляють совітські реклямісти становище робітника в СССР. В дійсности — той робітник, не має права страйку, ані права вільного переселення, ні права кинути одну працю, щоб піднятися другої, натомісць є безоглядно зобовязаний працювати в такім місці, в таких обставинах і при такій винагороді, — які йому визначила діктаторська влада партійної бюрократії.

Хоч — між нами кажучи — і сноба, але всеж европейця — Жіда найбільш обурює нечувана наруга над особистістю, яка стала фактом щоденного життя в імперії Сталіна. „Коли — пише автор книги — у Франції, задля якоїсь політичної причини, партійний часопис має намір здекваліфікувати когось, то для сеї паскудної справи, дана часопись звертається до ворога сього когось. В СССР, в таких випадках, звертаються до його найліпшого приятеля. При чім, навіть не просять того приятеля, а просто жадають від нього сеї прислуги... Жадається, щоби приятель здесолідарізувався з тим, кого партія хоче згубити, і щоби сей приятель призбирав докази проти нього. Проти Зіновієва, Каменева і Смірнова пущено їх вчорашніх товаришів — Пятакова і Радека; сих останніх теж бажають — заки підуть на розстріл — збезчестити. Відмовитися від сього зрадництва і від сеї нікчемности, значить згубити себе разом з приятелем, якого бажаєте вратувати".

В наслідок того, ніхто нікому не вірить і кождий боїться сусіда. „Люди ледви важуться розмовляти з собою. Невинне слово дитини може згубити вас. Кождий підглядає другого, і кождого підглядають инші, кождий безнастанно уважає на себе"... Донощицтво належить до громадянських чеснот. В нім вправляються з наймолодшого віку, і дитина, що доносить, дістає похвали". Не дивно, що в таких обставинах витворюється ситуація, коли „від горішнього до долішнього щабля суспільної драбини, найбільш рабськи успосіблені, найпідліші,

найнікчемніші, з найбільш зігнутим хребтом є найліпше записані в СССР. Всіхжеж тих, що тримають голову до гори, тих скошує совітська коса або засилає одного по другім"... Жід виражає побоювання, що коли так піде дальше, то серед цілого російського народу (до якого він досі має велику симпатію) — „лишаться лише кати, визискувачі і жертви".

В СССР знищено капіталізм, — пригадують Жідові. Він відповідає, що „усунення капіталізму не конче приносить працівникові свободу". Совітський робітник вже стратив оману, що працює для себе самого. Він — ще навіть більше визискуваний в СССР, як за капіталізму. Визискуваний — „таким крутійським, таким вирафінованим, таким заплутаним способом, що не знає, кого за се обвинувачувати".

Правда, „надвартість" його праці не йде в кишеню капіталіста, але вона йде: — поперше, в кишеню всесильної держави, проти якої нема ні свободи критики, ні свободи страйків, ні самоорґанізації; по друге — в кишеню нової упрівілейованої верстви, совітської буржуазії — „совбурів". Жід цітує книжку М. Івона (*Ce qu'est devenue la Révolution Russe*) і вказує, що коли пересічний робітник в СССР місячно заробляє від 125 до 200 руб., середні техніки і урядовці — від 80 до 250, то деякі професори, високо поставлені „специ" і урядовці, письменники і артисти — від 1.500 до 10.000 руб. При чім оті 100 чи 200 рублів варті меньше ніж 100 чи 200 фр. франків. В 1936 купна сила місячної робітничої платні в СССР рівнялася 225 кільоґр. житнього хліба. В 1914 пересічний робітник міг за свою місячну платню (30 рубл.) купити 600 кільоґр. того хліба. Ті марні 5 рублів денної платні — засуджують на нужду міліонові маси пролєтаріяту в „пролєтарській республиці", позволяючи кліці пануючих — їх коштом — жити на порівнюючи високім щаблі життя. Величезний відсоток своєї праці, велитенську частину „надвартости" — совітський робітник жертвує, щоби могла жити і веселитися нова упрівілейована совітська „арістократія", нова кляса визискувачів.

На заході робітник має право — коли його визискують — приписувати свою недолю „буржуазним пявкам", бунтуватися проти тих „пявок", бурчати на них. В СССР — се виключене. А тих пявок є досить в СССР. Сама совітська преса вичислює велитенське число непотрібних бюрократів. *Правда* (16 IX м. р.) нарахувала в МТС — машинотракторних стаціях — 14% цілком безпотрібних урядовців. Таких напевно є більше по инших відділах совітської економіки. І всі сі галапаси-дармоїди — з ласки „батька народів" — утримуються коштом працюючого люду і його працею.

І в сей час, в час крайної нужди і визиску народу — совіти захожуються коло будови всіляких „пірамід", нпр. „Палати Совітів", яка має бути 415 метрів заввишки, з статуєю Лєніна на горі. Знаний совітофіл, Жан Понс завважає, що статуя Лє-

ніна матиме 70 до 80 метрів заввишки, а один лиш палець його — 10 метрів... Що статуя, яка має 80 метрів височини може мати палець в 10 метрів довжини, сей „віц“ нагадує трохи „вірменський анеґдот“ про велитенські бжоли і вулики на Кавказі, а поясняти його треба або ґеніяльністю совітських пляновців, або ентузіястичним божевіллям чужоземних адораторів совітського „будівництва“.

Цікаве, що найбільше настроїло Жіда проти Совітів якраз те, чим вони гадали на віки зєднати його вдячність і признання, а саме — отой „обильний харч“, який колись на довший час полонив душу і серце (і шлунок) одного з галицьких учених... Урочисті бенкети на честь закордонних прихильників СССР, які коштували більш ніж 300 рублів на особу — направду нагадували Жідові пир під час чуми. Сі бенкети, яких меню наводить Жід, — видалися йому „не лише абсурдними, але неморальними, антисоціяльними“. „Я приїхав, — пише Жід — як переконаний ентузіяст, щоби подивляти новий світ, а мене обдарували, щоби звести мене, всіма прівілеями, якими я бридився в старім“.

Нова совітська буржуазія, що виростає під опікунчими крилами ҐПУ і „батька народів“, має — завважає Жід — всі вади европейської, але ніодної з чеснот останньої. Нова совітська буржуазія „погорджує нуждарями“. Опозиція проти такого стану річей істнує, але Сталін її витереблює. Бо всі оті „контрреволюціонери“, „фашісти“, „саботажісти“ і пр., се просто люди, які позволяють собі на слово критики. Режім любить окружати себе лише льокаями і підхлібцями.

Один з знайомих Жіда, сторонник Совітів запитався його, по його повороті до Франції:

— Де ви, до чорта, бачили, що оті головні керівники совітського життя аж до такої міри є упрівілейованою верствою?... Я часто бував у К..., він такий милий і такий безпосередний, він показував мені своє мешкання і я не знайшов в нім ні надзвичайних вигід, ні виставности. Його жінка є чарівна і така сама мила як він..

— Яка? — запитався Жід.

— Як то: яка? Його жінка, ну...

— А, так, законна... Ви не знаєте, що він має три. І два другі мешкання, не рахуючи вигідних літніх відпочинкових садиб на селі. І три самоходи, з яких ви бачили найскромніший...

— Чи се можливо?

— Не лише можливо, а так воно і є.

— Але якжеж партія годиться з сим? Як Сталін...

— Не будьтеж таким наївним. Сталін боїться не сих, він боїться чистих, щуплих...

Все, що ми картаємо у себе — пише Жід — в капіталістичнім режімі, ріжниці платень, поділ на кляси, бюрократізм, все се, в ще гіршій степені відбудовано в СССР, в „країні соціялізму“. Людська думка понижена і уярмлена, але у заміну — не привернено навіть добробуту. Навпаки, на Заході і умови праці робітника кращі, і платня висша, і безпека життя більша, більша й свобода... Се стверджує і сам Жіді — цітований ним — Леґей Клєбер, що працював техніком в СССР,

секретар Національної Федерації Французьких гірняків. „Що до тої свободи — у кождого росіянина — в наслідок сього проклятого режіму — витворилися дві особистости. Одна, зовнішня, яку ви бачите, яка говорить, яка виявляється навні, і друга — яку ховається найглибше і яку можна пізнати хіба по довшім і близькім знайомстві“...

Заключення Жіда: „Росія СССР не є така, якою ми (її сліпі адоратори — *Р. О.*) сподівалися її бачити. Не та, якою вона нам здавалася і якою хоче уходити в очах чужинців. Вона завела всі наші сподіванки“...

Сподіванки наївних, знужених снобів, так мало знаючих, що то є „вічна“, незмінна Росія: однакова в усіх своїх переіточуваннях — в руках татарської, гольштайнської чи жидівсько-кавказької „еліти“.

Дм. Донцов

Авіронове насіння

(*докінчення*)

II

Є глибший сенс в тім шамотанні між „самостійністю“ і всякими „федераціями“, про яке була мова в попередній статті. То не були лише тактичні посуви, як напр. їх бачимо в історії протиангліської боротьби ірляндців. Бо О'Коннелі, Парнелі, Колінси і Де Валєри, чи коли приймали „гом-руль“, чи коли жадали повної незалежности, — в обох випадках вони боролися проти Анґлії, горіли гнівом на все, що анґлійське. На нашій славній Україні, року Божого 1917 і слідуючих було инакше.

Чи коли Центральна Рада висувала клич автономії, чи федерації, чи самостійности, — в її та її чолових діячів заявах, тактиці, універсалах, червоною ниткою пересувалася гадка: ми здобудемо наше право не в „братовбійчій“ війні з „братнім“ народом російським, лише шляхом порозуміння. Як гебраї — приходили вони до фараона, і „лебеділи і плакали“. Клясичний вираз одного з „лідерів“ тодішнього революційного українства був: „ми ніколи не припускали, що нам доведеться силою виборювати свої права“. А коли історія поставила їх перед тим немилим фактом, вони хоч і корилися йому, але як непорозумінню, як чомусь ненормальному, як диявольському наводженню, яке мусить зникнути перед світлом розума і льоґічних доказів.

Їх душа тяжко приймала ідею незалежности, бо се була ідея активного протиставлення одного другому. Їх душа тяжко приймала думку боротьби за ту ідею, бо й думка боротьби теж була активним протиставленням свого

— чужому. Ненавидіти те чуже — вони уважали за смертний гріх. Вони були „позітивісти". Як такі, переконані, що „часи, коли історію творили людські пристрасти, потяги, і акти волі, себто іраціональні, нумінозні сили, остаточно зникли, та що тепер, в добі освічення, дальший біг подій формуватиметься на засаді ясних, незрушимих, витягнених з пізнання дійсности, засад" [1]). Сі засади були спільні для всіх „освічених людей", що надзвичайно повинно було улегшувати порозуміння межи ними. Чи ті засади були — засади демократії, соціялізму, комунізму чи хліборобського консерватизму, — то справи не міняло. Підставою туги за спільними для всіх, „незрушимими, витягненими з пізнання дійсности, засадами" — була душевна прострація, передчасна душевна втома, звихнення психіки, спраглої миру і спокою.

В книзі про *Траґічну Европу*, пише Ґонзаґ де Рейнольд: Чимраз більший вплив ідеольоґій в політиці „показує, що ідеї, навіть найбільш відірвані, не лишаються вічно завішені в стратосфері, вони намагаються спуститися в атмосферу, або коли самі спішать створити факти, або коли їх притягають, щоби виправдати факти. В усякій ідеольоґії стрічаємо: стремління до миру і воєнний дух. Ціль, мрія ідеольоґії се здвигнути досконалий світ, установити панування справедливости, братерства, щастя. Але що для сього треба почати від зруйнування старого, недосконалого світу, то конечною стає політична або соціяльна війна. Потрібний хрестовий похід, останній, остаточний бій, щоби установити вічний мир на землі" [2]).

Але є ідеольоґії, які приходять на світ вже зкарловатілі, хирляві, вадливі. Такою хирлявою ідеольоґією і була ідеольоґія українського „національного відродження" XIX віку, на якій витиснули свою печать Драгоманів і Костомарів. В них було „стремління до миру", але не було „воєнного духа", не було свідомости, що силою треба зруйнувати старий світ, щоби збудувати новий. Не було свідомости засадничої ворожости своєї ідеольоґії до чужої. Там, де не відчувалося, що нова ідея є тотальним запереченням старої, — там не могла зродитися ясна ідея незалежности. Там, де не відчувалося, що за свою ідею треба боротися, — там не могло бути „воєнного духа", який згірдливо прозвано „шовінізмом" і „зоольоґічним націоналізмом". Ось чому діячі революції (її „лідери"), гальмуючи народження ідеї самостійности, думку, що Україну вибореться, коли підеться проти Росії, не з нею, рівночасно гасили і той ентузіязм, той запал, який вибухав в масах і який був конче потрібний для всякої боротьби... Що тим вибивали собі з рук найціннішу зброю, сього

---

[1]) Rene Fülöp-Miller — *Führer, Schwärmer u. Rebellen* V 5.
[2]) Gonzague de Reynold — *L'Europe tragique* ch I.

діячі 1917 року не бачили, бо підставою їх віри, стимулом їх акції, все була надія — ануж змякне затвердле серце фараона...

Вже на І м військовім зїзді, коли високо били хвилі пробудженої народної стихії, коли здавалося бракувало лише степового Руже де Ліля, бракувало лиш нового гимну, нового *Гей не дивуйте*, щоби сформувалися батальони революції, — в сей момент, (з приємністю стверджувала російська часопись в Київі) — впорядчики зїзду („лідери") „не мало сил прикладали", щоби „звузити" домагання українських народніх мас, щоби їх гнів спрямувати в „лагідніші форми". Так „національний підьом" „під умілим проводом" провідників — зачав падати[3]). А коли зїзд довідався про замір російської демократії перешкодити українізації війська не дозволити, щоби творилася українська армія, російські часописі знов писали про „надзвичайне обурення і гнів, що охопили всіх членів зїзду". Замісць зібрати в собі, наче в фокусі, ті горячі проміння народного гніву, — „лідери" знову старалися „заспокоїти" маси „сірих вояків", стримати їх від „різких постанов" і не рвати — крий Боже — контакту з тимчасовим урядом і з совітом солдатських і робітничих депутатів в Петербурзі (*там-же* ст. 52).

І вониж потім дивувалися, що маса не пішла за ними! Хтож знехтував, хтож погордив її першим запалом, її першим свіжим ентузіязмом?

Те саме було на селянськім зїзді в травні 1917 р. з приводу переговорів Центр. Ради з урядом Керенського. І на сім зїзді „настрій підносився до великого напруження", з уст численних промовців говорило „ображене почуття національної і звичайної людської гідности", подоптане „братньою" російською демократією; Центр. Раді закидали, що вона „понизилася" перед Петербургом; жадали від неї, щоби не „прохала" фараона, лише „вимагала" задоволення своїх постулятів; щоби зірвала з російською демократією. Протиукраїнська тактика тимчасового уряду (м. и. заборона чергового військового зїзду), викликала гострий спротив серед селянських делеґатів, „в думках селянства було проведено московською демократією нову смужку — глибоку і виразну — недовіря до московської демократії" (*там-же* ст. 65, 66). Колиб на чомі революції стояли люди, насичені тими „мріями і емоціями", які Винниченко уважав за смертельно згубні для революції, а не розважні комбінатори, вониб втішилися піднесеним революційним настроєм мас. Тішилисяб, що росте і дозріває в масовій душі фермент недовіря до російської демократії, зрозуміння конечности розриву з нею. Але комбінатори боялися сих настроїв. Вони гасили їх. Вони старалися „заспокоїти розбурхане людське

---

[3]) П. Христюк — *Замітки і матеріяли до історії укр. революції 1917-20 рр.* Відень 1921 т. І ст. 21.

море"... А те море хвилювалося. На II-м військовім зїзді, який знову „пройшов в піднесенім настрою" — знову лунали голоси, що треба скінчити з тактикою кунктаторів, що не треба зважати на Петербург, що „ми маємо свій розум". Але „лідери" і тут уживали надлюдських зусиль, щоби „сей стихійний протест і гнів українського вояка" не „перейшов певних меж" і не перекреслив ґеніяльних спроб „лідерів" ще раз „звернутися до розуму тимчасового уряду" (*там-же* ст. 70, 71). Від „свого розуму" мас, Центр. Рада знову відкликалася до „розуму" московського уряду, „лебеділа і плакала", ануж змякне затверділе серце фараона.

Ідея розриву, боротьби, засадничого протиставлення двох сил, — була орґанічно чужа „лідерам" української соціялістично-демократичної інтеліґенції. Коли ся ідея вибухала в масах — „лідери" гасили її.

Коли — дихаючий вже на ладан — тимчасовий уряд накинув Центр. Раді свою „інструкцію", яка обкраювала наполовину теріторію автономної України, обскубуючи при тім ту автономію до комічних розмірів, Центр. Рада ухвалила прийняти ту інструкцію — інструкцію революції — з тих мотивів, що: 1) не можна було ставляти справи „так різко" 2) не можна йти на розрив з Петербургом, бо тоді „не буде вже Центр. Ради, а буде нелеґальна орґанізація, почнеться упадок і анархія", 3) треба стояти „на ґрунті реальної політики" (*там-же* ст. 117, 118, 144, 147). Так, революціонери цілу свою увагу спрямовували на те, щоби революційна стихія не вийшла з берегів, щоби не робити революції проти Петербургу, щоб орґан революційної України — Центральна Рада — крий Боже не обернувся в „нелеґальну орґанізацію"... Центр. Рада воліла зразити маси, ніж Петербург. Бо взагалі слова проти в політичнім словнику наших тодішніх „лідерів" не було. Під час дебат над тою „інструкцією", один священик з Холмщини говорив на загальних зборах Центр. Ради: „з угоди 16 липня (з московським тимчасовим урядом) протягом одного місяця лишилися самі крихти. Деж ґарантія, що за місяць не відберуть від нас і сих крихоток? Як можна довіряти тим, хто вже раз не дотримав свого слова?" (*там-же* ст. 148).

Наївні слова! Дальше побачимо, що тодішні „фірери" української народної республики довіряли не тільки тим, що „раз не дотримали свого слова", а десятки разів. Щоби не довіряти ворогові — треба його уважати за такого. Тодішня наша інтеліґенція уважала російську демократію за приятеля. Гадка неминучости боротьби з ним видавалася гадкою маніяків. Ворогування межи демократіями ріжних націй — уважалося за чисте непорозуміння. Всякі „непорозуміння" треба було, річ ясна, усувати шляхом братської виміни гадок. „Лебеділня і плач" — стали в той час „ґенеральною лінією" політики Центр. Ради.

Була се тактика, яку українська інтеліґенція започатку-

вала ще в 1915 році, тактика посилки депутацій до Петербурга, „лебедіння і плачу“ про потреби „великого сорокоміліонового народу“. В 1915 році на одну з таких депутацій уложено віршовану сатиру:

Зажурилась Україна — тяжко в світі жити...
Треба їхать до столиці милости просити
. . . . . .
Ой як стали депутати оббивать пороги, —
В-силу, в-силу волочили по столиці ноги.
Од міністра до міністра, од Думи до Ради, —
Ні уваги, ні помоги, жадної поради...
Повернулись депутати до рідної хати:
„Бодай тобі Петрограде, добра не видати!“...[4])

Сю тактику продовжували і тоді, коли впав царат, коли повстали українські маси. Просили зглянутися на поміркованi домагання Центр. Ради, бо инакше „стихійний зріст українського руху“ — піде „небажаним коритом“ — коритом революції[5]). „Небажаним коритом“ — себто протиросійським, що було „небажане“ як Росії, так і Центр. Раді.

Один з діячів тої доби писав: „віра в російську демократію була у всіх нас непоборна... Ми... хоч як ненавиділи російське державне ярмо, але ще з часів Драгоманова,... вклонялися все томуж фетішові — шляхетно успособленій російській демократії, що стремітиме до національної свободи народів Росії разом із нами і в наших спільних інтересах“[6]). Уявіть собі — на хвилину — що подібну віру в... австрійську демократію або анґлійську, мали Масарик чи Де Валера, які вірили, що австрійська, згл. анґлійська демократія „стремітиме до їх національної свободи“ разом з чехами, згл. ірляндцями, — і побачите всю дикість і анормальність защепленої м. и. і Драгомановим віри в російський фетіш. І цікаво, що — сто разів одурені — сі вірні знову вертали до старого фетіша, як ізраїльтяни, хоч і стрічало їх „лебедіння“ — незмінне „камінне серце фараона“...

Прийшла війна, розгром українського культурного і економічного життя в Галичині царатом. Російська демократія, мов Пилат, вмивала руки. „Проте, з вибухом революції стався новий вибух українських оптимістичних сподіванок щодо тісної кооперації з російською демократією“ (*там-же* ст. 262). І не треба думати, що ходило тут про віру якраз в демократію. Одні вірили в демократію, другі — в соціялізм російський, треті — в вільну від національної захланности хліборобську Росію (В. Липинський), четверті — в комуністичну і пр. Були й такі, що по репресіях російських в Галичині — не зневірилися навіть в цараті, „бо гадалося, що то дефекти самої адміністрації (слуг фараонових — *Д. Д.*), що широка

---

[4]) О. Лотоцький, — *Сторінки минулого* ч. III ст. 290.

[5]) *Революция и национальный вопрос документы и матеріялы по истории национальнаго вопроса в России и СССР в XX в.* изд. Комун. Академии Москва 1930 т. III ст. 124-25.

[6]) О. Лотоцький — *op. cit.* ч. III ст. 262.

і розумна державна політика мусить сі дефекти виправити", що „змякне серце фараона" (*там-же* ст. 304).

Отже не в демократизмі суть. За сею вірою крилося щось страшніше, аніж віра в якусь спасенну ідею (демократію чи соціялізм), — крився цілковитий брак свідомости, що життя є ареною боротьби ріжних людських пород, не райської іділії. Крилася наївна віра ягняти з байки, яке так довго переконувало вовка незбитими арґументами про своє право, поки тому не знудилося і поки він не закінчив байки відомим закінченням...

„Український інтеліґент, безоглядно, „на квіток вірючи москалеві", сліпо ішов за його „взнеслими засадами". А ми на льоту ловили ті засади... і, за тою наукою, найбільш боялися заплямитися яким будь з отих гріхів, тричі одіозних, а найбільш — шовінізмом, зміст якого звичайно поширювано на обстоювання національного права... В своїй запозиченій прекраснодушности... ми не бачили тої прірви, яка фактично була між абстрактними засадами та практичним чином народу-імперіяліста... Тому революція остаточно розпружинила наше почуття національне, остаточно нашу обережність приспала, й коли ми в огні окрадені збудились, то перед нашими заспаними очима все ще снували прекрасні сонні привиди національного альтруїзму". Українська інтеліґенція вступила в революцію з душею розїдженою „раковою хворобою" (*там-же* ст. 323-25).

Инші стверджують сей пістряк тепер, я стверджував його перед революцією і перед війною. Суть сеї хвороби „шляхетних утопістів" була страшна. Се було каліцтво всіх знесилених, знеможених, направду „нищих духом", зневірених у свої сили, перелякиних страшною грою боротьби за істновання, спраглих лише спокою, нездібних випростуватися душевно і приняти світ таким, яким він є — як ціркову арену, з його страхіттями і з потрібними для того, щоб устоятися прикметами — вправного ґлядіатора...

Люди з сею зраненою вітальністю так охоче вірили в „привиди національного альтруїзму", в іділію, так охочо вірили, що „конкретний чин" — непорозуміння, засліплення, а правдою стануть — „абстрактні засади" спритних дурисвітів. Треба лиш вміти їх переконати, і — „нерозсудний" — в імя прекрасної засади — залишить свій „конкретний чин". Бож розум кермує світом, не емоції, не інтереси і пристрасти. З самого початку отих зїздів, на яких орґанізувалася революція на Україні, ставало ясно, яким руслом, в якім напрямку революція плистиме. Але сей напрям — був „небажаний" для „лідерів". Вони — один з перших серед них — „відкидав думку про повстання", яке „неминуче вело до анархії". Винниченко — говорячи про провід — наївно признавався, що „ми є гальмом самоходу, що спускається з гори", що провід революції — думав не про те, щоб її розплутати і скермувати в один бік,

а — щоби її... гальмувати. Бо „маси можуть наробити богато небажаного“[7]). А ось ще один надзвичайно цікавий для настроїв „еліти“ документ. Записка делеґації Центр. Ради до тимчасового уряду і до викон. комітету совітів. Се чергові жалі на брак у російського громадянства зрозуміння для цілей українського визвольного руху. *Записка* нарікає, що російська інтеліґенція — „виссала з молоком матері ідею централізму“, що дивиться на Україну лише як на російську провінцію (як на „юґо-западний край“ імперії), а на українців, як на „хохлів“; що пішла „шляхом енерґійного спротиву орґанізації української демократії“. Нарікає, що навіть демократія російська „заразилася“ протиукраїнськими настроями від російської буржуазії, що вона наскрізь перейнята „ідеєю панування російського народа на Україні, ідеєю господаря власника“, що сі ідеї „глибоко вжерлися в свідомість навіть демократичних елементів“ російських, *Записка* нарікає, що „жадні запевнення українців не можуть побороти сього збаламученого національного почуття господаря, що хоче нанести удар підвладній досі національности“, „осліпленого національним еґоїзмом“ (*там же* ст. 143 49).

Здавалосяб, становище було ясне як день. На численних зїздах наша демократія так недвозначно виявила свої „симпатії“ до „братнього народа“, що їх довелося аж „гальмувати“ нашим „лідерам“; з другого боку — російська демократія теж ані думала знищити в собі духову спадщину царату — душу наїздника, що отже були всі обєктивні і субєктивні передумови національної революції. Треба було лиш її орґанізувати? Бо і якжеж можна було арґументами вибити з чужої душі те, що вона „виссала з молоком матері“, що так в ту душу „глибоко вжерлося“?

Але „лідери“ розумували инакше. Для них субєктивні причини (гнів мас) — хоч і істнували, але їх треба було гальмувати, обєктивні (неприєднаний „національний еґоїзм“ Росії) — не були обєктивними причинами, лише хвилевим „засліпленням“, „національний еґоїзм“ — якийсь привид з доби каннібальських часів, якому не повинно бути місця на нашій землі... Для них рушійною силою історії були не оті „засліплення“, не „національні еґоїзми“, не пристрасти, виссані з молоком матері, не почуття, що глибоко запали в душу, — лише та, меньше чи більше, гарна туманна фразеольоґія, в яку строївся кождий національний еґоїзм — як вовк в чепець доброї бабусі — щоби збаламутити свою жертву... „Лідери“ бачили факти, бачили що цілий чужий нарід — і буржуазія і демократія — іде на них вогнем і мечем. Але зробити з того єдино правильні висновки, на теїм бракло відваги думки і відваги волі. Думки — щоби збагнути правдиві наміри тої сили, яка йшла на нас, щоб зрозуміти дійсний характер укра-

---

[7]) *Революция и национальный вопрос* т. III стор. 125-27.

їнської революції, її революційний, а не еволюційний характер, з вістрям, зверненим не проти своїх „шовіністів“, а проти цілого російського народу, не лише проти „кепських виконавців“ фараонової волі. Волі — не бути „гальмом“ стихії, а її провідником, рівним їй запалом і рішучістю.

Треба було розуміти, що „закамяніле серце фараона“ — се не була якась несподівана хвороба, в роді пристріта чи соняшниці, яку можна було заворожити чи зашептати якимись „записками“ чи иншими рецептами рідних шептух, чи відкликом до вселікуючих доктрін демократії, соціялізму чи братерства народів; що се „камінне серце“, що „виссані з молоком матері“ оті „засліплення і еґоїзм“ — ніколи не подадуться взад перед якоюсь ідеольоґією, бо не їх створила ідеоґія, лише вони — її.

Блискучо про се говорить Вільфредо Парето. Головні двигуни людських вчинків — одиниць, верств, народу — є почування, каже італійський соціольоґ, „психічні стани“, сентіменти, інтереси. Вони кермують нашими чинами, які є „акціями не-льоґічними“. Щойно пізніше — людина, яка має пасію все витолковувати собі льоґічно, — добирає до тих „нельоґічних акцій“ льоґічні мотівації, теорії. Ті теорії все відповідають „станові психічному“, до якого достроюються. Почування наші — інстинкти, інтереси, — диктують наші рішення, а потім щойно ми намагаємося те рішення усправедливити льоґічними розумованнями. Коли в звичайній льоґіці заключення виходить з преміс, то в льоґіці почувань — навпаки, преміси випроваджуються з — готового вже — заключення.

Коли напр. новозеляндці пожирають „душу“ забитих ворогів, то теорія, яка сей факт усправедливлює, може мінятися; раз се робиться тому, щоб „стати сильнішим за ворога“, раз — щоби „заробити собі щасливіше позагробове життя“. Факт жеж — лишається той самий — присвоєння собі, асіміляція якоїсь частини неприятеля. Так само стреміла Росія, під ріжними претекстами, — підбити Україну: раз в імя словянської ідеї, раз в імя ідеї православя, то знову соціялізму — але се були „преміси“, які щойно випроваджувано з „заключення“ — Росія мусить підбити нас, „асімілювати“, як новозеляндці „асімілювали“ частини тіла поконаного ворога. Отсе був незмінний факт, „практичний чин“, а теорії і „засади“—мінялися. Наївні люди думали, що коли тим дикунам льоґічно довести, що їх „практичні вчинки“ не дадуться вивести з їх „засад“ (що вони не стануть сильніші, „засимілювавши“ частину тіла своїх ворогів), то вони зараз залишуть оті „практичні вчинки“, засоромляться і запють „брудершафт“ з своїми ворогами. Так само наші наївні „лідери“ думали, що коли росіянам довести, що їх теорія, „засади“, напр. засади демократії чи соціялізму, якими „умотивовують“ бажання панувати над нами („україн-

ський сепаратизм — ніж в спину соціялізму, демократії") фальшиві; коли їм довести, що з їх преміс не можна вивести „заключення" — панування над нами, — то вони від того панування відмовляться. На діліж бувало звичайно навпаки. „Заключення" (стремління до панування) — лишалося в силі, лише: або змінялася „преміса", з якої те „заключення" дедукувалося, або доводилося українцям, що власне вони фальшиво толкують засаду (демократії чи соціялізму); що єдине правильне її толковання вимагає якраз „братнього співжиття" обох народів. Те, що „виссалося з молоком матері" ніколи не скапітулює перед „силою" словесних арґументів

Ще перед останніми виступами Винниченок, Шаповалів, Христюків, Бочковських, Пеленських і Коберських — глузував з того сорту „політиків" італійський соціольоґ. Він писав: „є на світі досить людей, яким не вистарчає вистудіювати закони суспільних подій і людських вчинків. Вони хочуть повчати инших не про те як є а про те, як повинно бути. Сі люди відкидають не-льоґічні акції, як щось гідне осуду, що не повинно істнувати в цівілізованій суспільности". Оті „практичні вчинки", „зоольоґічні націоналізми", імперіялістичний дух напр. Москви, — уважали за пересуди (наша „засліпленність"), які треба знищити світлом розуму. Бож люди повинні кермуватися виключно розумом і замикати очі на те, чого вчить нас щоденна практика[8]).

Так замикали очі і наші лідери на практику життя. „Національний еґоїзм" росіян — се було хвилеве „засліплення". Ідея демократії була тим „світлом розуму", що се „засліплення" мало знищити. Завела сподіванки демократія, — її заступив соціялізм, який мав зняти полуду з очей „засліплених" імперіялістів. Инші знову (Липинський) вірили, що таке просвітлення прийде, коли росіяни засвоють ідею хліборобської мирної нації. Коли не вивіз і соціялізм, то се тому, що його кепсько розуміли большевики. Але ніхто з тих „шляхетних утопістів" не додумувався, що всі оті теорії, — се лише свідоме або підсвідоме шахрайство, якого ціллю є усправедливити жадобу панування раси, що почувається сильнішою. Ніхто з тих утопістів не доглупувався, що боротися з такою расою треба не арґументами ягняти з байки, а так як в усім світі боряться з вовками; що для того треба і собі позбутися овечої натури. Для овець в політиці се була за тяжка фільософія, хоч їх власна гуманістична фільософія нераз виряджала їм великі шкоди. Ще Бісмарк говорив, що вівця є дуже потульне і солодке звірятко, але що якраз тому з неї й роблять котлети.

У згаданій *Записці* Центр. Ради до російського тимчасового уряду писалося: „треба повороту до царату, до знищення всіх прав, людських і громадянських, щоби жити дея-

[8]) Vilfredo Pareto — *Traité de la sociologie générale.*

кою надією на поворіт української демократії до первісного стану приниженого і закутого раба". Слушно. Власне тому достроїли росіяни свої „засади" до бажаної практики. Запровадивши червоний царат, вони узгіднили його софістичними формулками з теорією соціялізму. Ані на мить не гадали вони зректися бажаної практики.

В тій самій *Записці* її автори, говорячи — неслушно — про маси, властиво говорили самі про себе самих: що вони „навіть спершу збагнути не могли, чому їх бажання... стрічали не добре, а вороже до себе відношення". Вони булиж так переконані, „що кождий... повинен, разом з ними, радіти і веселитися їх визволенню", „їх переродженню з рабів в людей" і „помагати такому чудесному переродженню". Були переконані, що рабовласник мусить тішитися з визволення своїх рабів. А коли фараон рабовласник робив злу міну і намагався знов накласти кайдани на білих муринів, вони того „не могли збагнути"... Щоби зрозуміти сю психольоґію українського інтеліґента тих часів (чи лише тих?) треба спуститися в темряву запомороченої душі найтемнішого російського мужика часів Александра II, який свято вірив, що чиновники — лихі люди, але що цар — сприяє мужикові цілим серцем, і як лиш довідається про мужицькі кривди, то заразже їм допоможе. В ті часи, революціонери російські, бажаючи підбурити мужиків на протипанську революцію, ширили межи ними сфальшовану „золоту грамоту" царську, яка надавала їм землю. Від 1917 українська інтеліґенція цілий час чекала від чужого царя такої золотої грамоти, якаб запровадила на Україні „правдиву демократію", „правдивий соціялізм", правдиву „Ліґу Народів сходу Европи" і т. п. Бож життя не є пралісом, де кипить відвічна боротьба за істновання, і де перемагає сильніший, лише іділія, думала та „інтеліґенція". Бо її душа вже була розїджена драгоманівською мудрістю, вже була позбавлена всякого мужеського первня, вже не мала нічого, щоб „вжерлося в неї до самої глибини", як невикорінима аксіома, якуб вона „виссала з молоком матері", якоїб не можна було в ній захитати ніякими гарними фразами ніяких золотих грамот.

Записка (чудовий психольоґічний документ рідного кретинства) стверджувала, що вороже відношення російської демократичної суспільности до українських жадань, викликає в українській масі „розчаровання, далі ворожнечу", а нарешті „страшне обурення" на ріжних зїздах, а дальше — „нарікання і погрози"; що в нашій масі „кріпшає і чим раз глибше вжирається недовіря до москалів", що „підноситься хвиля стихійного протесту" (се все у „темної і несвідомої маси"! як тепер нас намагаються переконати). Здавалосяб, що лідери революції повинні були з захопленням витати факт такого прозріння темної маси! Що вона нарешті усвідомила собі хто її ворог, що готова виступити з ним на отверту боротьбу! Але

ніхто так не боявся того прозріння мас, їх духової мобілізації проти Росії, як саме „лідери“ революції. „Лідерів“ на смерть перелякало піднесення температури народного гніву, тому і переконували вони в *Записці* уряд російський і „братню“ демократію — задоволити мінімальні домагання Центр. Ради, яка в українській революції, „грає стримуючу ролю“, — щоби „направити українську стихію на таку путь“, яка „не сприялаби наростаючому конфліктові“ України з Московщиною. Діячі Центр. Ради всім серцем прагнули з г а с и т и п о л у м я н а р о с т а ю ч о г о к о н ф л і к т у, залляти вогонь революції, і помогти Петербургові — наново „орґанізувати всю Росію“... Шукали помочі Петербурга проти власної народної стихії, взамінуж обіцяли — зробити з української стихії „вірного і захопленого“ виконавця — „волі Росії“. *Записка* м. и. радила „прислухатися до голосу сеї стихії“, щоб не обернулася вона проти Росії, бо „недовіря української демократії до російської суспільности зростає, а напір на нас з боку сеї демократії збільшується“[9]). Отже і „напір“ нашої демократії був, було і „обурення“, було і „недовіря“ до Росії, була та горяча температура, що потрібна для успіху масового руху. Лише що „нагорі“ замісць Робеспієрів сиділи люди, які вязали те, що рвалося; сиділи баби-шептухи, які зацитькували всякий бурхливий виклик.

Є документи, які свідчать, що лідери революції, її не хотіли і боялися. На II-м всеукр. військовім зїзді, про тих, що в час революції радили вступити на революційний шлях — Винниченко казав, що з них „промовляє кров, а не розум“ (він був переконаний, що з нього говорив — розум!); що вони „осліпли“ (і думав, що він видючий!). Казав, що добиватися свого права українська революція мала „не проливом крови“. І се в той момент, коли на нас з півночи сунула тяжка, уперта, — як визнавали саміж „лідери“ — непримирима, „засліплена“ в своїх рабовласницьких інстінктах сила, яка грозила нам баґнетом і насильством.

Щож треба було протиставити тій силі? Тій аґресивній, сліпій і захланній силі вони протиставляли — с и л у п е р е к о н а н н я. Повинніж росіяни „зрозуміти“, що на обопільну користь вийде „не ворожнеча, а співробітництво, співпраця“ обох демократій... На якій підставі твердилося се? На ніякій. Факти і поступовання російської демократії до такого висновку не управнювали. Управнювала ментальність „паралітика на роздорожжу“, „битого соромом“ і розбитого ним до повної нездібности розуміти механіку людського збірного життя (*там-же* стор. 157-59).

Так як соціялісти, думали і „буржуї“. Конференція радикалів-демократів (ес-ефів) в липні 1917 ухвалила, „виходячи з традицій української громадської думки“, іти під час рево-

---

[9]) *Революция и нац. вопрос* т III стор. 143-149.

люції — „еволюційним шляхом“. А в момент, коли в українській демократії наростали швидким темпом „недовіря“ до Росії і „обурення“ на її демократію, — ухвалено „боротися з усяким шовінізмом“, виступати „проти національного ворогування“ і уникати всього, щоб „перешкаджало угоді з иншими демократіями“, себто з російською. Гасити рідний „шовінізм“, щоби крий Боже, проти північного шовінізму не змобілізувати рівнорядну йому психічну силу — ось була політика тих, що хотіли продовжувати в час революції „традиції української громадської думки“ (*там-же* стор. 168).

Недавно Японія піднесла протест в Нанкіні, що в китайських школах виховують дітей в протияпонськім дусі. „Шкільних дітей вчили, що японців треба ненавидіти, вщеплюючи в душі дітей пересуд і злобу“[10]). В Китаї — проти антияпонського шовінізму китайських дітей протестувала — Японія. На Україні — коли Росія готувалася до свого скоку, та й потім — коли той скок вже наступив, — проти антиросійського „шовінізму“ — протестували самі українці... І нас вмовляють, що ті люди були цілком нормальні, що треба шанувати залишені ними традиції, що на тих „традиціях“ зросте нове сильне українство!

Так повільно, але певно працювали „шляхетні утопісти“ над демобілізацією нашої стихії, над спровадженням революції в сліпу вулицю.

В кінці 1917, в грудні настрій протиросійський в масах досяг свого вершка. Так було на III-ій сесії всеукр. Ради Сел. Депутатів, так було в грудні на зїзді рад в Київі, скликанім большевиками. Большевикам не давали говорити, хотіли вигнати їх зі салі. Навіть деякі „лідери“ прекрасно розуміли, що обвинувачення Центр. Ради большевиками в „буржуйськости“, се лише прийом боротьби, „яка по своїй сути є тільки національною боротьбою“. Але вивести консеквенції з фактів — лякалися. Ґенер. Секретаріят заявляв, що — щоб там не було — але він „проти політики заліза і крови“, так нібито вибір чи невибір тої політики залежав від нього, а не від наступаючої Москви! Бо війна з Москвою була для нього — „межиусобна війна“, яка „затемнює клясову свідомість українських трудящих мас“[11]). Для Пелетієнок, певність мас, що ухоронити соціяльні здобутки революції, на які посягала Москва, можна тільки тоді, коли влада в країні належатиме до автохтонів, а не до зайд з півночи, — називалася „затемненням“ свідомости! Ні самі події, які невблагано перли до оружного конфлікту з совітами, ні настрій мас — не могли вплинути на „льоґіку“ і „розум“ нещасних „лідерів“.

До Київа наближався Муравьов. І знов — в який то вже раз? — била тверда дійсність по капустяних головах Пелеті-

---

[10]) *Ilustr. Kurjer Codzienny* 12 IX б. р. розмова з японським шарже д'аффер в Варшаві, Атсуші Кімурою.

[11]) П. Христюк *op. cit.* т. II стор. 72, 91.

єнок. „На очах відбувався поділ робітництва та інтеліґенції Київа на два табори, не стільки по клясово-соціяльних ознаках, як по національній протилежности. З одного боку антиукраїнський російсько-жидівський табор, з другого... українська революційна демократія“ (*там-же* стор. 120). Ворожі до українців були і ради робітничих та солдатських депутатів по містах України (що не перешкаджало потім українським соціялістам жадати отої „влади рад“ на Україні). В Росії — „треба було лише сказати“, що москалі „голодують через хохлів, як „товариші“ запалювалися вогнем ненависти до українців“ (*там-же* стор 135) — таке стверджували навіть самі соціялісти (Христюк) Виходилоб, що „фашісти“ і „реакціонери“ — мають рацію? Що наша революція відбувалася тепер під знаком боротьби народа з народом? Що всі верстви московського народу були зєднані великою ненавистю до українців, як до нації, як до „хохлів“? Виходило, що проти тої ненависти проти „хохлів“ треба було, для успішности боротьби — не запалити, але лише підсичувати вже істнуючу ненависть проти „кацапів“, протиставити „вогню ненависти“ наїздника — вогонь ненависти народа, що боровся за найсвятіше право істновання? Але та „овеча натура“, яка залишилася нашим „лідерам“ в спадщину від ґенерації, яку картав Шевченко, — та „овеча натура“ не дала їм зробити сих конечних висновків.

Особливо під час панування большевиків в 1917 в Київі, „відкрито виявилася прихована (?) доти ворожнеча неукраїнської демократії до нас“, викрилися її „імперіялістичні звички, живі і дужі“ (*там-же* стор. 172). Але ще довго потім, до тої імперіялістичної і ворожої нам демократії — залицялися, шукаючи угоди з нею, — наші „лідери“. Різко неґативне відношення до тої демократії з боку наших мас, — ніяк не могло скрісталізуватися, бо завше тій кристалізації ставали на шляху „провідники“ революції. Ще в жовтні 1917 в *Київській Мислі* перестерігав один з тих „провідників“, що „не в інтересах, ні української, ні неукраїнської демократій знов вертати до фази національного напруження, підозріння і ворогування“. Бо „се не може пособляти творенню порядку і нового життя на Україні, що є цілю всіх“... (*там-же* стор. 189-90). Бідні „фірери“! В часі одної з найбільших революцій в світі, вони головно прагнули оминути „напруження“ і „ворогування“. Бідні Манілови! Вони прагнули передусім — „порядку“, в момент, коли валився з грюкотом в руїни майже трьохсотлітний „порядок“, встановлений по Переяславі „байстрюками Єкатерини“ на Україні! Вони — яких душу корчило на саму ідею про творчість серед хаосу, про грізне повітря неминучого й траґічного конфлікту, — вони думали, що той порядок який намітила собі зревольтована Україна, — був той самий, (що він є „цілю всіх“), що його несла „на вістрі баґнетів“ до нас Росія!

За гетьманщини знов стверджується, що на Україні — „звязує всі російські течії дика ненависть до українства“ та що в тій ненависти ес-ерівське *Народное Дѣло* конкурує з чорносотенним *Голосом Кіева*[12]). Та помилявсяб той, хтоб думав, що бодай тепер наші „князі громадські“ витягнуть з сього факту конечний висновок. Ні, для них факти життя — були непорозумінням. Власніж теорії про солідарність „працюючих всіх народів“ і співжиття демократій — аксіомами. Плятформа Центр. Комітету УПСР-ів, ухвалена в червні 1918 — висловлюється за федерацію з „братнім народом“, який — в усіх його верствах — перенятий був вогнем ненависти до „хохлів“; і заповідає що „буде боротися проти демаґоґічних гасел розрахованих лише на розпалювання національної ворожнечі“. А *Боротьба* — в жовтні тогож року — за найважніше завдання моменту уважає утворити „єдиний фронт працюючих всіх країн“ (*там-же* стор. 93, 98) — себто єдиний фронт з „представниками працюючого люду“ — отими російськими соціялістами, які в захланній ворожнечі проти „хохлів“ — в нічім не відріжнялися від російської реакції, як мали нагоду сконстатувати саміж наші „ес-ери“ і „ес-деки“...

Коли се називається соціялізмом чи демократизмом, то чим він властиво відріжняється від кретинізму?

І з тими закляттями і намовами зверталися „лідери“ не тільки до „братньої“ демократії чи „братнього“ соціялізму. До буржуазії теж. Коли та буржуазія хвилево отаборилася над Доном і — разом з антантою — в Одесі, Діректорія і до неї зверталася з своїм „лебединням“, радячи „розумно і чесно признати всю шкідливість і несправедливість її панування“ (*там-же* т. IV стор. 19).

В той час, коли останній темний „дядько“ бачив ясно, що без затяжної і безпардонної боротьби — не встоятися країні, в той час „лідери“ всіма силами вибивали з „дядьків“ сю недемократичну гадку. В декларації Діректорії стояло, що „Діректорія щиро вірить, що спільними силами працюючих трудящого народу України досягнеться своєї мети б е з ж о р с т о к и х, к р і в а в и х, н е п о т р і б н и х ф о р м б о р о т ь б и“ (*там-же* стор. 17). Мовляв, то нічого що червоні банди гуртуються над границями республики, — не роби собі з того нічого, „трудящий народе“, бо твої проводирі „вірять“ (в який ідіотизм вони ще не вірили?), що все наладнається мирним шляхом... Бо і як жеж? Таж ще перед повстанням Діректорії, совіти „запевняли“, що не мають „ніяких аґресивних намірів супроти України“! І наївна ес-ерівська овечка додає: „можливо, що російський уряд д і й с н о стояв на такій точці погляду“ (*там-же* стор. 29).

Можливо! Ні, се було зовсім неможливо! Все попереднє поступовання большевиків промовляло за тим, що се було

[12]) П. Христюк *op. cit.* т. III стор. 85.

цілковито неможливо. Але які огидні неможливости не здадуться милими можливостями заячим душам спраглих спокою філістрів?

До чого тупо і повільно рухався мозок Авіронів навіть перед обличям найпереконливіших фактів, свідчить хочби таке: шайка пройдисвітів, іменованих Кремлем „робітничо-селянським урядом України", видала свій „маніфест", в якім стояло, що „всякий, хто виконуватиме розпорядження" гетьмана або нового республиканського уряду на місцях, — „підлягає розстрілу на місці" (*там-же* стор. 30). І в час такої боротьби, перед обличям такого противника, ес-ерівський дурний Іван бідкається лише над тим, що „отаманщина" на Україні нарушає демократичні свободи, „забороняє всяку аґітацію" і збори (*там-же* стор. 27). А другий соціялістичний Аякс в *Робітничій Ґазеті* (бідні ті робітники!) оплакує наступ на Україну большевиків тому, що він „штовхає близьку собі і соціялізмові силу (себто українську демократію — *Д. Д.*) на шлях реакції і шовінізму" (*там-же* стор. 32). Крий Боже, аби не вступив нарід на шлях гідного відпору наїздникові, аби не загорівся пекельною ненавистю до насильника, аби не зачав бачити в нім смертельного ворога, а не „близьку собі силу", з якоюж треба угоду робити, а не воювати, аби не заразився „шовінізмом"!.. Так розуміли суть нашої революції ті „політики".

Їх лише смутило, що таку необережну „помилку" большевиків використають праві, „реакціонери". „Дрібно-буржуазна преса раділа, українські контрреволюціонери (?) з задоволенням затирали руки: — а що? Хіба ми вам не говорили? Ви їм трудовий прінціп, ви їм владу рад, ви кличете до війни з українською буржуазією, а вони вам — дулю, а вони вам — кулю в лоб... Через те тільки, що ви українці" (*там-же* стор. 34). Не було чого тішитися. Лоби „лідерів" були так опанцирені на мову фактів, що їх не те, що кулею, торпедою не можна булоб прошити, щоб вибити віру в „близьку собі силу" російського наїздника...

Напроти себе ставали виразно дві сили — українська революція і російська реакція — під плащем світової революції; революція „хохла" проти „москаля", з одної і другої сторони розпечений до білого „психічний стан" взаїмної ненависти. І на все се — сліпі і глухі були наші „лідери". Се, що стверджували факти — се була омана, „помилка" або непорозуміння, а яскрава кристалізація думки і волі наших народніх мас — пожалування гідна „контрреволюція" в очах тих „шляхетних утопістів", збожеволілих на точці „мира і тишини".

І навіть на еміґрації ті „лідери", хоч стверджували з сумом, що нарешті Україна прокинулася і дійшла — під ударами твердих фактів — до розуму; що „серед українців наросла вже подекуди ...ворожість до Московщини", а навіть „стихійна ненависть"; хоч стверджували, з болем серця, що ту

ненависть „важко вгамувати міркуванням розуму“, але — всеж гадали, що „розглядаючись обєктивно в обставинах, не можнаж все таки не визнати рації добросусідських відносин України з Московщиною“... Треба лише — хоч тебе ломакою в лоб — не сіяти згубного шовінізму! Треба було переконати українців — з розбитими лобами — що ненависть зло, а любов добро, а росіянам — що тримали піднесену ломаку — натякнути, що не гаразд роблять, але натякнути „не для того, щоб завдати російським соціялістам прикрих хвилин (чемний є хам до пана. — *Д. Д.*), а з одного бажання допомогти їм швидше еволюціонізуватися, перевірити свої погляди, переломити почуття і настрої, з якими вони підходять до розрішення національної проблєми“[13]).

Так „лідери“ перешкаджали і не давали викільчитися на Україні яскравій думці про незалежність, до якої пхали масу факти життя. Гамували і гасили повстання запалу і ентузіязму серед мас, не давали скристалізуватися волі чину, яка кільчилася теж під впливом фактів життя в тих масах. Оповідаючи про своїх внутріпартійних противників — Шумського і тов. — Гр. Наш сам пише, що вони „натхнені любовю до всесвітнього братерства, влилися в московську комуністичну партію большевиків України і пішли на послуги до тих, хто сидить в російській компартії“, на „собачу службу“... (*там-же* стор. 67). Тим автор автентично стверджує стислий ґенетичний звязок між любовю до всесвітнього братерства і національним перекінчицтвом. Але і такі освідчення були лише хвилини просвітку, щоби вернути до старого цідрім-цім-цім.

Коли я говорю про потребу належного відпору перекінчикам, мої противники кричать, що не маємо що запозичати ідей в чужих взірцях, у ріжних фашізмів і т. п. Колиб мої противники мали хоч крихту того розуму, який бундючно і глупо протиставляють „почуванню“, вониб розуміли, що ні про яке наслідування чужих взірців не йде; що йде лише про те, щоби не наслідувати вівцю; що ще Демостен, який вмер 322 роки пер. Хр. — в 3-ій філіппіці — закликав атенців, „думкою і душею ненавидіти тих, що тут серед вас промовляють за Пилипом“. А один француз пише, що „почуття ненависти (до Анґлії) — нове для Італії — стількиж помогло зміцнити єдність країни, як і довголітнє методічне зусилля“ фашістівського режіму[14]).

Суттєвий момент всякої революції — боротьба за владу, був чужий Пелетієнкам. Вони з дива не могли вийти, чому російські с. д. меньшевики, народні соціялісти, деякі праві російські ес-ери, яких „проґрама мало чим ріжнилася від українських ес-деків“ — були в опозиції до Директорії[15]). Що за

[13]) *Вільна Спілка*, орган ес-ерів шаповалівців Прага 1923 X стор. 61, 124.

[14]) L' Italie devant danger *Revue de Paris* 1935 1 XI.

[15]) Христюк *op. cit.* т. IV ст. 56.

бездонна наївність! То лише для Винниченка „не грало абсолютної ролі, силами якої партії буде закладено перші підвалини щастя людства“ [16]), себто чи самі ми собі те „щастя“ здвигатимемо, чи нам його здвигне — фараон. Російськіж соціялісти не нехтували сим найістотнішим моментом — вони прагнули будувати собі (і нам) оте „щастя“ — „своєю собственнай рукой“, не чужою. Се лише наївні хохли думали, що в імя спільности ідеольоґії, „російські большевики повинні пірвати з політичною діктатурою своєї партії“; лише хохли крайно дивувалися, що большевики „лишалися тверді і уперті в своїй політиці і не хотіли ділитися владою з українцями“ [17]); дивувалися, що затвердле серце фараонове, тоді коли требаб було дивуватися, навпаки, якщоб воно розмякло... В сім відношенні м. и. прозирає типове для фелахських (плебейських) політиків, відношення до соціяльного і політичного моментів революції. Роблячи натиск нібито на моменті соціяльнім, вони — отою своєю байдужністю до того, хто той соціяльний „рай“ запровадить, свій чи чужий — виявляли повну іґноранцію того факту, що і соціяльні здобутки підуть з димом, коли політична влада лишиться в инших руках (як се і сталося на Україні). Але ся жорстока правда була фантазією для тупих мозків наших фелахів. В десятий, в сотий, в тисячний раз — ісповідували вони переконання, що Росія суне на Україну не в імя відвічних „прав“ дужчого і захланного, а тому, що велика частина російського пролетаріяту „засліплена ще шовінізмом та імперіялізмом російського большевізму“ (*там-же* ст. 72). Треба, мовляв, вийти перед ними з словами закляття, сказати — „дунь-плюнь“, „отречися від сатани“, — і „осліплі“ — прозріють, і вороги обіймуться мов брати в імя спільної „ідеольоґії“. Суворі закони історії людських суспільностей, як вони описані у Геродота, Светона, Плютарха, Цезара — се були для наших „лідерів“ закони „темного середновічя“, за Шаповалів і Григоріївих стане напевно инакше...

Факти? Не було таких фактів, щоб були твердшими за мідяні чола наших „лідерів“, і коли Росія в 1919 році знову подалася на Україну, вони знов писали про „помилку“, „засуджену вже історією“, „непорозуміння“, якого росіяни ніколи не повторять, як їм лиш витолкувати як слід сю згубну помилку [18]), оте „засліплення старим шовінізмом“, яке повинно хутко минути мов мара.

Нераз, в хвилини просвітку, вони признавалися, що зрадили революцію і розминулися з жаданнями і мріями мас. П. Григоріїв писав на еміґрації про свою партію: „зневірене в революційности і людяности московських більшовиків, україн-

---

[16]) Винниченко — *Поворіт на Україну* ст. 12-13.
[17]) П. Христюк — *op. cit.* т. IV стор. 89.
[18]) *Червоний Прапор* 6 II 1919 орган укр. ес-деків незалежників.

ське громадянство стало відвертатися від українських соціялістів, які намагалися способом миру залагодити відносини між Україною і Москвою"[19]). Так воно і було...

Але моменти просвітку були короткі. Паки і паки, періщені „і в хвіст і в гриву", вони все ще вірили, що Директорія спровокувала війну з мирно настроєними большевиками; що дала „їм притоку одмовитися од миру", якого так прагнули[20]); ес-ери ще „довго не хотіли вірити" в зле серце росіян, а все сподівалися, що „їх соціялістичний обовязок таки переможе їх націоналістичну московську стихію"[21]). Люди без голови — ось хто „очолював" нашу революцію.

Льоґіка почування, навіть звичайна людська льоґіка розуму — наказували сконстатувати факт непримиримого ворогування двох націй, і випровадити з того всі консеквенції. Але барани мають свою льоґіку. Навіть сам многократно тут цітований ес-ерівський Нестор, П. Христюк з сумом заявляє про одну з останніх спроб ес-ерів договоритися з большевиками: „не досягнувши згоди з КП(б)У., хочби й ціною великих уступств, УПСР дійсно льоґічно повиннаб була.. стати до боротьби з КП (б) У", визнати, що життя се змаг і то страшний, а не манілівська ідилія, але „партія хилилась в бік згоди за всяку ціну" (*там-же* ст. 89)... Проґрами, тактика? Се було в них чимсь другорядним, основним — було почуття соціялістичного пана Халявського, який не виносив душевного напруження, боявся „анархії", зголоднілого за „щастям" і „порядком", звиклого гнути шию перед кождим, в кого в руках опинявся нагай... І сі ілюстрації — навожу їх не як хроніку подій, а власне як ілюстрацію психіки Авіронів, є не вирвані, а типові. Бо якраз переважно соціялісти всіх марок сиділи в міністеріяльних кабінетах під час революції... І в сотий раз повстає питання: чи люди з такою психікою могли її вести? Могли її хотіти? Могли її орґанізувати? Могли горіти бунтом і його запалювати в инших — оті, що „прагнули згоди за всяку ціну"? Могли дати тому бунтові яскраву ціль?

Обставини „приневолили" їх видвигнути гасло незалежности. Обставини примусили їх вести війну з „братнім народом", яку вони уважали за прикре непорозуміння. Колиб мені позволило місце, я такою самою безліччю прикладів мігби виказати, що — в усіх майже питаннях революції, вони так само не старалися накинути свою волю подіям і масам, лише пленталися в хвості подій. Ніде не виступали з виразною острою думкою, не старалися її накинути окруженню і бігові подій: ні в питанні війни чи миру, ні в питанні соціяльної чи буржуазної революції, капіталізму чи соціялізму, ні в питанні

---

[19]) *Вільна Спілка* 1923 X стор. 21.
[20]) Гр. Наш (Н. Григоріїв) *в Новій Україні* 1925 V.
[21]) П. Христюк *op. cit.* т. IV ст. 84.

земельнім, ні форми влади, демократичного парляментарізму, чи совітів, ні в питанні орієнтації — Німеччина чи Антанта, ні в питанні діктатура чи демократія. Під тим оглядом се була якась містика обставин. „Буття означає нашу свідомість“ — се гасло марксізму перебрали наші „лідери“, вирвавши з нього всякий активний первень, пристосувавши до загальної пасивности свого наставлення життєвого. Події — світова війна і революція — гойдали Україною і світом мов гойдалкою, підкидаючи нераз високо вгору, нераз шпурляючи глибоко вділ, і в кождій точці тої траєкторії, летючи стрімголов в один чи другий бік, не опираючись майже стусанові, вони придумували заразже — для оправдання свого нібито власновільного кроку — якусь сакраментальну формулу. „Під впливом обєктивних умов життя“ видається перший універсал... „До влади іде буржуазія, вплив пролєтаріяту був часовим“ — отже приймаймо інструкцію тимчасового уряду... „Рахуючись з виїмковістю подій і вимогами життя“ — позволяємо прийняти, замісць автономії, клич федерації... „Для оборони всеросійської свободи на фронті“ — продовжуймо імперіялістичну війну, хоч вона нам боком вилізає... „Підпорядковуючись тому напрямкові політичного розвою Европи, який веде до всесвітньої федерації“ — голосім федерацію... „Ми були змушені звернутися до німецького народу з просьбою допомогти нам“ — заявляє премієр ес-ер Голубович, а пару місяців пізніше — він змушений перед судями німецького кайзера в Київі — каятися в своїх гріхах і плакати на салі розправи.. „Міжнародні сили штовхають Україну на шлях пролєтарської революції“ — хай живуть совіти! Летить гойдалка в инший бік — і ось треба пертрактувати з буржуазною антантою і „заговорити до буржуїв їх мовою“, прийняти гасло вже не „рад“, а парляментарізму, щоб „відкупитися від антанти“... Той лучший, хто дужчий. Діктатура чи демократія? Совіти чи парляментарізм? Соціялістична чи буржуазно-демократична революція? Мир чи війна? Та чи инша форма правління? — ось питання, які сто разів рішалися партіями і перерішувалися в ріжний спосіб, так або сяк, в залежности від кождочасової зміни подій. В ніодне з сих питань не вносили вони ясного, не хитливого клича, який мігби потягати, а не баламутити маси.

Большевики не розумували — куди піде біг випадків, лише відразу проголосили — „Грабь награбленое“! Вся власть совітам“! „Геть війну“! Масарик і Бенеш відразу, по вибуху війни, не можучи знати її висліду проголосили — „знищіть Австро-Угорщину“! Наші „лідери“, навпаки, голосними фразами про „обставини“, закривали повний брак якоїсь концепції, якогось ідеалу, якоїсь напрямної, якоїсь волі. Замісць великої туги, великої ідеї, великої пристрасти — вони в хвилину, коли світ ставав на голову, підходили з дрібним метром свого дрібного розуму. Шкода, що вони не читали сіх слів Б. Шова: „Розумна людина сама пристосовується

до середовища, тоді як людина нерозумна уперто силкується пристосувати середовище до себе. Юрба нерозумних людей творить революції, хаос та анархію, а за сим слідує рух по шляху поступу. Тому поступ залежить від нерозумних людей".

На еміґрації один з чолових ес-ерів кається: „ми говорили одно, а робили — друге... Ми не здійснювали того, чого самі хотіли, що вважали правдивим, а робили те, що нам нашіптували, то в одно, то в друге ухо... Ми вірили всім, найменьше собі... Ми не були революційною партією, що непохитно проводить в життя свої погляди, а добрими сусідами, що намагаються з усіма жити в злагоді, і Бога не гнівити і чорта не ображати... Ми вірили московським комуністам... Ми вірили всякому, хто носив імя соціяліста. Ми не могли собі уявити, щоб якийсь соціяліст міг говорити про підлеглість України... Слухаючи декларацій московських комуністів про „самоопредѣленіє вплоть до отдѣленія", ми й не запідозрівали, що се лише тактична „словесність", за якою ховається цілком протилежний зміст" і т. п.[22]). Одним словом, „ми" були невиданими ніде в світі на відповідальних становищах — матолками, які тепер правда — рахуючи на коротку память земляків — пописуються в *Громадськім Голосі* як ґеніяльні будівничі України, які все передбачали, все добре оцінили, ніколи не помилялись і все мали ясну і виразну політичну лінію...

Для безприкладної безпрінціпности тої політики характеристичний Лист камянецької орґанізації УПСР до закордонних співпартійців, видрукований у *Волі* (Відень лютий 1921):

„Новий уряд Голубовича (під час першої навали московської червоної армії на Україну)... виніс... ухвалу про заведення рад (за се голосував і с-д. Чеховський); особливій комісії (з мін. освіти Григорієвим) доручено... розробити проєкт переведення радянської влади на Україні... Одначе перемога під Київом військ сов. Московщини... не дала навіть змоги комісії покінчити свою роботу"... Отже нема що вірити москалям? Навпаки! Під час другої навали большевиків, по упадку гетьманщини, „УПСР і на сей раз вживала всяких заходів до мирного полагодження справи". Але ті спроби і тепер ні до чого не привели. Отже нема що вірити большевикам? Навпаки! „УПСР ухвалила повалити реакційний уряд УНР... і ужити ріжних заходів до замирення з сов. Московщиною". Але з сього знову нічого не вийшло, і „надії на мир з сов. Московщиною не справдилися". Отже нема що вірити москалям? Навпаки! Ось зявляються ураїнофільські декларації совітів, і ес-ери знову готові кооперувати з ними. „Одначе" московська окупаційна

---

[22]) гл. статті М. Шаповала і Н. Григоріїва в *Вільній Спілці* 1921 X.

влада на Україні знову „не звернула на се жадної уваги“, і т. д. Лебеділи і „припадали до стіп“, славлячи владу совітів, („хібаж не ліпше нам вернути до Єгипту“ і „поклонитися жертівникам ворожим“?), але „закаменив своє запекле серце“ Єгиптій, і чим низше хто кланявся, тим гірше з нього кпив. Читаючи сей „діяльоґ-безконешник“, мимоволі пригадуєш байку Руданського як:

Прибув Мошко з Петрополя
Тай людей дурив,
Що ніби він у столиці
З царем говорив
— А якже ви говорили?
Мошко відвічав:
— Я казав усе цареві:
— Ура та ура!
А воно мені казало:
— Дурак та дурак!

Так, Авірони степові пішли в мандрівку — ненавернені на нову віру. В той час виразно заносилося на національну революцію на Україні проти — всякої Росії. Виразно вся Росія ставала проти нас, виразно кільчилася в масах українських — ідея незалежности і стихійний бунт проти наїздника. Ні сю ідею викрісталізувати, ні ентузіязму використати Авірони не здолали: одній не давали вилупитися, другий — гасили.

Більш як 2000 літ тому заклинав Демостен атенців — щоби не дивилися на слова Пилипа, а на його діла, проповідував велике слово-гасло — „недовіря“! голублячим фразам ворога. Коли Пелетієнкам пригадувати се, вони кричать про „чужі взірці“! Чиж вони самі не наслідують чужих взірців упадаючої атенської демократії? Чи не ліпше є наслідувати взірці зрячого Демостена, аніж сліпих його противників?

„Сила сама в собі, сила яка ще не є ні на службі добра ні зла, нага сила, — є сама собою добро, і дуже цінне, бо се вияв активности істоти. Вона здібна чинити найбільші доброчинства, як боронити рідний край, карати злочини, мстити за образу чести, або охороняти невинність“... Чи твердити се — значить „наслідувати чужі взірці“? Пелетієнки боялися риску розриву з Москвою. „Риск моральної, релігійної чи політичної акції є мудрий риск... В сих випадках — нераз, ніщо не булоб більш нерозсудним, як не рискувати. Бо коли діскутуючи, або розважаючи, стримуєтеся від акції, рискуєте ще більше... Бо неприятель узброєний, коли ви проти нього не узброїтеся, рискуєте впасти неозброєним під його ударами“ [23]), як ми, що обеззброєні морально космополітичною, протишовіністичною отруєю, звалилися під чоботом узброєного в ненависть до „хохла“, — большевика. Вони так хвалилися своїм „розумом“ (ми бачили, що то був — пожалься Боже — за розум!). Але колиб вони знали, що безнастанне зважування — „за“ чи „проти“ — є часто колодою в ногах ділаючого, що ударемнює всяке рішення... Якби замісць того „розуму“, мали вони щось, що „виссали з молоком матері“, що „вжерлося їм глибоко в душу“, аксіоми, доґми... Але тоді не булоб се те, розїджене пістряком безрозуму і безволля покоління, про яке говорю.

[23]) Charles Maurras — *Mes Idées politiques* Paris A. Fayard.

Один з наших істориків, в найпопулярнішій своїй моноґрафії, наводить голоси діячів доби XVII віку. Один священик, глузуючи з легковірних, казав — „лисиця звір — і та не піде в друге в капкан, і птах не полетить вдруге на приманку! А людині на те й розум дан, щоб вона міркувала і від біди відходила“... Може ті яким розум дан, щоб лишитися дурними — і се назвуть чужими взірцями?

Коли про наших предків говорили противники, що — „неначе самі фурії вселилися в них“, то воскресення таких традіцій в боротьбі з Москвою — наші „розумники“ теж називають наслідуванням „чужих взірців“ і „непошанованням традіцій“! Так ніби „лебедіння і плач“ — (у них се зветься гуманність і культура) — так ніби Мошкові діяльоґи з фараоном — дійсно були нашими традіціями, а не прикметами людей, що стратили образ і подобіє Бога?.. Коли вони твердять, що я проповідую „зоольоґічний націоналізм“ — то хай жеж знають, що їх „патріотизм“ теж зоольоґічний. Лише що взірців для нього беруть вони не в пралісі, а в сажі...

Дехто твердить, що лише „московська інтервенція“ не дала Пелетієнкам прозріти. Мовляв, „можна бути певним“, що „політична еволюція“ згодом перемоглаб — в душі Авіронів — усі хоробливі марева, як страх перед шовінізмом, як перецінення „громадськости“ і недоцінення державности“. Аби лиш час![24]). Ні, так не є! Вже на еміґрації, вже повсім пережитім, по всіх „помилках“ — читаємо в еміґрантських журналах, що Петлюра тим і виріс на великого провідника, що ним не провадило „почуття злоби до гнобителів, так характеристичне для патріотизму наших „утопічних націоналістів“ типу Міхновського“, якого при тій нагоді лається за шовінізм, за те, що хотів висадити в повітря памятник Пушкіна в Харкові[25]). Се — прозріння?

Еміґрантська *Нова Україна* Шаповала (ч. 13-15 1922) доводить, що можна „любити свій край“, але (бо так Драгоманів dixit) невільно „з погордою або ненавистю ставитися до чужих народів“, очевидно й тоді, коли той; напр. советський народ приходить до нас з вогнем і мечем. Се — прозріння?

А б. голова Центр. Ради на еміґрації — по всіх своїх досвідах, в 1920 р. не тратить надії, що „большевики не повторять попередніх помилок“, що нам не ненавидіти большевицьку Росію треба, а „бути вдячними“ їй; що се ніякий великий історичний спір, а „упередження і інтриґи“ порізнили два братні народи; що „не зважаючи на все“ — на Муравьова, Чека і пр. — треба „оминати конфлікту“ з СССР[26]). Се — прозріння?

Винниченко — теж на еміґрації — радить большевикам

---

[24]) *Тризуб* 18 IV б. р.
[25]) *Політично-інформаційний Бюлетень* Варшава ч. V-VI. б. р.
[26]) М. Грушевський — *Боріться-Поборете* 1920 X.

нарешті привести в „гармонію“ їх насильницькі „почуття“ з їх великодушними „теоріями“; що хоч їх „почуття“ завойовника — „підсвідоме, могутнє“ почуття, прикривається лише гарними „теоретичними обоснованнями“, але, що всеж таки, як файно попросити, то большевики його визбудуться. А дальше — іде „вопль“ нещасного каліки: чого його не допускають любі російські товариші до співпраці: „через що, на віщо се?“. Він жеж прагнув займатися лише „літературною працею, не претендуючи на політичну, ні на партійну“, бо ліпше псові муха як поза вуха. Защож Москва „жорстоко відкидає“ його „співробітництво в якій будь формі? Через що?!“ [27]). *І приходили доглядачі Ізраїля до фараона тай лебеділи плачучи: пощо знущаєшся так із рабів твоїх?* „Звертаюсь до вас з проханням і мольбою: коли вам дорогі ідеали правди і соціялізму, стати... в оборону мого нещасного народу“. Се знову другий „дзяд“ промовляє до другого образу — Микита Шаповал до Вандервельде [28])... І сих дідів вихвалюють в нашій пресі, без тіні обридження до них. *Громадський Голос* (13 III б. р.) гудить „реакцію“, яка змусила такого многонадійного державного мужа як Винниченко покинути своє премієрство. Коли стрибнув в большевицьку гречку, і зрадив свою справу, не картає за се, бо він просто „схилився на ліво“, і *Гром. Голос* картає некультурних фашистів, що перешкоджали йому „виступити зі своїми думками“ перед українською авдіторією в Празі... І *Трудова Україна* (ч. 5-6 б. р.) розводиться, скільки то „цінного“ зробив для нації Винниченко, що „боровся за її... визволення. Тай зараз бореться, не зрадив“ свого народу.

Читаючи отих психопатів, людей без крихти національної чи особистої самопошани, — можна думати, що вони „прозріли“? Згадуючи, як вихваляють був. премієра Голубовича, що каявся і плакав перед німецькими судями... Згадуючи В. Левинського, що виріксяб своєї мови, колиб Москва його „переконала“, що се в інтересі соціялізму, можна увірити, що сі Авірони на щось придадуться, що не будуть ґанґреною, що розкладає цілий орґанізм?

Ні, Авірони се рідні діти покоління, розїдженого пістряком. Як за Драгоманова, який „договорився до апольоґії російського царизму в його відносинах до України“ [29]); як в передвоєнні часи, коли то Саліковський, „великий прихильник „правди-істини і правди-справедливости“... „чимало надавав значіння добрим чувствам і все вірив в росіян“, які „подадуть руки нам і ми станемо „братами“ [30]) Незмінні по громах війни і революції...

---

[27]) В. Винниченко — *За яку Україну* Париж 1934.

[28]) *Вільна Спілка* Прага 1923 X ст 196

[29]) Так писав М. Грушевський в *Борітеся-Поборете* 1920 V ст. 3. Чи Гром. Голос зробить і Грушевського — варіятом на той час, — як зробив варіятом на той час Франка за його статтю проти Драгоманова?

[30]) С. Петлюра — *Листи до Дм. Донцова ЛНВ* 1931 XI.

Чи сих Авіронів вільно брати в вандрівку? „Вороги нашої державної ідеї звили собі кубло не тільки поза нами, але і серед нас самих... Тяжка дійсність сприяє паскудній праці всякої черви. Тільки дивитися на її руїнницькі заходи не можна, бо черва може чимало нашкодити". Се витяг з одного приватного листа С. Петлюри[31]).

І що можна додати до сих слів? Боронити „шляхетних утопістів"? Закликати до толеранції прогріхів „своїх, рідних"? Переконувати їх? Таж вони й самі — в хвилини просвітку — бачили, що Москва слезам не вірить, що її практика одне, а слова друге, що ті слова отрута, — але всеж дальше — при першій нагоді — ковтали їх, мов манну небесну. Як той доктор-індус, який перестудіювавши в Оксфорді економіку і гігієну, вертає до дому щоби їсти — „пляцки" з поміту священної корови, як про се було в статті про індуські чуда в минулій книзі *Вістника*.

Сей задавнений пістряк, і то не лиш політичний, але і „фільософічний" вилазить і з ментальности отих Пелетієнок, і з тих, які природу з її відвічними суворими законами, що вимагають чуйности і завзяття, — лаяли „убийницею ненаситною, кервавою", що всіх „на смерть затроює борьбою"; що вчить лише „ненависти й розбою"; що бідних розніжених Авіронів засуджує на „борьбу зажерту від дитини" (О. Маковей)... Вилазить той пістряк і з тих, що любили „святий і тихий спокій", що вчили, що змаг — се „личить тільки звірям хижим"; що слава — се отрута, що треба „обняти увесь світ, усіх людей і ворогів і друзів", що треба „розумним своїм словом заткнути пащі тай переробити вовків тих хижих на ягнят" (С. Черкасенко — *Про що тирса шелестіла*)... Се ґанґрена душі цілого покоління, з завмерлим мужеським первнем, яку треба випалити роспеченим залізом, бо з тим „кодлом" — не увійти в землю обіцяну[32]). Бо люди такої психіки — ніколи не створять нічого сильного, міцного, оформленого, тревалого і величного. Бог, що заключив пакт з своїм народом був „страшний Бог" і народ свій обіцяв зробити „страшним".

Ще перед війною, в 1914 році писав я в однім журналі на Вел. Україні в *Україн. Студенті:* (1914 ч. 3) „сучасна російська держава, як і лібералізм російський, своє відношення до українського... руху — міряють не тим, що про сей рух думають пп. Єфремови або Могилявські, лише тою обєктивною тенденцією, яку він в собі криє, внутрішними законами його власного розвитку... Беручи свої цілі — створити нову націю — воно (українство) повинно знати, що зачинає велику і небезпечну гру, яка вимагатиме від учасників

---

[31]) *Політично-інформаційний Бюлєтень* Варшава ч. 5-6 б. р.

[32]) Відміну сеї ґанґрени, як вона виявляється в нашій літературі старався я показати в *Наша доба і література*.

витревалости і, передусім, ясности думки. Прекраснодушні апеляції до сердець... противників мусять бути облишені. Треба дивитися чортові просто в очі. Чи се потрафлять зробити українці, — від сього залежить ціла будуччина їх справи. А справа ся стоїть так, як ставив її раніще я...: вона має скінчитися чиєюсь катастрофою, або нашою, або ненашою. Третього немає".

Так я ставив справу тоді, так ставлю тепер і хай сей малий уривок з того, що писав тоді — буде відповіддю на глупі обвинувачування, що я є „мудрий по шкоді"...

В наші часи число Авіронів страшенно збільшилося. Найнебезпечніші з них се не Винниченки, а ті — що нагло стали „тоже-націоналістами". Число їх, число снобів популярного руху росте. Бачимо напр. — „творчий націоналізм". Тепер до нього приступили гетманці, як про се голошено в *Укр. Вістях* (27 IX), приступили (читайте твори Липинського!) ті, що найбільшою заразою нашого життя уважали — націоналізм. Що російський народ уважали за братній, що мріють про „союз трьох Русей", що наше відношення до росіян прирівнюють до відношення баварців — до німців (галузки одного народу). Тепер вони разом з вчорашніми довголітними і вірними ундистами — „тоже націоналісти"...

В другім місці читаємо: „лібералізм, демократія, соціялізм — се дух минулої епохи, який відіграв свою ролю... Так як тепер грає свою ролю дух нашої епохи — націоналізм, засада еліти і вождізму" [33]). От мовляв, тоді такий дух віяв — то ми були соціялістами, а тепер повіяв инший — то ми націоналісти. А повіє ще инакший — так і ми повіємося за ним... „Обставини "змінилися. Тепер пишеться, що і Петлюра був „вождь" в гітлерівськім сенсі слова, і Центр. Рада — корпоративна установа, що Винниченко — майже фашист, а Мусоліні і Гітлер — „ведуть своє діло на користь найширших демократичних мас своїх" (*там-же* 13 VI б. р.).

Щире прозріння? Ні, просто факт ударив по голові, і до нього пристосовуються, ідуть за модою. Стають „тоже-націоналістами". Ще кілька літ тому — коли щойно важилася доля фашізму чи гітлерізму — коли непевно було, куди „повіє дух епохи", в *Тризубі* писалося, що гітлерізм не має почуття реальности, що не має здібности „реаґувати на зявища життя розумом"; що гітлерівців „обєднує лише сильне почуття ненависти", „неґації всього і всіх"; що се люди, які „перебувають за бортом" (гірший елемент), „анархісти". Їх ідеольоґією є „так званий націоналізм" (так званий! — а тепер вже — „дух нашої епохи"!), „концепція, що є амальґамою гітлерізму, фашізму і большевізму" (так, так!). А з тими „так званими націоналістами" — що тепер виражають „дух нашої

[33]) *Тризуб* 13 IV б. р.

епохи" — треба „уникати всякого співробітництва і співпраці", бо гітлерівська більшість — є „деструктивна більшість". Тому треба перепровадити „повну ізоляцію того руху" (*там-же* 6 VIII 1933 і 6 XI 1932)... Але тепер і вони за новою течією, а Донцов ненормальний. Чи вони є націоналісти? Ні, се знову „тоже-націоналісти", що поплили за модною течією, не принявши її ні розумом ні серцем. Се не є націоналісти, хоч і запевняють, що їм дає на сю назву патент п. Сціборський (*Тризуб* 23 V б. р.).

Завелися „тоже—націоналісти" і серед соціялістів. От шаповалівська *Трудова Україна* (1937 ч. III) обурюється, як націоналісти — сміють монополізувати собі сю назву. Се не слушно і безпідставне. Націоналісти були і кооператори, і князі, що билися з аварами — і яких колись М. Шаповал називав „хамами і розбійниками", і автор „Енеїди", і діячі театрального мистецтва, і просвітяни, і декабристи-масони, і соціялісти, і Драгоманів, і Грушевський і Винниченко, і радикали. „Націзм" (що вони відріжняють від націоналізма) має і позітивні риси, а саме — „орієнтація на власні сили, боротьба з „угодами", по його стороні „віддані і жертвенні" елементи і пр. Але всеж взагалі се течія аморальна, а правдивими націоналістами є ес-ери... А ще недавно вони писали в (*Нова Україна* ч. 1-3 1928): що треба перевести „ізоляцію" націоналізму (той самий вираз що в *Тризубі*), що „за останні роки п с і х і я т р і я може серед українців сконстатувати прояви х в о р о б и, що в Европі має назву фашізму. Зпочатку заслаб на сю неміч с.-д. Донцов, а згодом о т р у ї в ще кількадесять молодих (не віком) с л а б и х і н д і в і д і в", але часопис виражає надію, що „хвороба отруєних осібняків не пошириться". Тепер — і вони, ес-ери націоналістами. Чи є вони ними? Ні, вони як були, так і є громадськими трусами, снобами, льокаями обставин і „духа часу", без своєї думки, які — бачучи смерть і заник своїх дрібних ідейок — хочуть примазатися до модної ідеї, виплисти на хребті хвилі, що йде — не їх силами — в гору... „Тоже-націоналісти"...

Завелися вони і деінде. А патронує ним член УНДО — п. Островський. в *Новім Часі*. Бо тепер, бачите, „націоналізм розливається такою повінню"! Причина вистарчаюча, щоби сноби зголосили „акцес" до нього. Але хапаючи чужу, не ними вироблену, не ними вистраждану ідею, вони — річ ясна — лають тих, що її проти всіх і вся створили. Отже націоналізм не сміє бути „партійною ідеольоґією", „націоналістом є кожда людина", яка має активну „любов до народу". Говорити про окремий гурт націоналістів — така сама нісенітниця, як „казати про партію людей", бо „дух українського народу вже переміг марксівський матеріялізм" і пливе під вітрилами націоналізму... Ні, як вже іде мова про нісенітницю, то нісенітницею є, коли бувші члени російської чорної сотні, — ті, що завзято всякий націоналізм український поборювали, тепер примазуються до нього. Ось в чім нісенітниця!

А „дух українського народу“ нічого не перемогав, перемогали — люди, а коли вони перемогали — то теперішні „тоже націоналісти“ стояли збоку і дивилися — чия візьме, щоб потім вискочити на арену і заявляти, що лиш вони є правдиві націоналісти! Се — конюктуральні націоналісти.

Колись, коли вибухла революція 1917, всі на Україні стали соціялістами. Навіть мирна стократбуржуазійна партія радикалів-демократів в Київі перехрестилася на „соціялістів-федералістів“ (на еміґрації маску знову скинула і вернула в „первобитное состояніе“). Щось подібне робиться тепер — націоналісти ростуть мов гриби по дощі. Чи тішитися з того? Ніколи не можна тішитися, коля до великої ідеї примазуються сноби, що з тою ідеєю не мають нічого спільного. Ніколи не можна тішитися з „акцесу“ Авіронів. Коли фактично Україна відпала від Росії — Грушевські, Шаповали, Панейки і Винниченки стали „самостійниками“. Але в душі — лишилися тим, чим були, тими, які уважали самостійників за „бандитів“ і „маніяків“, за „гірший елемент“ суспільности... Яку велитенську шкоду вирядили сі Авірони, що пішли у вандрівку — ненавернені, тепер ясно всякому. Яку отрую теоретичну вносили вони — видко хочби з писань Винниченка, повних рабського духа, з його теорією — що суверенність — се не є ані незалежність, ані сепаратизм... Те саме відбувається на наших очах з націоналізмом. Проти снобів, в боротьбі з ними, — ся ідея зачинає тріумфувати. Тепер — їй доведеться витримати найстрашнішу боротьбу: з снобами, з баламутами, що плутають поняття „національний“ з „націоналістичний“, з ундівцями, з „молодими тризубівцями“, з російськими чорносотенцями, з гетьманцями, з „творчими націоналістами“, які знову хочуть витворити саламаху в нашій політичній думці, знищити кристалізаційне ядро ясної, маркантної, непримиримої ідеольоґії — яка виступила на боротьбу зі світом Пелетієнок, обсмаргати її, затерти яскраві форми, запачкати, налляти в свої старі, протухлі міхи — свіжого вина нової ідеольоґії, щоби зіпсути його. Одні розводнюють націоналізм гетьманством (ФНЄ), другі соціялізмом (ес-ери), треті драгоманівством (Е. Онацький) і т. и. І кождий приходить і приносить свої теревені: „ми теж націоналісти, але...“ і здирає якусь одну з характеристичніших прикмет нової ідеї... За одним приходять другі, мішають все до спільної-так їм милої кучі, і до ідейної саламахи, в якій здавна дуситься наша думка і загниває наша воля...

Вониж були такі горді на свої гасла: демократія, соціялізм, монархізм, і т. и. Най лишуть те собі і далі. Най причеплять до них — про мене — слово „творчий“. Най звуть себе архіпатріотами. Але чого чіпляють націоналістичну ідею, яку все поборювали, і якої ніколи не приймала і тепер не приймає їх душа? Щоб її скомпромітувати, як скомпромітували ідею незалежности?

З тим треба боротися. Пелетієнок, звідкиб вони не приходили — нова ідея не потребує. Ні гітлерівці, ні фашисти — коли вибиралися в свою дорогу, не брали з собою банкротів, брали нових людей. Не потрібує тих банкротів і націоналізм. Сій ідеї потрібні люди не з новою наліпкою, а з новою душею. Бо „поки не вимре все кодло, що коїло ледарство" — не вступить нарід до обіцяної землі...

Павло Граб

Демократія за роботою

Року божого 1917 відбувалися на Україні над Дніпром події такої виключної ваги, що позначили собою українське життя на сотню літ.

Року Божого 1937 відбуваються на Закарпатті події великої ваги для закарпатського життя, що позначають собою се життя на многі десятки років.

Правда, в 1917 р. на Україні відбувалася революція, а на Закарпатті в сьому році лише парляментарно переводиться перший крок автономії. Але фактично спорідненість подій на Наддніпрянщині і Закарпатті, не зважаючи на їх величезну теріторіяльну нерівність, — можна сказати — фотоґрафічна.

В 1917 р. в Києві українська соціялістична демократія іменем Центральної Ради звернулася до українського народу з універсалом, в якому оголошувала, що, не відділяючися від Росії, вона буде творити на Україні спільно з російською демократією, нове демократичне життя. В 1937 р. в Ужгороді центральне товариство *Просвіта* та ріжні демократичні орґанізації, спільно з чеськими демократичними партіями, в маніфесті закликають наш нарід „до бою за святе діло, за правдиву нефальшовану демокрацію в нашій народній культурі".

В 1917 р. українська соціялістична демократія завзято обороняла російську демократію від так-званих українських „шовіністів". Теж саме робить тепер закарпатська демократія в обороні, на Закарпатті, чеської демократії проти ще слабих виступів українських націоналістів.

В 1917 р. загально імперський російський патріотизм голосили на Україні найбільші політичні партії — соціялістів-революціонерів та соціяль-демократів. Виразниками того патріотизму були: Грушевські, Порші, Голубовичі, Винниченки й инші. Від 1920 року до сьогодня загально чеський патріотизм на Закарпатті голосять Волошини, Брашайки, Реваї, Гуснаї, Німчуки—Клочураки та инші. Ріжниця тільки та, що наддніпрянці складали шану росіянам через свої самостійні партії, а закарпатські демократи складали свої заяви в середині чеських партій.

В 1917 р. російський тимчасовий уряд ухвалив куцу папірову автономію для частини українських земель. В 1937 р. чеський парлямент затвердив перший етап автономії Закарпаття.

В 1917 р. на Україні радикально-соціялістичні уґрупування маніфестували свої (соціяльні та автономні) „завойовання" під новим (тепер уже старим загально-російським) червоним прапором, а не під своїм „контрреволюційним" синьожовтим. На Закарпатті день краєвого автономного свята (8 X. 1937) одсвятковано теж не під синьожовтим стягом.

1 жовтня 1937 закарпатська демократія, в своїм маніфесті закликає український нарід „до бою за святе діло демократії, за рідне слово, за добробут, за кращу долю..."

З кимже треба боротися? Очевидно, з тими, що не йдуть на руку розвиткові рідного слова й культури українського Закарпаття, отже в першу чергу з тими, що леґалізували навчання українських дітей по московським підручникам: граматика Сабова, *Карпаторусскій букварь*, тощо, а не з тими, що написали та видрукували ті підручники! Але автори маніфесту так не думають. В маніфесті чорним на білому видкуковано:

Та не сподобався наш гарний культурний розвиток деяким нашим заграничним сусідам і ворогам нашої республіки. Не сподобався і нашим домашним колишнім мадяризаторам, денаціоналізаторам і москвофілам...

Отже виходить, що до нашого шкільництва мають рішаюче слово не приналежні уряди з компетенцією найвисшої наукової інституції, а „деякі наші сусіди" та „наші домашні колишні мадяризатотори й москвофіли".

Отже наша закарпатська демократія, що з головою зарилася до чужих „демократичних" партій мусить видвигати якихось мітичних „заграничних" та другорядних „тутешніх" ворогів та закликати нарід з тими ворогами боротися, замісць присвятити свою увагу в першій лінії чужим демократичним партіям.

Звертаємо увагу, що висше згаданий маніфест підписали представники слідуючих партій: 11 членів народно-християнської партії — чеські лідовці; 6 членів чеської соц.-демократичної партії; 5 членів чеської аґрарної партії та 6 осіб, співчуваючих тим партіям. А 4 особи підписали той маніфест, очевидно, по непорозумінню.

На Закарпатті, в країні величезних природних богацтв, автохтонне населення по війні нераз зазнавало і голод і безробіття. В язиковій (московсько-українській) боротьбі, ретельно реґулюється рівновагу, чим затримується культурний розвиток країни, а чеська демократія за 18 років не спромоглася зясувати собі, який нарід живе в закарпатських володіннях, московський, чи український.

Над Дніпром — завинила соціялістична глупота рідної демократії, на Закарпатті — маємо діло з тим самим явищем.

Р. О.

Як до того прийшло?

Нема української часописі, яка не підводилаб підсумки нещасливому кінцеві „нової ери". Розписуються анкети з однаковим рефреном: не так склалося як бажалося. Яка була причина невдачі?

Наші часописі пильно стежуть за ферментом в польськім партійництві. Стверджують чим раз більший поділ партій на дрібніші ґрупи, гурти, фракції. Говорять про „декомпозіцію". А рівночасно про зростаючу однозгідність і однодушність тих партій, ґруп і фракцій у відношенні до української справи. Чи в тім нема якоїсь суперечности?

На нашу думку — ніякої. Навпаки, гадаємо, що та сама основна причина, яка привела до партійницької „декомпозіції" — вонаж допровадила і до вирівнання цілого „українського фронту" тих ґруп і партій по лінії, проведеній давно в писаннях Дмовського, Ґломбінського, Ґрабського і Ґертиха.

Polonia (21 X) доводить, що по вісьмох місяцях орґанізаційної праці, новий табор національного „зєдноченя" — не осягнув заміряної консолідації суспільности. Навпаки, в нім самім вже намічуються ріжні гурти дісідентів. Повстав Клюб 11 листопаду, Патріотична Лівиця, Демократичний Клюб, Союз молодої Польщі і пр. Щось подібне обсервуємо в таборі ендеції. Є центр, але є і рухлива фронда. Повстає навіть, досі тому таборові чужа, ідея „вождізму": *Obrona Ludu* заповідає консолідацію суспільства „під прапором великої ідеї Юзефа Галера", про яку — признаємося до іґноранції — ми досі не чули. Грізні ферменти можна завважити і в ППС. *Kurjer Poranny* вирахував, що протягом двох останніх місяців зареєстровано в державі 18 нових партійних уґруповань, в першім — шість, в другім — дванацять.

І дивно, мимо напруженої праці орґанізаційної і ідеольоґічної, мимо інфляції великих кличів, слабне притягаюча сила старих партій і самих кличів. Візьмім одне число *ABC*, що носиться з думкою нової „конфедерації". Говориться там і про „добру волю", і про „щирий патріотизм", і про „соціяльну справедливість", „християнську етику", як „підставу ділання" і пр. І є ті кличі не лиш в *ABC*. Здавалосяб повинніж вони мати якусь атракційну силу? Але ось напр. *Wiek Nowy* (7 VIII) сеї сили в них не бачить. Тому, що не встановлюють ті кличі ясної лінії. Тому, що нераз „прочитаєте, що те саме є зле і добре, чорне і біле, огудне і спасенне. Прочитаєте, що фольксфронт є ворог держави, і що фольксфронт — не істнує. Що демократія єресь, і — доґма, що тоталізм і вказаний, і — забійчий". Проґрамові кличі протилежних собі таборів зачали вандрувати зі свого до чужого табору. Партії стратили давню виразність свого обличя.

Звідки те ідеольоґічне розпряження?

Чому роздроблюються старі партії, чому не можуть розгорнути в цілу широчінь своєї проґрами? Чому не розвинуть до останньої консеквенції своїх кличів, як напр. се зробили гітлерізм чи большевізм? Чому вони — кажучи совєтською термінольоґією — „сміновіхнулися"? Чому ен-деція кокетує з тоталізмом і вождізмом, забувши на свій демократізм? Чому леґіоновий табор кокетує з ен-деціею, забувши на застарілий спір з нею? Чому соціялісти з ППС нераз забувають на свій демократізм, і навіть соціялізм, кокетуючи „приятелів зліва" — комуністів?

Відповідь на сі „чому" — може трохи парадоксальна — буде: Ми, себто частина „меншостей", найсильніша і найважніша, є тому всьому причиною. Се не меґальоманія, се факт. Візьмім напр. національ-демократію.

Вона завше з самого початку звертала своє вістря проти українців, але водночас все йшла під своїм прапором „демократізму", який протиставляла тоталітарности потравневого режіму. Чомуж тепер не розгортає сього прапору? Тому, що на перешкоді стали „меншости" і передусім — ми. Застосовання демократичних засад — се значить привернення австрійських відносин, з свободою преси, зборів, стоваришень і т. п. До сього „демократична" ен-деція — з огляду на чимраз більшу свідомість наших мас — допустити не може. Звідси й її „ухил" в бік тоталітарної держави. Звідси невиразність її ідеольоґії, звідси роздзвін між демократичними гаслами — і проґрамою лавкового ґета, боротьби з шильдами, написаними кирилицею, і нумерус кляузус. Боючись отверто прилучитися до тоталітарізму, а ще більше — отверто замазати свою словесну демократичну декламацію, — ен-деція, як партія, стратила на розмаху і на силі, стратила яскраве обличя, покололася на ґрупки. На сій партії, при всім її „дінамізмі", може найбільше слідна та tęsknota do małosci, про яку писала недавно *Polityka*.

Те саме притрапилося і соціялістичній ППС. Гаслами ППС здавна були: „Польска людова", „за нашу і вашу", „вольносць люду" і т. п. Але до „люду" — як не як — належать і „меньшости", належимо і ми, наш „люд". Чи вийде на добро ППС, коли отой наш люд забере голос в соціялістичнім житті? З історії передвоєнних відносин між УСДП і ППС знаємо, що не все носили вони характер іділії... Чи вийде на користь ППС, коли наш „люд" нпр. забере голос в професійних орґанізаціях? А вже певно кождому пепеесовцеві мурашки по спині бігають на саму згадку, що ануж той наш „люд" потрактує поважно їх проґраму автономії. Бо коли *Robotnik* уважає автономічні домагання судетських німців в Чехії за паскудну інтріґу, то щож сказавби він в нашім випадку? Зрештою коли „люд" занадто отворить губу, то се може скінчитися людовим фронтом, а людовий фронт може привести, як в Еспанії чи у Франції — до комунізму. А комунізм, як се нераз заявляли самі пепеесовці

— се загроза незалежности. Ось чому і ся преславна партія, хоч і балакає про „люд“ і його права, хоч і зітхає до демократії, але і одного і другого лякається як чорт ладану. Звідси її забріханість, звідси крикацтво в проґрамі — і поміркованість на практиці. Що очевидно заламує притягаючу силу і сеї партії (як і ен-деції), яка не може — хочби й хотіла — розмахнутися „во всю“...

В третім таборі, таборі травневої революції, основною теорією була ідея: „держава над народом“. А в сій ідеї многонаціональної держави (де булоб „добре всім“) — як в сінтезі — повинні були знайти місце і „меньшости“. Назовні був се „союз проти Москви“. Але показалося, що ся остання ідея неактуальна. І назовні, через непопулярність „федерації“ на Наддніпрянщині і через брак Чарнецьких і Вишневецьких для того, щоби її здійснювати. У політиці внутрішній, в наслідок того стали для сього табору актуальні дві ідеї, між якими є лише дуже мала ріжниця: ідея ен-деції, *ІКС*-го, розріжнення лемків, хуцулів, поліщуків і пр., і ідея, яку поручає А. Бохенский і С. Лось, метода „хорватизації“ галичан, щоби створити культурну пропасть поміж ними і иншими українцями. Се і внесло роздзвін в первісну проґраму травневого табору, роздзвін поміж колишніми гаслами і практичною ґертихівською проґрамою, яку він фактично приняв за свою. А се знову ослабило вербуючу силу гасел того табору.

Так, в наслідок зросту національної свідомости українців (в Галичині і взагалі) бачимо цікаве зявище в еволюції тих трох таборів. В наслідок одної і тої самої причини — заломився демократізм ен-деції, заломилася „людовість“ і „вольностевість“ соціялістів, (що зизують до тоталізму), змінився „державницький“ проґрам леґіонового табору, що тепер теж висунув гасло „народу“ (держави однонаціональної). Маркантні ідеї, що колись характеризували ті три табори і притягали до них польські маси, — сильно стратили в своїй яскравости. Се допровадило до творення нових ґруп і підґруп, що шукають великої ідеї, до інфляції великих кличів, без великої вербуючої сили.

Та сама причина допровадила і до узгіднення їх проґрами супроти нас. Тому і прийшло до нормалізаційного епільоґу. Нормалізація при проґрамі Ґертиха— скінчилася скорше. Як там — „українізація“, — протревалаб довше, колиб ішла під гаслами — демократізму, „за нашу і вашу“, імперіялізму чи соціялізму.

Чи се значить, що вона лишилася для нас зовсім без значіння? Навпаки. Її значіння — дуже велике. Я сказавби, що і заслуги — хоч і мимовільні — тої нашої партії (УНДО), яка перепроваджувала нову свою проґраму, теж не малі. Заслуги сі передусім показали нам сю партію зовсім з незнаної досі сторони. Ся партія, яка многим своїм противникам закидала уто-

пізм, хвалючися реалістичністю своєї проґрами — показалася партією утопістичною.

Але всеж таки заслуги її великі. Вона відібрала некритичним людям богато оман. Передусім, оману, що Господь Бог заселив землю людьми самої доброї волі.

Оману, що підстави, на яких базується наш світ, є засади філянтропії.

Оману, що коли ми самі собі не будемо помагати, то нам допоможе Бог.

Оману, що „мене з хлопа не скинеш". Або — що коли хто є твердий русин, то вже до смерти ним залишиться; що сей атом не дасться розлупити на дрібніші частинки, бо — показалося — що і він може складатися з ще меньших атомиків — лемків чи тутешніх.

Оману, що на світі панує обєктивізм, та що коли узброїмося в льоґіку, то легко витолкуємо всякому його похибки і пр.

Та не зважаючи на свої заслуги, партія наша, про яку говоримо, ледви чи зможе з успіхом стояти на чолі краєвих сил, що ведуть тяжку боротьбу за економічне, культурне, релігійне і політичне двигнення Галичини і Волині. Сумніваємося, чи помоглаб їй і консолідація. Для сього потрібні політики, які не робилиби ні собі, ні кому иншому ілюзій, „ідилій не творилиб", і які трохи скорше, аніж по десятьох роках, усвідомлювалиб собі свої „помилки".

Чи Галичина їх знайде?

Ич

Полювання на „радянських письменників"

В ч. 41 *Літературної Ґазети*, завдяки наново наказаній „самокритиці", знаходимо цікавий причинок до пізнання постишевщини і пост-постишевщини на Україні. Се — апольоґія пришпиленого Шельменка-денщика української совєтської літератури — Микитенка.

„В своїй доповіді тов. Кириленко згадав, що на Зїзді Рад України я цітував рядки з підлабузницького вірша, присвяченого Постишеву. Так, се тяжка провина. Правда, я тоді не знав, що автор сього віршу ворог народу, його було викрито пізніше. Але самий факт, що я цітував підлабузницький вірш, є факт ганебний. Сим самим вніс я і свою долю (доля — по російськи частинка, ділянка) в ту неприпустиму шумиху, яку створювали вороги навколо Постишева.

Якже се сталося? Де причина сього факту? Я пригадую виступ т. Кириленка на зборах письменників, в якому він за-

являв, хто його „виховав“. Се була „страховка“ (обезпечення) з боку тов. Кириленка. Я думаю, що ради сьогож, ради „страховки“ инші письменники вставляли підлабузницькі місця в свої художні твори. Се було ганебне явище в нашій літературі. Замісць боротися проти тієї димової завіси, яку створювали навколо себе вороги народу кадінням фіміяму Постишеву, спілка письменників, в якій орудували вороги, що були на керівній роботі, теж підспівувала, на кождому кроці поминаючи і вихваляючи т. Постишева. Я піддався сій чумі. Моя провина тут більш, ніж будь чия, бо я виступав на такій високій трибуні, як трибуна Зїзду Рад. Я мушу навести ще один факт. Коли зявилась книжечка т. Постишева *Горе Марфи* чи *Червона Галка* і наші ґазети почали безсоромно вихваляти її, присвячуючи цілі сторінки сьому „надзвичайно цінному творові“, до мене почали дзвонити телефоном холуї з Радіокомітету й вимагали, щоб я виступив по радіо і сказав кілька слів про „твори“ Постишева. Я намагався уникнути сієї тяжкої місії. Тоді почали присилати до мене на кватиру співробітника Радіокомітету, який заявив мені, що на радіовечері, присвяченім „творчости“ Постишева, будуть виступати кращі стахановці Київа, будуть розповідати про те, яке „велике враження“ справили на них „твори“ Постишева. Невже ви відмовитесь? Се значило: невже ви станете в опозіцію до Постишева? Я скорився. Написав і прочитав по радіо „критичний розгляд“ двох згаданих оповідань. Всі сі факти мають одну причину, один корінь: політичну короткозорість, на яку ми, і я зокрема хворіли“.

Цікава сповідь Шельменка, яка відкриває, як вироблюються в СССР літературні слави і репутації і де натхнення ентузіязму совітських критиків.

„Шкідлива писанина“ — так характеризує *Літер. Ґазета* (ч. 42) останню пєсу недавно вихвалюваного В. Собка п. з. *Лють*. „Створений Собком тип льотчика (летуна) - випробувача, Ковача, основного персонажа пєси, назвати инакше, як гнусним (нікчемним) пасквілєм і наклепом на наших героїчних льотчиків не можна. Автор подає Ковача, як безнадійного дурня, сліпу людину, боягуза шкурника, для якого нічого не варта (нічого не коштує) продати свою батьківщину і свій нарід... В паплюженні радянських льотчиків Собко досить послідовний. Зрештою Ковач іде на викриття Іванової. Але не почуття обовязку перед своєю країною штовхає його на се. Ні, Ковач викриває Іванову тільки тоді, коли дізнається, що шпигунка Іванова, підкладаючи в мотор бомбу, готувала смерть не Платонову, а йому самому... Се мерзенний пасквіль на кращих синів нашого народу — сталінських соколів, наклеп на їх героїчне життя, на їх прекрасні дії“.

Так найкращі наміри автора, розійшовшись з поняттям про методи контррозвідчого виховання літературними засо-

бами, принятими в НКВД, обернулись проти нього самого. Собкові не дозволено навіть „саморозкритикуватися“...

Ч. 45 тоїж часописі бє на сполох з приводу ненадійности українських совєтських письменників: „У нас богато людей, які на ріжних етапах міцно трималися в націоналістичних орґанізаціях і які тепер зі скрипом починають ледвиледви в загальних фразах „критикувати“ свої помилки. Взяти виступ тов. Бажана на загальноміських зборах письменників. Адже в сім виступі, за виїмком декількох загальних фраз, зовсім не розкритиковано націоналістичні орґанізації, до яких належав т. Бажан. Не піддано критиці його націоналістичні помилки в творчости.

...Пошепки говорять про свої помилки тт. Рильський, Панч і Копиленко, відмовчуються тт. Яновський і Ю. Смолич. Нічого не говорять також такі письменники, як Кундзіч, Масенко, що перебігли в свій час з „Молодняку“ до націоналістичної орґанізації „Політфронт“. А в них є що розповісти про свої політичні симпатії. Адже ся „перебіжка“ не випадкова... Не розглянуто правлінням творчість Голованівського, не зроблено висновків і про Шеремета, хоч обидва вони писали ворожі твори. Доки вони будуть носити звання радянських письменників?“

Коли й сі автори „не радянські“, то сітуація „української пролєтарської літератури“ справді безвиглядна. Адже се останні, ще не зліквідовані! Так і доведеться записати, що хоч і були „підлабузницькі твори“, але справжня література була не радянська... Катастрофальне ствердження перед 20-тими роковинами жовтня.

М. Л.

З пресового фільму

Преса доносить, що на XIII міжнароднім зїзді стоваришень інвалідів і був. комбатантів *CIAMAC* в Парижі, що відбувся 9-10 IX, в імени союза українських інвалдіів, бувших вояків, виступив п. І. Косенко, який вніс резолюцію, що домагалася від Союзу Народів евакуації російської армії з України й урядження на Україні плєбісциту під контролею Союзу.

Признаємося, не розуміємо сеї резолюції. Плєбісціти уряджуються на теріторіях з неусталеною державною приналежністю. Алеж Україна ще недавно виборола собі державне істновання і літами боролася за утримання власної держави. Привернення сеї державности має вона жадати, не плєбісціта. Плєбісціт має рішати — що під оглядом державно-політичним має з себе становити якась теріторія — самостійну державу, сфедеровану частину иншої держави, її автономну одиницю і пр. Сі питання для України вже вирішені. Її населення вже зробило свій плєбісціт, вже виявило — оружною боротьбою — свою волю до самостійного істновання, ще заки народилася Ліґа Націй. Привернення тої державности мусілиб жадати українські делєґати, а не плєбісцітів, які спихають Україну до значіння якоїсь Саарської области чи Ельзасу.

———

В *Новій Зорі* (ч. 77) знаходимо — як все — мудру статтю п. д-ра О. Назарука — про ґенія і шкідника. Шкідник — се, очевидно, редактор

Вістника. А ґеній — неслушно нападений ним »ґеніяльний український письменник« — Зощенко. Мусимо признатися до неуцтва — не знали ми сього. Тепер вже знатимемо і не дивуватимемось, коли напр. *Нова Зоря* влаштує академію на честь Зощенка (по академії на честь св. Йосафата) або коли Т-во письменників і журналістів свою чергову нагороду призначить ґеніяльному українському письменникові, відкритому *Новою Зорею*. Хоч все таки не можемо позбутися деяких сумнівів:.. На доказ ґеніяльности Зощенка, пише Назарук, що, піславши на той світ стільки авторів, ҐПУ зупинилося перед Зощенком, бо »навіть Чрезвичайка має респект перед Божою іскрою«... А ми думали, що Чрезвичайка має респект лише перед тими, що Сталінові дітирамби співають. Показується (по поясненнях Назарука), що все таки ҐПУ кермується в своїй практиці літературним смаком, який — в данім випадку — ідентичний з смаком католицького редактора... Що Зощенко пише по російськи — се річ другорядна. В тім винні ми самі, що »утікають від нас таланти і ідуть працювати між чужих«. Винні ми були і тому, що Панейко пішов від нас — і його свого часу виправдувала *Нова Зоря*. Низше від »українця« Зощенка ставляє Назарук українця — Остапа Вишню, якого, як відомо, не полюбила ҐПУ, не полюбив і Назарук. Тут знову їх літературні смаки збіглися.

При сій нагоді докоряє *Нова Зоря* редакторові нашого журналу, що не сповняє свого обовязку, інформувати про наддніпрянських письменників, та що »якби не галицький католик проф. Гординський і якби не католицька *Нова Зоря*, то галицька й волинська суспільність не зналаб нічого про літературу, що повстає над Дніпром«... Передруки творів Косинки, Хвильового, Рильського, Зерова, Фальківського, Сосюри, Тенети, Антоненка-Давидовича, О. Вишні, Вухналя, М. Антіоха, Лади Могилянської, Д. Борзяка, С. Васильченка, як і ряд статей про сих авторів, появлялися цілими роками в *ЛНВ*, що редаґував той самий Донцов. Супроти сього твердження п. О. Назарука, що редактор *Вістника* не інформував галицько-волинську публику про наддніпрянську літературу (а щойно *Нова Зоря*), треба віднести на рахунок або іґноранції п. Назарука або його злої волі. Перше — характеризувалоб його як редактора, друге — як католика.

———

Вінніпеґський *Український Голос* »доказує«, що нема ріжниці поміж фашізмом і большевізмом; що про »фашістівські гаразди пишуть та говорять якраз так само, як про гаразди в Росії«. Направду *Укр. Голос* не бачить ніякої ріжниці поміж обома режімами? То може він читає щодня в часописях, що напр. в Італії розстріляно нову порцію високих достойників, міністрів, чи ґенералів, як про такі річи читаємо щодня в російських часописях? Чи що в Італії панує такий страшний голод, як читаємо про Росію? Чи може в Італії так само, як в Росії позамикано і понищено церкви, а священники — ті, що залишилися — ледви животіють? Може в Італії — як в Росії — йде під патронатом держави невблагана боротьба з релігією і церквою? Чи шан. часопись може притакнути на сі питання? А коли ні — що правдоподібніше — то яким правом твердить, що нема ріжниці поміж фашізмом і большевізмом? Ще одна ріжниця є поміж ними, яка не повинна уйти увазі українця: а саме, фашізм є в Італії, нам нічого злого не зробив, тоді, як большевізм панує над понад 30-ма міліонами українців, і як панує!

———

В *Ділі* (3 X) ділиться своїми враженнями з подорожі по Канаді був. міністр в кабінеті гетьмана П. Скоропадського проф. Дм. Дорошенко. М. и. пише: »щодо націоналістів, то скажу вам обєктивно, хоча вони мене мовчки збойкотували, у проводі тої партії стоять старші люди, яких погляди за 20 років ні трохи не пішли вперед за життям: тому сій партії брак молоді«.

Ось тобі маєш! То всі твердили, що націоналісти — то сама анархістична молодь і тому не можна їх трактувати поважно. А тепер — і поважних людей мають — і всеж до нічого. Щож до їх поглядів, що »за 20 років ні трохи не пішли вперед за життям«, то не всі вміють так скакати »за життям«, що забувають, які погляди мали вчора. На се потрібно особливших здібностей.

———

Нова Зоря (ч. 76) оповідає про урочистий вїзд сина був. гетьмана П. Скоропадського до Америки. Спершу заносилося на дощ, але потім — »вітер несподівано розігнав хмари й золоте соняшне світло залило сині небесні простори«... Явне чудо! Потім наступила »історична промова« гетьманича. З цілої її історичности *Нова Зоря* нотує тільки — »чистоту української мови, поважність тону, прекрасну дікцію і приваблюючу постать«... Се несогірші прикмети, але якийжеж все таки був з м і с т тої історичної промови? Дописувач говорить про »правного наслідника гетьманського престола«. Правного наслідника? Алеж гетьман П. Скоропадський, виїзджаючи закордон в 1918. р., офіційно і врочисто — зрікся гетьманства. І сього зречення, о скільки не помиляємося, ніде не відкликав. Гетьманці повинніж шанувати сей акт волі був. гетьмана...

———

Дістали ми припадково одно число большевицьких *Українських Щоденних Вістей* (28 IV б. р.). В спеціяльній кореспонденції з Галичини займаються вони м. и. читачами нашого місячника. Навязуючи до статистики *Вістника*, що майже 38% його передплатників становлять професори ріжних шкіл, урядники і студенти, орґан Сталіна додає, що *Вістник* не має чого з того тішитися, бо — ц і т у є м о д о с л і в н о — »в теперішній момент учителі й студенти, се найбільш підлий елемент«. Не потребуємо брати сю верству нашого народу в оборону перед аґентами Сталіна. Лише звертаємо їй на се увагу...

———

Ті самі *Укр. Щоденні Вісти* (6 X), що вже присвятили *Вістникові* одну »поему« Остапа Очка під заг. *Брешеш, людоморе* (гл. *Вістник* стор. 677 б. р.), тим разом приносять вірш на адресу п. К е р ч а, автора книжки про ґен. Франка в нашій *Книгозбірні*. В нім грозить п. Очко повісити на одній гілляці Мусоліні, Гітлера і Франка, а Керча — задусити »мов скажену собаку«. При сій нагоді повідомляємо п. Очка, що инші автори *Книгозбірні*, що писали про Мусоліні (Островерха), про Гітлера (Єндик), чуються покривджені і теж домагаються якоїсь поеми. Най »встругне«, сеж йому не тяжко.

———

В нападах на *Вістник* поспішив на поміч большевикам п. Е. Онацький. В паризькім *Українськім Слові* (10 X) містить він статю під сензаційним заголовком — *Імператорський орден св. Юра*, який ніби мав провадити протинаціоналістичну діяльність, і »захопити владу на Україні, а можливо, то ще й на еміґрації« (проти УНР?). Про се, як пише Онацький — було дещо оголошено в часописі вояків уенерівців *Вояк* в Парижі; тепер, поглиблюючи »ревеляції« *Вояка* — пише свої п. Е. Онацький, додаючи, що до того »ордену« належали м. и. архикнязь Вільгельм Габсбурґ (Василь Вишиваний), князь Токаржевський і — Дм. Донцов, який, разом з п. Єремієвим, несподівано попав в таке арістократичне товариство. Крім того Донцов мав бути ідеольоґом того »ордену«, що — в очах Онацького — дуже правдоподібно, бо написавже він колись статю *Орден чи партія*...

Щоб баламутство не ширилося, можемо тут заявити, що 1) Дм. Донцов ніяким ідеольоґом »ордену св. Юра« не був, 2) ані до »ордену св. Юра«, ані до иншого — не належав і не належить, 3) колиб Донцов засновував якийсь орден, то напевно не взявби до нього п. Онацького.

Виражаємо своє здивовання, що п. Е. Онацький виступає, ховаю-

чися за своїх анонімних »інформаторів«, як він їх називає, а в дійсности — донощиків, як назвемо їх ми; що, основуючи свій донос на »кажуть« і на »мені оповідали«, він робить те, що, в найліпшім випадку, називається — спліткарством, а в найгіршім — доносом.

А до *Українського Слова* мале запитання: в сій часописі (гл. *Вістник* стор. 69 і 153 б. р.) появилися були свого часу статті, в яких один автор виступав проти *Вістника*, і робив рекляму п. Мих. Рудницькому (з *Назустріч* і *Діла*), Я. Дригиничеві й А. Крижанівському (з варшавського *Ми*). З тим своїм співробітником мусіло хутко *Укр. Слово* попрощатися, як про се само заявило. Тепер — містить випад проти редактора *Вістника*, того самого п. Е. Онацького, який вже не вперше заявляється проти нашого журналу закордоном, виступивши свого часу — разом з соціялістами — в обороні М. Грушевського і М. Драгоманова. Коли се скінчиться? Коли вже редакція *Укр. Слова* цікавиться, хто до якого »ордену« належить, нехай пошукає поміж своїми співробітниками — чи хтось з них не належить до якогось »ордену«, якого члени, в націоналістичних часописях, провадять протинаціоналістичну роботу?

———

Жидівська *Chwila* (11 X) приносить замітку під заголовком *Освальд Мослі зімлів на вічу*. О. Мослі — провідник анґлійських фашістів, як довідуємося з нотатки — зомлів він тому, що якийсь прихильник демократії і гуманности — поцілив його цеглою в голову. Уявляємо собі, колиб так якогось оборонця демократії чи соціялізму хтось поцілив цеглою в голову! Напевно, *Chwila* не писалаби, що він зомлів, лише — про »бестіяльський напад розгуканих бандитів на мирного бесідника«, чи щось в тім роді. Вміють замітати за собою сліди шляхетні оборонці справедливости і демократії.

———

Українські Вісти в статті о. Блозовського, відкрили в українськім націоналізмі ріжних бісів. »Один біс — се схоплення націоналізму як волевої сили, котрою може порядкувати кожний член нації, по свойому уподобанню«. К о ж д и й п о с в о й о м у у п о д о б а н н ю... Що за інтеліґентне уняття націоналізму. Де всечесний отець таке вичитав? *Нова Зоря* (ч. 73) відразу вгадала, кого під тим »бісом« мають на думці *Українські Вісти:* се очевидно »біс«, що паношиться в *Вістнику*. Алеж *Нова Зоря*, бодай відразу таку діяґнозу поставила і від неї не відступає. Але як так нагло впали на сю діяґнозу *Українські Вісти?* Здається, не все вони були такої думки.

———

Prosto z Mostu (ч. 49) подає сильветку »правдивого Чарнецького«: »Читаючи — пише К. Збишевскі — пласко нагромаджені похвали, бачили ми Чарнецького солодкого, поштивого, як, нічим новий архангел Гавриїл, лицарсько випирає шведів на чолі сконсолідованого народу. Шановний вожд, що меч має лише на ворогів, а для своїх лише добре слово і чарівний усміх. Тимчасом Чарнецький був живою, не паперовою людиною.... В критичних хвилинах, коли до ратовання Польщі бачив лиш один шлях, тоді і для своїх — що не стояли за ним — мав єдино меч. Шведи перейшли цілу Польщу, як на маївці, гетьмани присягали вірність королеві Ґуставові, шляхта сидить тихо, король втік, немає вільної пяди землі. Чи в такий час можна було вратувати країну, солодкістю, лагідним переконуванням, перестеріганням приписів? Чарнецький хопився инших засобів. В Тишківцях завязується конфедерація. Численні голоси за шведами, шляхетські мудрагелі арґументують, що і Вази теж шведи, отже чи буде панувати Ян Казимір, чи Карло, то ніяка ріжниця. Чарнецький наказує своїм людям розсікати тих фільософів, по чім всі однодушно є за провадженням війни. Чарнецький візвав селян до боротьби. Шляхтичів, що утруднювали своїм підданим повстання, карав на горлі. Він намовив ксендзів, щоб відмовляли селянинові розгрішення, оскільки не затовк хоч одного шведа.

єретика. Він відчиняв вязниці і вербував найгірших злочинців. Він утримував карність в рядах різками, він для трусів виставляв шибениці. Скупа шляхта нічого добровільно на військо не давала. Чарнецький накладав контрибуції, уряджував реквізиції, плюндрував скарбці костельні і замки. — Де королівський універсал на ті реквізиції? — питала обурена шляхта. — Я сам універсал, відповідав Чарнецький... Та суворість, жорстокість, безоглядність Чарнецького, то примушування земляків терором до доброї справи, збуджують для нього лише більший респект, підносять його великість. То не був голубок, що ширяє з оливною галузкою, консолідатор, до якого всі з радістю бігли, і який лише задав собі труд стати на чолі — то була людина, що змагалася з усіма противенствами, із злою волею, недолузством, зрадництвом, маразмом народу... Що, аби визволити країну, не здрігався перед ужиттям острих засобів — чи то приносить йому уйму чи шану? Тепла клюска, клей для всіх відламів, мова, що всіх зєднує, аксамитна ручка, що всіх гласкає — може так собі многі і виображають ідеал вожда... Але він був від того якнайдальше, був антитезою сього. І власне тому урятував Польщу«. Звертаємо увагу на сю статтю ворогам »зоольоґізму« і »макіявелізму« — от вдячне поле їм для полєміки! Можеб тоді і нашому журналові дали трохи спокій.

Бібліоґрафія

1) **Іванна Блажкевич:** *Оповідання* Збірка Ілюстрації М. Фартуха Львів 1937 Видавництво „Світ Дитини" Діточа Бібліотека ч. 8 16⁰ ст. 68.
2) **Микола Голубець:** *Княжий Галич* Бібліотека для молоді „Ранок" Львів 1937 Видавець Іван Тиктор 16⁰ ст. 32.

Блажкевичева дає в сій збірці 9 оповідань для дітей. Та авторка не знає, що вона пише тільки для дітей. Вона часто моралізує, бо хоче в той спосіб виховувати своїх молоденьких читачів. Ще гірше, коли письменниця перед очима дітей хоче поучувати батьків, як вони мають поводитися зі своїми потіхами. Таке виходилоб з оповідання „Печатка", де батько й мати невідповідно виховують хлопчика. Франків „Малий Мирон" — се не дитяча лєктура; те саме є й з „Печаткою". Подібна „мораль" є в „Малих мандрівниках", де Блажкевичева — в лєктурі для дітей — вчить матір, щоб не збувала питання дітей якоюнебудь відповіддю. Се виглядає на якусь дивну педагогію! Та й не дуже то вдале оповідання „Гупало". Чи треба було тут згадувати аж про релігійний акт „посвячування" хати в звязку з дурним „гупалом"? Не бачимо в авторці дійсного дитячого письменника, що пише про дітей і для дітей.

Микола Голубець видав книжечку про актуальну сього року подію в нашій країні, про розкопки в Крилосі коло Галича. Розвідка дуже потрібна. Гадаємо лише, що в змісті, без страти для вартости книжечки, можна було пропустити деякі подробиці, бож їх і так мало хто запамятає. З тої маси імен і дат, що їх зібрав Голубець в маленькій 22-сторінковій праці — можна булоб дещо поминути для ширшої публики, для якої ся книжка призначена.

Л. Граничка

Іван Филипчак: *Братня любов* Повість з життя загонової шляхти з початку XX віку Накладом філії Т-ва „Просвіта" в Самборі Самбір 1937 16⁰ ст. 231 Обгортка Ю. Т. Кульчицького.

Знаний автор популярних повістей, Іван Филипчак, відчув потребу представити в белєтристичній формі життя й змагання нашої сільської шляхти, що в останніх роках зачинає бути модна як засіб розслоєння нашого народа не тільки на лємків, тутейших і т. д., але й на шляхтичів і хлопів.

Автор старався в легкій і цікавій формі показати, звідки взялася наша шляхта, яке її соціяльне й національне обличя та де її місце в житті українського народа. Все те одягнуте в форму повісти, що зможе зацікавити найширшого читача. Богатий навчальний матеріял, поданий в формі розмов і діскусій, не нудить читача, якби се було

в науковій розвідці. Праця автора, хоч і без претенсій на літературну вартість, повинна сповнити своє виховне завдання.

Є в сій повісті деякі дрібні недогляди (перед війною не було в нас правників „магістрів"!), та їх легко прощаємо авторові з огляду на цілість твору. Мова повісти найкраща з усіх досі друкованих творів того автора.

Л. Грушка-Граничковський

Улас Самчук — *Кулак* роман Чернівці 1937 ст. 280.

Перша частина сього роману Самчука друкувалася в ЛНВістнику. Цілість виходить тепер в Чернівцях. Перша частина — се чистилище, через яке проходить герой, Лев, щоб стати гідним нового життя, в якім — з наївного юнака має стати дозрілим борцем. При невдалій спробі переходу кордону, до СССР — Лев попадає в тюрму. В ній — стикається з цілою галерією типів, викинутих з того берега страшною бурею, що там шаліє. Се шматки егзістенцій, вижбурнуті на суходіл по корабельній катастрофі. І з їх розмов, оповідань і звірень — читач реконструує собі те пекло, з якого вийшли. Ось Шабелян, один з міліонів, що „гречку сіятиме, топтатиме постоли", „тутешній, православний" кулак, над яким завше панували Миколи II або Лєніни. Насичений лише „любовю до чорної землі з гноєм" але — безсилий і ще не мудрий. Проти нього зривається в героя бунт: проти того людського хабазя, „яке тільки масою своєю засмічує", проти того елєменту, що то „коли ціла земля в нові оформи переливалася", не витиснув для себе своєї форми, „не думав хоч крихту далі поза свою садибу, черевату жінку та льоху", мріяв „царство, сидючи висидіти". Проти сеї людської породи зривається в Льва бунт, бо „гріх великий жити, гнити і терпіти", проти тої породи, що ще не винайшла свого гасла, щоб так „прогреміло на цілий світ", як нпр. гасло ледарів: „пролєтарі всіх країн єднайтеся". Щоби щось створити — „так звана людина мусить бути пропущена через страшну муштру, через огонь, поки з неї не вилетять всі оті „сентіменти", поки не перестане бути „падлом, худобою"... І „Лев кидає село... Його тягне місто. Він бачить там свою будуччину... В похід на місто, Перемогти його і підпорядкувати своїй волі. Він син села й землі. Син неволі і ганьби. Вперед до могутности, до слави".

Сим акордом кінчиться перша частина і зачинається друга — виправа нових аргонавтів, підбій міста. Бо „або ми завоюєм оті павучі кубла, або пустимо на нього якусь орду і хай збурить усе до останнього каміння". Лев стає крамарем, потім пнеться вище і вище, в інтересах їде як представник фірми заграницю, завойовує Льондон, Німеччину і вертає до краю, як признана великість, як потентант, де, правда, мусить звести ще не одну трагічну боротьбу з отвертими і закаптуреними ворогами, але їх перемагає. Його мрія життя здійснена... Так нам оповідає автор. І оскільки перша частина роману, частина — що так скажу — негативна, критична, частина, де родиться бунт, — захоплює нас свіжістю барв, розмахом стилю, вирізьбленістю типів, правдивим шибеничним гумором і дійсно вистражданим, переконливим протестом, — то друга частина робить слабше враження. Лев (і його спільники) як позітивний тип — безформенний. Автор оповідає богато про його успіхи і підбої, але — се оповідання читача не дуже переконує. Відноситься враження, що авторові близче знані село і тюрма, ніж місто, особливо чуже, а особливо світове як Льондон. Коли читаємо, як Лев і спільники „обговорювали біжучі справи своїх фірм", як він „оглядав копальні", як йому хотілосяб змусити свій край — „до справжньої праці, до великої, широкої"; як Лев „у короткому часі встиг звернути на себе увагу всіх", яка для нього „поезія і краса" бути „серед вічно рухливих машин"; про те, що „скарбниця фірми зростала з дня на день"; про те, як „він вів зраня ділові розмови", і як „з кождим днем помаленьку збобував Льондон" і пр. — то се нас не переконує. Автор „звітує" про сі події, але не малює їх. Не виворожує перед нами яскравого образу того, про що реляціонує. Крім того — опріч підпалу тартака і страйку — в кінці роману, цілий переможний похід героя в 2-ій частині — відбувається май-

же без перешкод без взлетів і упадків, без боротьби. В світі інтересів все йому удається з першого наскоку, так як і в любовних справах, де кожда майже жінка в нім закохується. Се ослаблює зацікавлення читача і самий тріумф героя робить меньше правдоподібним. Белєтрист повинен ввести нас в окруження, яке представляє, вистудіювати те окруження до дрібниць, дати живі типи того середовища, механіку його життя, емоції, що рухають діячами того середовища: показати нам все, як показує напр. свій гешефтярський світ Еміль Золя, (Ventre de Paris) Ібсен („Ворог Народу"), Діккенс (напр. в „Давіді Коперфільді") або Бальзак (César Birotteau або Cousine Bette), Сінклєр Люіс чи Кнут Гамсун в своїх романах волоцюг-моряків і портових буржуїв. Кожда людина стає незабутнім типом в тих романах де читач майже віддихає протухлим повітрям якогось бюра або запахом риболовного корабля, трівожною атмосферою медичного кабінету борців з пошестями або суворого Далекого Заходу Америки, галасливим повітрям біржи, де все живе, говорить як живе, рухається як живе і втинається в нашу память як різко очерчений образ самого життя. Сього не бачимо на жаль в 2-ій частині Самчукового „Кулака", де сила авторової евокації слабне. Лев-переможець — се постать в проєкті, начеркнута лише. Нове середовище, яке він хоче підбити — не іскриться всіма барвами живого життя. Мимо деяких вдатних сцен — се лише діспозіція роману. Кінчаючи другу частину, хочеться вертати до першої. Вона Самчукові удалася краще.

С.—кий

Іляріон Свєнціцкий — *Назва „Русь" в історичному розвитку до XIII-го віку Б-ка Рідної Мови* видає д-р проф. Іван Огієнко ч. 8 у Жовкві 1936 16⁰ стор. 30.

Збираючи джерельні вістки для зясування історичного розвитку поняття назви „Русь" до XIII ст., автор покористувався подекуди чисельною літературою, в значній мірі працею проф. П. Смірнова *Волзький шлях і стародавні Руси* (Київ 1928), подекуди сягав безпосередньо до джерел м. и. і до староруських літописів.

Розглядові літописних згадок про „Русь" автор присвячує окремий розділ, але звертає увагу тільки на поняття „Русь" в Початковому Літописі. В його продовженні (в Київському Літописі) відмічує Свєнціцкий поняття сеї назви, в протиставленні київської „руської" землі до инших князівств Рюриковичів; поминає натомісць поняття сеї назви нпр. в протиставленні „руської землі" до половців; ще менше звертає автор увагу на Галицько-волинський Літопис, в якому „всею Руською землею", зветься галицько-волинська держава Романа. З приводу побіди Мстислава й Данила і відзискання від угрів Галича, читаємо в ньому під 1219 р.: „и бысть радость велика, спасъ Богъ от иноплеменьникъ; вси бо Угре и Ляхове убьени быша, а инии яти быша, а инии бѣгающе по землѣ истопоша, друзии же смерды избъени быша, и никому же утекши отъ нихъ; тако бо милость отъ Бога Руской землѣ". Взагалі в Галицько-волинському Літописі зветься „Руською землею" нинішна українська етнічна територія (тоді Київська, Володимирська й Галицька землі). Тільки в двох місцях „Руська земля" означає лише київську землю; а саме під 1231 р. говориться про те, що „Данилъ же из Руской земля взя собѣ часть Торцький" і під 1233 р. пишеться: „Половцем же пришедшимъ Киеву и плѣнящимъ землю Рускую". Можна здогадуватися, що сі місця переписано до Галицько-волинського Літопису з пізнішого місцевого київського літопису, що істнував окремо, незалежно від Галицько-волинського (про се диви в *Нарисі української історіографії* Д. Багалія, Київ 1923 І вип. І 71).

Поминув Свєнціцкий також Лаврентієвський Суздальський Літопис, що має значіння для ствердження факту, що суздальці до 1377 р. уважали „Руською землею" передусім київську, часом сіверську й галицьку землю, а ніколи своєї вітчини, Вперше і в останнє під 1206 р. відносить сей літопис назву „Руської землі" до нинішної московської національної теріторії: „Новъгородъ Великый старѣйшинь-

ство имать княженью во всей Русьской земли". Зновуж академічний список Суздальського Літопису містить у собі під 1216 р. протиставлення суздальській землі „всієї Руської землі". в складі якої вичислені: галицька, київська, смоленська, чернигівська, новгородська і рязанська землі. При тому слід зазначити, що всі староруські літописи називають „руськими" всіх князів Рюриковичів та їх дружини. Доки ще предки нинішних москалів не зжилися з князями Рюриковичами, обурювалися на них за те, що вони роздали „по городомъ посадничьство Русьскымъ дѣтьцкимъ" (1176 р.).

Свєнціцкий хибно пише, начеб то вже в XII ст. „величезні простори північно-східної Руси начинають виступати щораз частіш під іменем „Великої Росії", *μεγάλη Ρωσσία*, magna Russia. Первісна державна Русь на Дніпрі й Дністрі одержує імя „Малої Росії", *μικρά Ρωσσία*, parva Russia. „Малою Росією" ніколи те називалася в княжих часах теперішна етнічно українська теріторія; тільки галицько-волинська держава наприкінці свойого істновання, а не в початках, називається подекуди „Малою Руссю". Ся назва повстала в звязку з утворенням окремої галицької митрополії в початках XIV ст., коли київські митрополити, задержуючи свій тітул, перенесли свій осідок спершу до Володимира Суздальського, а потім до Москви. Саме галицька митрополія була „Малою Руссю" (Грушевський *Історія України-Руси* III вид. 2-е 1905 стор. 273), київська — „Великою Руссю". В такому значінні виступають сі назви в наведених Свєнціцким цітатах із джерел у *Зарисі речевого й прикметникового окреслення назви „Русь" XI-XVI вв.* (стор. 21).

Оба нариси Свєнціцкого (*Назва „Русь" в історичному розвитку до XIII ст.* і додатковий *Зарис речевого й прикметникового окреслення назви „Русь" XI-XVI вв.*) містять у собі тільки доривочно зібрані цітати з джерел. Тому не мають вони сінтетичного характеру, дарма, що автор формулує на неповному джерельному матеріялі свої висновки. Йогож думка, що „речеві знахідки та вістки історичних джерел виразно підтверджують історичний похід — напір Русів знад Волги через Дін — Азов та Дніпром і Дністром до Чорного моря" — повстала під впливом висше названої праці Смірнова. До висновків останнього, а тим більше до висновків д-ра Свєнціцкого, що оперує незначним джерельним матеріялом, якого подекуди й не розуміє, — слід ставитися критично.

Микола Андрусяк

Михайло Мухин — *Більше світла М. П. Драгоманов (1841—1895) на тлі своєї доби Історичні нариси* Накл. Сильвестра Никоровича Чернівці 1936 стор. 98.

Як відомо, коли вибити нашим драгоманівцям останню зброю з рук, вони отаборюються за аргументом, що „на свій час" Драгоманов всеж мав велике значіння; що в його часи инакше годі було думати; що добре вам тепер бачити його помилки! і т. п. Отже в своїй добре передуманій і обгрунтованій студії, М Мухин розправляється з тим „аргументом". Він показує, що і на свій час — ідеї Драгоманова були ідеями реакційними, шкідливими для формовання незалежної національної ідеольогії, і то такими, що їх шкідливість вже бачили і на неї вказували таки сучасники самогож Драгоманова. Проти Драгоманова виступав К. Михальчук - М. Комар (род. 1840), нападаючи на нього за його „общеруссізм". Нападала на Драгоманова і стара київська громада за його кокетовання з женевськими анархістами, за те, що „на тім соціялістичнім анархізмі хотів покласти підвалини нового українського руху". Різко негативно ставився до Драгоманова і його сучасник В. Антонович, так само як другий сучасник, О. Кониський (род. 1836). Проти Драгоманова був і полтавський гурток сепаратистів — Шиманов, Пильчиків, Шевич, які вже тоді — всупереч Драгоманову — виступали не лиш проти царату, але і проти ліберально-констітуційної Росії. Нарешті остро критикували москвофільство і угодовство Драгоманова

Житецький, а нарешті й галичанин І. Франко, Вол. Навроцький, М. Бучинський і М. Падолинський за його всеросійський патріотизм, за тупу вузкість думки, за тіснозорість, за те, що трактував цілу українську проблєму як причіпку до ідеї всеросійського „поступу", за його культурно-політичний гермафродитізм. Автор розвідки слушно закидає Драгоманову величезний негативний вплив на розвиток незалежної української політичної думки. І обрушується на тих облудників, що, виступаючи в обороні Драгоманова — прикриваються святою справою „оборони національних традицій". Яких традицій? Чомуж вони спритно промовчують инші традиції? Чому замовчують плєяду патріотів, які за життя Драгоманова — боролися з ним? Чому не плекають культу тих противників Драгоманова, які вже тоді, ще за його життя боролися проти нього за незалежну українську національну ідеольогію? Книжка Мухина збуджує масу думок, наводить на прокляті питання нашої тяжкої дійсности, на хворобу роздвоєних душ, на яких ще досі тяжать отруйні впливи автора *Чудацьких* (направду чудацьких, — без наведення!) *дужок*.

О.—ук.

Від Редакції:

Авторам статтей: 1) „Передмур християнства", 2) Poetae nascuntur", 3) „Афоризми", 4) „Далекий Схід і Україна", 5) „Еволюція большевизму", 6) „Трильогія Б. Лепкого", 7) Переклад з Емерсона, 8) „Фашизм і папство", 9) „Блеск чи панування, 10) про Бенду. 11) перекл. о. Волохатюка і ин.: всі сі статті підуть друком. Затримані через матеріял, що мусів тягнутися в кількох книжках.

Від Адміністрації

Дня 15 грудня замикаємо рахунки і книжки видавництва; тому просимо всіх вирівнати належитість за кольпортаж, передплату за *Квартальник* і *Вістник* до кінця б. р.

В перших числах листопада виходить з друку IV (16) книжка *Квартальника* за 1937 р. Ціна в краю зл. 1.50, за кордоном зл. 1.70 з перес.

Всіх, хто хоче взяти в кольпортаж IV кн. *Квартальника*, або инші книжки нашого видавництва, просимо повідомити.

Книгарням, кольпортерам, передплатникам, що не вирівнали рахунку за попередні книжки, стримуємо висилку IV кн. *Квартальника*.

Всім тим передплатникам *Вістника*, що користаються зі знижок, не можемо давати книжок в борг і вже XI кн. стримана всім тим, що не мають вирівнаної передплати за *Вістник* і *Квартальник*.

Викази довжників, яким стримана висилка книжок, посилаємо нашим заступникам в листах, щоб поурґували в них і заохотили до дальшої передплати.

Приймемо в заміну за инші книжки, або розрахуємося за I, II кн. 1933 р., IV кн. *Вістника* 1937 р.

Хто знавби, просимо подати адреси таких осіб: студ. Ів. Макаревич Ґрац Т-во *Січ;* інж. Юл. Бик Наконечне; Мик. Тарновецький Львів; Ів. Грицишин Вербівці; Мих. Нагірний Глибочок Вел.; Петро Булкатович Збараж; Ст. Миколайко Бурштин; Пилип Шпортак Пінськ; Филимон Побігушка Глибочок Вел.; Ольга Яримович Білосток; Мих. Ткачук Лодзь; Марк. Тарконі Несеч; Дм. Курило Варшава; Мих. Гуцул Ченстохова; П. Слиш Живець; Марія Левицька Жулин; о. Теодор Федорик Накваша.

Не доручено книжок: Вол. Сіньчковський Кремянець; Ост. Гомотюк Борщів.

Вп. Мих. Маруньчак Чернилиця Далешова; Ви нам зголосили, що не одержали до кольпортажі *Завдання нового покоління*, а нас поінформовано, що Ви *Завдання нового покоління* міняли за иншу книжку. Просимо негайно полагодити сю справу.

Порто (оплата) за пересилку нам грошей чеками ПКО ч. 500.371 (помаранчевий колір) не платиться.

Потребуємо кольпортерів на міста і села: Грималів, Мости Великі, Печеніжин, Баворів, Балигород, Білий Камінь, Білобожниця, Букачівці, Варяж, Витків Новий, Висова, Вишнівчик, Войнилів, Гологори, Гусаків, Дунаїв, Жовтанці, Івачів, Козлів, Кнігиничі, Коропець, Коросно, Криниця, Коршів. Милятин, Новий, Незвиська, Нижнів, Нове-Село, Олешичі, Підбуж Підкамінь, Пістинь, Поморяни, Пробіжна, Радимно, Риманів, Рожнитів, Розділ, Сінява, Старий Самбір, Стрілиска Нові, Струсів, Судова-Вишня, Устрики Дол., Яблонів, Ягольниця, Язлівець, Яричів Новий.

Вп. Вас. Яциняк Л-ча, з Вас почта давно зробила неживого, а Ви обзиваєтеся. Листа від Вас не дістали, займіться на новім місці кольпортажею наших видань.

Заступництво *Вістника* в Познані перебрав від п. Ст. Симка, що скінчив студії, студ. мед. Теодозій Крупа.

Щиро дякуємо п. Степанові Симкові, одному з найкращих наших заступників, за його труд та працю в користь *Вістника*, за успішне поширювання наших видань, за приєднання більше, як 30 постійних передплатників, та за підготовку гідних заступників та кольпортерів видань *Вістника* в поодиноких повітах.

За приєднання нових передплатників дякуємо: В. Боровикові (12), Ю. Савицькому (11), Мґр-у В. Душникові (7), М. Дуциловичові (5), Ст. Никлевичові (3), О. Штулеві (3), П. Башукові (3), В. Гуцулякові (3), С. Симкові (3), В. Штулеві (3), Т. Чубатому (3), Ст. Зощукові (2), П. Андрущукові (2), Мґр-у С. Коцибалі (2), В. Івахові (2), І. Орликові (2), Ів. Городиському. О. Каріякові, М. Бідулі, о. Т. Волохатюкові, Т. Лапічакові, З. Терешаковцеві, Др. Р. Лисякові, Р. Косові, Мґр. Т. Гаєцькому, А. Гусарові, проф. О. Зеликові, І. Близнакові, Яр. Івашківні, Ан. Демо.

Мимо кількакратного упімнення не вирівнали за *Вістник* і *Квартальник:* М. Л. Семеґен Дітройт 2.50; Ф. Баранецький Ґельсінґфорс 8.50; Б. Козак Познань 0.75; Ром. Шостак Белз 10.25; П. Дмитришин Стрий 0.75; Богдан Мельник Коломия 5; Волод. Паляниця Познань 6; Мих. Кіндрачук Городенка 4.50; Нестор Ріпецький Сокаль 4.50; Петро Рибак Слобідка Струсівська 5; Олекс. Шкурат Сосновець 7.10; Кость Шевчик Болехівці 4.50; Т-во Укр. Студентів »Смолоскип« Броди 5.50; Чит. Просвіти Долина 7.30; Афан. Ковальчук Лопушно 6.75; Чит. Просвіти Ходорів 6.75; Як. Тижук Межиріча 2.25; Ілько Шийка Криве 2.50; Марія Ковалик Перемишль 3.25; О. Жураківський Варшава 5.25; Др. Б. Карпевич Рава-Руська 2.20; Ів. Принадний Поториця 0.75.

За кольпортаж: Серг. Качинський Піддубці к. Луцька 5.62; Ом. Децик Липє 8.75; Вол. Дибайло Радехів 5.60; Андр. Дуда Любачів 1.74; Андрій Волошин Львів 4.90; В. Борковська Почаїв 3.75; Лука Крук Ляшкі 3.75; Мґр. Олекса Марковський Клевань 8.25; Вас. Рудавський Битків 2.55; Ол. Скорик Журавно 9; Укр. Книгар. Виннипеґ Ман 6.60 Маін стр. зл. 13; Укр. Книгар. Едмонтон Альта 10168—101 ст. зл. 13 (далі буде).

З нами розчислилися наші заступники:

Мґр В. Душник Ню-Йорк — за М. Леськова дол. 5; П. Ґолембіовського дол. 4; проф. Гр. Германа дол. 2.

М. Качмар — за всі вплати, що заінкасував від наших передплатників до 20 вересня б. р.

о. Т. Волохатюк Канада — за Дра І. Оробко зл. 33 і за В. Свистуна зл. 7.50.

М. Примак Арґентина: 15 арґ. пезів одержали, в тім за А. Березюка зл. 10.

Вп. Л. Киселиця Чернівці; Книг. Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові заплатила нам на Ваше конто зл. 95.97.

Ів. Роман Ужгород; прислав на Ваше конто В. Кальба з Тарасіва зл. 100; також передали Сільський Господар у Львові зл. 50, О. Бандрівська Львів зл. 100.

Вп. п.п. В. Цимбал Б. Айрес; В-во *Світ Дитини* у Львові передало нам за кольпортаж книжок 1 дол. А. Демо Льондон 1 фунт анґ. стерл. одержали, післали Г. Дашукові IX кн. *Вістника*, а Вам на нову адресу IV, IX, X кн. *Вістника* і III кн. *Кварт.* 1937 р. Корп. *Зарево*, Берлін, К. Церкевич заплатив на Ваше конто зл. 6. П. Василевський Шікаґо зл. 31.50 одержали, вислали: книжки, листа, та XI кн. *Вістника* А. Бурдашові і В. Лазорові до Лубна. Др. М. Добромил Грималів зл. 24 передали Укр. В. Ст. Фік Америка; А. Ґосподин і М. Хлипавка Канада; Е. Кобилянський Бразилія; Афнер Франція; інж. В. Хилецький, А. Андрейків, Дир. М. Ердевдій Чехія — гроші одержали, книжки вислали.

Вже по видрукованню їх імен вирівнали належитість за кольпортаж: Вол. Савич Володимир-Вол.; П. Мрикало Конюхи; В. Яциняк Лівча; *За Вістник* і *Квартальник:* Чит. Просвіти Комарно; А. Вільде Луцьк; Др. М. Лотович Милятин; М. Гевчук Богданівка; Р. Лаврук Белзець; Др. М. Ваврик Буськ; Др. Н. Оленяк і В. Ґузман Делятин; о. М. Гоянюк Матієвці; проф. М. Якимович Остріг; М. Паньчук Якимів; В. Кобринський Коломия; П. Томенко Чортків; В. Несторович Бібрка; О. Осьмак Сувалкі; Др. В. Ваврик Радехів; Яр. Водяний Катербурґ; о. І. Пачовський Калагарівка; І. Шпук Антонівка; І. Савлючинський Тарнів; о. І. Янковський Сенцесів; Т. Матвієць Вильна; С. Свищ Надвірна; о. Вол. Веселий Поляна к. Устрик; К. Клепачівський Ченстохова; о. В. Кмит Узлів; Д. Лимаренко Барановичі; С. Олійник Городенка; о. Ст. Шалаш Мицова; Ф. Маряненко Хилоня; Ю. Котик Пархач; О. Мельникович Жовква; С. Онищук Милування; С. Герасимчук Студиння; О. Литвин Желібори; П. Кабай Голуботів; І. Гультай Глушків; Ст. Воркун Борщів; І. Соловіїв Торунь; Ев. Михайловський Любачів; Іван Тоган Нове-Село; О. Шалинський Ходорів; О. Саган Турє.

В XII кн. Вістника подамо про залеглість за кольпортажу, передплату Вістника і Квартальника до кінця 1937 р. і надплату на 1938 р.

———

Нова книжка:

ЛЕОНІД МОСЕНДЗ

Людина покірна

(Homo lenis)

вид. „Української Бібліотеки“ Львів, Руська ч. 18

Ціна зл. 0·95

Нові книжки

Л. Луців — Авґуст Харамбашіч і Тарас Шевченко (Відбитка з записок НТ-ва ім. Шевченка т. CV) Львів 1937 стор. 20.

Р. Д. Савчак — На розпутті Львів 1937 В-во Ів. Тиктор стор. 128.

Т. Якімчук — Світлонник Париж 1937 стор. 221.

Марко Черемшина — Твори т. III В-во Ізмарагд Львів 1937 стор. 232. Обгортка М. Бутовича ц. зл. 4.50.

М. Мухин — Більше світла М. П. Драгоманов на тлі своєї доби Історичні нариси Чернівці Б-ка Самостійної Думки стор. 98.

Календар Сільський Господар на 1938 рік Львів 1937 В-во Сільський Господар стор. 23[illegible].

Пісня про минуле України Княжа Доба. Написав В. Переяславець В-во Українська Дітвора Львів 1937 стор. 32.

Ів. Крипякевич — Ярослав Осмомисл Вид. Т-ва Просвіта Львів 1937 стор. 48.

Збірник математично-природничо-лікарської секції НТШ т. XXXI Львів 1937 стор. 125.

О. Подільський — Похвала народнім строям Тернопіль 1937 стор. 54.

Інж. А. Палій — До яких вислідів може довести „наукове" орудування статистикою? Львів 1937 накл. автора стор. 31.

М. Ковалюк — Комуністичні божки і забобони без маски В-во Рекорд ч. I Львів 1937 стор. 3[illegible].

В. Андрієвський — М. Лисенко В-во Дешева Книжка Львів 1937 стор. 32.

Р. Брут — Фашізм В-во Проміні Львів 1937 стор. 32.

Атляс України й сумежних країв Atlas of Ukraine and adjoining countries Під загальною редакцією Д-ра Вол. Кубійовича Львів 1937 Укр Видавничий Інститут у Львові XLVIII+66 стор. мап.

Prof. Eng. V. Ivanys — The present agricultural Situation in Russia and prospects for Intensification reprinted from CSTA Review № 13 1937.

Wł. Bączkowski — Grunwald czy Pilawce? Warszawa 1938 W-wo Myśli Polskiej str. 208.

Надіслані журнали

Учительське Слово ч. 8.
Літопис Червоної Калини ч. 10.
Віра й наука ч. 10.
Жіноча Доля ч. 18, 19.
Нова Хата ч. 19, 20.
Наша Батьківщина ч. 10.
Неділя ч. 3[illegible]—40.
Тризуб ч. 36—39
Дзвіночок ч. 72.
Назустріч ч. 18, 19.
Нива ч. 9-10.
Комар ч 39, 40.
Шлях Молоді ч. 18.
Аванґард ч. 8-11.
На Сліді ч. 10.
Світ Дитини ч. 9, 10.
Українське Слово ч. 34—36.
Кооперативна Республика ч. 10.
Голос ч, 37—39.
Богословія ч. 2-3.
Напередодні ч. 1.
Як на долоні ч. 1-5.
Місіонар Пресв. Серця Ісусового ч. 10.
Самоосвітник ч. 10-11.
Будівничий Церкви ч. 7.
Рідна Школа ч. 19-20.
Рідна Мова ч. 9—10.
Відродження ч. 10.
Життя і Знання ч. 10.
Стяг ч. 9, 10.
Prosto z mostu nr. 44—48.
Myśl Polska nr. 19—20.
Myśl Narodowa nr. 39—40.
Biuletyn Polsko-Ukraiński nr. 35-38.
Oriens nr. 9—10.
Przegląd Współczesny nr. 10.
Zaczyn nr. 38—41.
Contra-Komintern Berlin № 10.
Merkuryusz Polski nr. 37—40.
Polityka nr. 24—25.
Tęcza nr. 10.

Атляс України й сумежних країн

під заг. редакцією д-ра Вол. Кубійовича
Видання Українського Видавничого Інституту у Львові
Набувати скрізь!

Львівська державна наукова бібліотека
№ 4279

ГОЛОС

найкращий суспільно-громадський тижневик молодого українства

В кождім числі: вістки з Великої України, оригінальні кореспонденції з ріжних країн, відділи: з життя і преси, з пожовклих сторінок, вирізки, культурна хроніка, куток гумору і инші.

Передплата в краю в Чехії, Австрії й Румунії — річна — 5.50 зл., піврічна — 3 зл., чвертьрічна — 1.60 зл. В инших країнах — річна 2 ам. дол., піврічна — 1 ам. дол.

Адреса редакції й адміністрації

Голос, Львів Міцкевича 11. I.

Число розрах. переказів 249 (Львів 1).

Від травня цего року виходить в Коломиї новий український незалежний тижневик

„АВАНГАРД“

Часопис присвячений найпекучішим справам сучасного українського національного життя.

Адреса: КОЛОМИЯ вул. Беднарська 9а

Передплата: річна 6 зол., півріч. 3·50 зол.

Найбільш поширений на наших землях національний ілюстрований **щоденник**

НОВИЙ ЧАС

ПРИНОСИТЬ кожного дня **всебічні відомисти** з усіх ділянок збірного національного життя українських земель і еміґрації.

Має постійні відділи: 1) »РУХАНКА Й СПОРТ«, 2)»МЕДИЦИНА й ЗДОРОВЛЯ«,»ЛОВЕЦТВО« і щотижневий 3) »ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ДОДАТОК«.

ПЕРЕДПЛАТНИКИ „НОВОГО ЧАСУ“ отримують щомісячно 3-аркушевий додаток „ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ“ „НОВОГО ЧАСУ“. Таким шляхом отримали досі **три** великі твори: „ВЕЛИКУ ІСТОРІЮ УКРАЇНИ“, єдину у нас „ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА“ й „ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ“. Від 1. січня 1938 р. отримуватимуть щомісячні додатки твору п. н.

„ВЕЛИКА ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ“

Місячна передплата „Нового Часу“ — разом з додатком „ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ“ — **3 зл. 40 гр.**

Закордоном (чвертьрічно): Австрія: 10 шіл. 50 ґр.; Чехословаччина й Закарпаття: 65 ч. корон; Франція: 85 фр.; у всіх других країнах: 20 зл. **Поштові конта:** П. К. О. Львів: 501.505; Прага (Ч. С. Р.): 78.726; Відень: Е. 124.812; Париж: с. с. 180.066.

„НОВИЙ ЧАС“ Львів, вул. Косцюшка, ч. 1. а.

III
П12531
1937 Р.5 кн 11

МАСОВА ОЩАДНІС

через **ПРОМ-БАНК**

ЛЬВІВ, ГРОДЗІЦЬКИХ 1. І. п.

РОЗБУДУЄ РІДНИЙ ПРОМИСЛ!

Книгозбірня Вістника

ч. 1	*М. Островерха:*	МУСОЛІНІ	ц. зл. 1
ч. 2	*М. Макіявель:*	ВОЛОДАР	ц. зл. 2
ч. 3	*М. Антонович:*	ҐЕРРЕС	ц. зл. 1
ч. 4	*Р. Єндик:*	А. ГІТЛЕР	ц. зл. 1
ч. 5	*Д. Варнак:*	КАРДИНАЛ МЕРСІЄ	ц. зл. 1
ч. 6	*Л. Мосендз:*	ШТАЙН	ц. зл. 1·50
ч. 7	*Д. Варнак:*	ДАНІЄЛЬ О'КОННЕЛЬ	ц. зл. 1
ч. 8	*В. Темляк:*	ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ полковник Ля Рок	ц. зл. 1·50
ч. 9	*Д. Донцов:*	ПАТРІОТИЗМ	ц. зл. 1
ч. 10	*Д. Варнак*	ТАЄМНИЦЯ ОРҐАНІЗАЦІЇ	ц. зл. 1·50
ч. 11	*Д. Донцов:*	ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ	ц. зл. 1·50
ч. 12	*М. Антонович:*	МАРШАЛ ВПЕРЕД (Бліхер)	ц. зл. 1·50
ч. 13	*В. Темляк:*	ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ	ц. зл. 1
ч. 14	*Р. Керч*	ФРАНКО — ВОЖД ЕСПАНЦІВ	ц. зл. 1·50
ч. 15	*Богдан Горович:*	НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬҐІЇ	ц. зл. 1·50

В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача, 103 Av. A. Ню-Йорк.

ЦІНА КН. 2·20 зп.

Видає: Ольга Вачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 к. 21.